

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**KORUMACI EĞİLİMLER VE ÇOK TARAFLI
TİCARET SİSTEMİ HUKUKU**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA SEYFULLAH SAR

İSTANBUL, MAYIS 2015

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**KORUMACI EĞİLİMLER VE ÇOK TARAFLI
TİCARET SİSTEMİ HUKUKU**

Yüksek Lisans Tezi

**MUSTAFA SEYFULLAH SAR
1350Y73101**

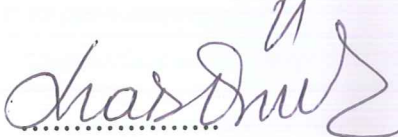
Danışman: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

İSTANBUL, MAYIS 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans öğrencisi Mustafa Seyfullah Sar'ın "Korumacı Eğilimler ve Çok Taraflı Ticaret Sistemi Hukuku" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı -Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet MELEMEN	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Muhittin ADIGÜZEL	
Yedek Jüri Üyesi	:	.....
Yedek Jüri Üyesi	:	.....

ETİK KURALLARA UYGUNLUK YAZISI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Mustafa Seyfullah SAR

Bugünlere gelebilmem için büyük fedakarlıklarla beni büyüten, bu uğurda her şeyini ortaya koyan sevgili babaannem, Zehra Süveyda SAR'a,

Hiçbir zaman desteğini esirgemeyen sevgili babam, Ahmet Orhan SAR'a

Bana yardım etmekten hiçbir zaman usanmayan sevgili halam, Tülin Sar DEMİRAY'a

Öğrencisi olmaktan gurur duyduğum hocam; lisans ve yüksek lisans eğitimi boyunca bana yardım eden, yol gösteren sevgili hocam Ömer ÖZKAN'a

En zor dönemimde bana hem maddi hem de manevi yardımını sakınmayan ve bu tezin oluşmasında büyük çabalar gösteren sevgili arkadaşım Duygu ŞENER'e

Ve yine yüksek lisans dönemi içerisinde manevi olarak yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım; Rövsen YOLCHUYEV, Av. Hüseyin Oltan KARAKOL, Tolga TEZCAN, Av. Fatih Oğuzhan KILIÇ, Av. Merve TURNAOĞLU ve Av. Fethi KARAMUS'a

Sonsuz teşekkürler...

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Mustafa Seyfullah SAR
Anabilim Dalı	: Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB
Programı	: Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - Mayıs 2015
Anahtar Kelimeler	: Korumacı Eğilimler, Çok Taraflı Ticaret Sistemi, Hukuk

ÖZET

KORUMACI EĞİLİMLER VE ÇOK TARAFLI TİCARET SİSTEMİ HUKUKU

Sanayi devriminden bu yana dünya teknoloji sayesinde artan bir hızla gelişmektedir. Ticaret de insana bağlı olarak bu gelişim sürecinden bir o kadar hızlı şekilde etkilenmiştir. Siber küreselleşme çağı da dediğimiz bu dönem, sanayi çağından bilgi çağına geçişle, günlük hayatımızda daha da hissedilebilir bir hale gelmiştir. Ülkelerde bu çağın iletişim ve ulaşım teknolojilerinin getirdiği avantajları kullanarak, ticaret kanallarını geliştirmiş ve yeni pazar arayışlarını yaygınlaştırmışlardır. Bu pazar arayışları içerisinde pazar yeri haline gelmek istemeyen ülkeler ise serbest ticaretin olası zararlarına karşı alternatif politikalar geliştirerek korumacı eğilimlerde bulunmuşlardır.

Günümüzde ise korumacılık anlayışı hem nerdeyse yok olma eşiğindedir hem de yeni bir boyut kazanmıştır. Bu çalışmada korumacı eğilimlerin nasıl ortaya çıktığı, neler olduğu, neden ve nasıl kaldırıldığı, değiştirildiği, GATT ve DTÖ'nün bu

süreçteki rolüyle bunun hukuka yansımaları eski ve yeni kaynaklar kullanılarak olabildiğince objektif bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLADGE

Name and Surname : Mustafa Seyfullah SAR
Field : International Trade Law and EU
Program : International Trade Law and EU
Supervisor : Prof. Dr. Ömer ÖZKAN
Degree Awarded and Date : Master - May 2015
Key Words : Protectionist Tendencies,
Multilateral Trade System, Law

ABSTRACT

PROTECTIONİST TENDENCİES AND MULTİLATERAL TRADE SYSTEM LAW

World, technology and trade are developing and increasing rapidly since the industrial revolution. Where by technology, trade has also been influenced rapidly by this development process depending on humans. This period as we say, ciber globalization, has become more noticeable in our daily lives thanks to transition from the industrial age into the knowledge age. Countries have improved trade channels and extended new market searches by using the advantages of communication and transportation technologies of this era. During this market search, countries which do not want to become new market places have engaged in protectionist tendencies by developing alternative policies against the potential harms of free trade.

Sense of protectionism is both on the threshold of extinction and also has gained a new dimension. This particular study has reviewed how the protectionist tendencies have occurred; what they are; why and how they were removed, changed;

the roles of GATT and WTO in this process and the legal implications by objectively also using the older and new resources.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Özet /Abstract	iii
Tablolar Listesi	x
Kısaltmalar	xi
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI EKONOMİ'DE KORUMACILIK	4
1.1. Korumacılığın Tanımı.....	4
1.2. Korumacılığın Altında Yatan Sebepler.....	6
1.2.1. Dış Ticaret Hadlerinin İyileştirilme İsteği.....	7
1.2.2. Yerli Emegın Yabancı Emegė Karşı Koruma İsteği	7
1.2.3. Bilimsel Tarife.....	7
1.2.4. İstihdamın Artırılması ve Ödemeler Bilançosunun Kapatılması İsteği	8
1.2.5. Bebek Sanayi Tezi.....	9
1.2.6. Diğer Ülkelerin Korunma Oranlarını Düşürme İsteği.....	9
1.2.7. Yerli Üreticilerin Dampinge Karşı Koruma İsteği	9
1.2.8. Ulusal Güvenlik Sebebiyle Önemli Ulusal Sanayilerin Korunması İsteği	9
1.3. Korumacılığın Tarihsel Gelişimi	11
1.3.1. Korumacılığın Ortaya Çıkışı	11
1.3.2. Korumacılık Hakkındaki Görüşler	13
1.3.3. Son Dönem Korumacılık	26
2. GATT SÜRECİ VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ(DTÖ)NÜN DOĞUŞU 29	
2.1. GATT 1947.....	31

2.1.1. GATT 47'nin Amaçları	31
2.1.2. GATT 47Anlaşması'nın Yapısı	32
2.1.3. GATT 47'nin İlkeleri	32
2.1.3.1. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı	33
2.1.3.2. Ulusal İşlem İlkesi	34
2.1.3.3. Koruma Aracı Olarak Sadece Gümrük Tarifelerinin Kullanılabilmesi	35
2.1.3.4. Ticaret Kısıtlamalarının Giderek Azaltılması İlkesi.....	35
2.1.4. GATT Turları	35
2.1.5. GATT Turlarının Global Sonuçları	40
2.2. DTÖ	41
2.2.1. Uruguay Turu Öncesi Uluslararası Ticaretteki Sorunlar ve DTÖ'nün Kurulmasındaki Etkenler	42
2.2.2. GATT 47 ve DTÖ Arasındaki Farklar	43
2.2.3. DTÖ Kuruluş Anlaşması	44
2.2.3.1. DTÖ'nün Amaçları	47
2.2.3.2. DTÖ'nün İşlevleri	48
2.2.3.3. DTÖ'nün Kurumsal Yapısı	48
2.2.3.4. DTÖ'de Üyeler, Katılım Süreci ve Çekilme	50
2.2.3.5. DTÖ'de Karar Alma, Yorum, Aykırılık, Değişiklik	52
2.3. DTÖ'nün İlkeleri	55
2.3.1. Ayrımcı Olmama	55
2.3.1.1. En Çok Kayrılan Ülke	55
2.3.1.2. Ulusal Davranış	58
2.3.2. Şeffaflık	58
2.3.3. Karşılıklı Olma	59
2.3.4. Tarifelere Bağlı Kalma	59
2.4. Korumacılığa Karşı DTÖ Anlaşmaları	60
2.4.1. Tarım Anlaşması	60
2.4.2. Standart ve Güvenlik Uygulamaları	62
2.4.3. Anti-damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Koruma Tedbirleri.....	63
2.4.3.1. Anti-damping Anlaşması	63
2.4.3.2. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması.....	65

2.4.3.3. Koruma Tedbirleri Anlaşması	66
2.4.4. Tarife Dışı Engeller	67
3. DTÖ SİSTEMİNDE ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ MEKANİZMASI..	70
3.1. İşlevleri	71
3.1.1. Taraflı Ticaret Sisteminde Güvenilirliği Sağlamak.....	71
3.1.2. DTÖ Üyelerinin Hak ve Yükümlülüklerini Güvence Altına Almak .	72
3.1.3. DTÖ Üyelerinin Hak ve Yükümlülüklerini Yorum Yoluyla Güvence Altına Almak	73
3.1.4. Karşılıklı Çözüm Yolu Olmak.....	77
3.1.5. Uyuşmazlıkları İvedilikle Çözüme Kavuşturmak	77
3.1.6. Tek Taraflı İşlemleri Engellemek.....	79
3.1.7. Münhasır ve Zorunlu Yargı Yetkisine Sahip Olmak.....	80
3.2. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasında Yer Alan WTO Organları	81
3.2.1. Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)	81
3.2.1.1. İşlev ve Yapısı	81
3.2.1.2. Karar Alma	82
3.2.1.3. Başkanın Rolü.....	84
3.2.2. Genel Müdür ve DTÖ Sekretaryası	85
3.2.3. Paneller	87
3.2.3.1. İşlevleri ve Oluşumu.....	87
3.2.4. Temyiz Organı.....	89
3.2.4.1. Görevleri	89
3.2.4.2. Oluşum ve Yapısı	90
3.2.4.3. Temyiz Organı Sekretaryası	92
3.2.5. Uzmanlar	92
3.2.6. Tahkim.....	94
4. UYGULAMADA KORUMACILIK	96
4.1. Serbestleşme Sürecinde Yeni Korumacılık	96
4.2. Amerika'da Korumacılık Örnekleri	99
4.3. ABD Uygulamalarına Karşı AB	101
4.3.1. Fransa'da Korumacılık Uygulamaları.....	102

4.3.2. Almanya'da Korumacılık Uygulamaları.....	105
4.3.3. Finlandiya'da Korumacılık Uygulamaları	107
4.3.4. İsveç'te Korumacılık Uygulamaları	107
4.3.5. Macaristan'da Korumacılık Uygulamaları	108
4.3.6. Yunanistan'da Korumacılık Uygulamaları	109
4.3.7. Avusturya'da Korumacılık Uygulamaları.....	109
4.3.8. Kıbrıs Rum Kesiminde Korumacılık Uygulamaları.....	110
4.4. Diğer Ülkelerde Korumacılık	110
4.4.1. Kanada'da Korumacılık	110
4.4.2. Avustralya'da Korumacılık.....	110
4.4.3. Arjantin'de Korumacılık	111
4.5. Türkiye'de Korumacılık Anlayışı	112
SONUÇ	115
EKLER	118
KAYNAKÇA	165
ÖZGEÇMİŞ	175

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Dış Ticarete Korumacı Politikalar ve Araçları	10
Tablo 2: Yıllara Göre GATT Turları.....	36

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AHMM	: Anlaşmazlıkların Halli Konusundaki Kural ve Yöntemlerini Tespit Eden Mutabakat Metni
AHO	: Anlaşmazlıkların Halli Organı
DSB	: Dispute Settlement Body (Anlaşmazlıkların Çözüm Organı)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: European Free Trade Agreement (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)
GATS	: The General Agreement on Trade in Service (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)
GATT	: General Agreements on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
ICO	: International Chamber Office (Uluslararası Ticaret Odası)
IFIA	: International Federation of Inspection Agencies (Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu)
IMF	: International Money Foundation (Uluslararası Para Fonu)
ITO	: International Trade Organization (Uluslararası Ticaret Örgütü)
NAFTA	: The North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması)
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
TDE	: Tarife Dışı Engeller
TPRM	: Trade Policy Review Mechanism (Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması)

- TRIMS** : Agreement on TradeRelatedInvesmentMeasure (Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması)
- TRIPS** : TradeRelatedAspects of IntellectualPropertyRights (Fikri Mülkiyet Hakları Ticaretle Bağlantılı Yönleri Hakkında Anlaşma)
- WTO** : World TradeOrganization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile artan üretim, ülkeleri yeni pazar arayışına sokmuştur. Bu da sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan ülkeleri dünya pazarına açılmaya, kendi pazarlarını ise onlara sunmaya yöneltmiştir. Sanayi devriminin sonucu olarak doğan liberal politika anlayışına anti tez olarak, korumacı eğilimler de ortaya çıkmıştır. Serbest piyasa anlayışının -başta sanayileşmiş ekonomiler olmak üzere- tüm dünya ekonomisine canlılık kazandıracığı öngörülmüş, buna karşın sanayisini korumak ve iç piyasasını ayakta tutmak isteyen ülkelere bu çok da sıcak karşılanmamıştır. Hatta sanayi öncüsü devletler dahi kendi çıkarları doğrultusunda serbest dış ticaret politikalarından saparak alternatif yollara yönelmiştir. Bu da uluslararası ticarete korumacılığı ön plana çıkarmıştır.

Korumacılık“Sanayi Devrimi” ile vücut bulmasına rağmen, teknolojik gelişmeler ve internet çağının başlamasıyla birlikte küreselleşme kaçınılmaz bir hal almıştır. Yaşanan iki dünya savaşı arasındaki dönemde bir çok devlet korumacı anlayışı benimseme yoluna gitmiştir. İkinci dünya savaşından sonra ise bu manevraların ortadan kaldırılması adına belli girişimlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda ilk adım iseDTÖ'nün oluşumunda bir kilometre taşı olan GATT Anlaşması'nın geçici olarak imzalanmasıdır. Bu anlaşma vasıtasıyla, serbest ticaretin önündeki en büyük engel olan korumacılığın kaldırılması amaçlanmıştır. Üyeler arasındaki sorunların aşılması adına GATT kapsamında bir çok müzakere turu gerçekleştirilmiştir. Bu oluşum sürecinde her ne kadar serbest ticaret ortamı oluşturulmaya çalışılmış olsa da ülkeler belli dönemlerde korumacılığa başvurmuş, bu durum da GATT sistemi üzerinde tartışmalara neden olmuştur. Tartışmalar sonucu olarak GATT Uruguay Turuna giderek artık sadece bir anlaşma olmaktan çıkmış ve tek bir nihai senet altında toplanıp, kurumsallaştırılarak uluslararası bir örgüt niteliği taşıyan DTÖ kurulmuştur.

GATT Anlaşmasının, sistemli bir örgütü haline gelmiş olan DTÖ serbest dış ticaret anlayışının dünyaya yayılması adına bütün devletleri bu sisteme entegre etmeyi amaçlamıştır. DTÖ, GATT'dan daha güçlü bir olgu, dahası bir mekanizma olmasına rağmen; mutlak bir başarı elde ettiğinden söz etmek mümkün değildir. Ülkelerin kendi ekonomik çıkarlarını dünya ticaretinin sıhhatinden önde tuttuğundan dolayı kat etmesi gereken çok yol olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebepten dolayı DTÖ'nün bir taraftan serbest ticareti anlayışını yayarken, bir taraftan da bazı ülkelerin korumacı eğilimlerine göz yumması, onun rolünü tartışılır hale getirmiştir.

Bu çalışmada korumacı eğilimler ve çok taraflı ticaret sistemi hukuku, eski ve yeni kaynakların sentez edilmesi suretiyle, objektiflik unsuruna bağlı bir yöntemle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma; dört ana bölümden olmak üzere, altı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümü olan bu bölümde, öncelikle çalışma konusunun günümüzde neden önem arz ettiği ve çalışma yapılırken hangi metotların izlendiği üzerinde durulmak suretiyle çalışmanın geneli hakkında kısa bir özet sunulmaktadır.

Birinci bölümde korumacılık kavramı, görüşlere de yer verilerek farklı tanımlamalar vasıtasıyla detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Korumacılığın tercih edilme nedenleri, ortaya çıkışı bağlamında merkantilizm dönemi ile sanayi döneminde ileri sürülmüş olan serbest ticarete dair teorik görüşler de çalışma kapsamında detaylı bir biçimde incelenmiştir. Dünya Savaşları dönemi ve büyük buhranda uygulanan korumacılıktan da burada bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde serbest dış ticaret politikasına geçiş sürecinde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve onun devamını oluşturan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün Bretton Woods Konferansından itibaren süren gelişim sürecine yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak GATT Anlaşması incelenerek; anlaşmanın amaçları, yapısı, ilkeleri, GATT turlarında görüşülen konular ve alınan kararların global sonuçlarına detaylı bir şekilde yer verilmeye çalışılmıştır. Bölümün devamında DTÖ sistemine geçiş dönemi ve DTÖ Kuruluş Anlaşması izah edilmeye çalışılmış; DTÖ'nün işlevi, yapısı ve usule ilişkin hususlara

değinilmiştir. DTÖ Anlaşması'nın korumacılığa karşı olan anlaşma bÖlÜmleri ve ilkelerinin açıklaması yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde DTÖ'nün çok taraflı ticaret sistemine dair ilişkin hukuksal konulara değinilmeye çalışılmıştır. Uyuşmazlıkların Çözümüne dair Anlaşmazlıkların Halli Sistemi, Anlaşmazlıkların Haline Dair Mutabakat Metni incelenmek suretiyle anlatılmaya çalışılmış, sistemin işlevleri ve sistem içerisinde yer alan DTÖ Organlarına değinilmiştir. Bu amaçla Anlaşmazlıkların Halli Organı(AHO), AHO genel müdürünün, DTÖ sekreteryasının, panellerinin, uzmanlarının ve Temyiz Organı ile Tahkim Prosedürünün işlevleri anlatılmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde, gelişen yeni korumacılık anlayışına değinilmeye çalışılmıştır. Dönem içinde yeni korumacılık akımlarıyla, günümüzde mevcudiyetini koruyan korumacılık örneklerine de bu bölüm içerisinde yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye'de korumacılık anlayışı bölüm içerisinde anlatılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümü olan bu bölümde ise çalışma kapsamında incelenen korumacılık anlayışı, DTÖ ve onun çok taraflı ticaret sisteminden ne çıkarımlar elde edildiği tartışılmış ve bu bağlamda dünya ticaretinde günümüzde uygulanan korumacı eğilimlerin sistemi ne gibi sektelere uğratarak, korumacılığın şeklen ulaştığı son hal hakkında kişisel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİ'DE KORUMACILIK

1.1. Korumacılığın Tanımı

Dış ticarete korumacılık kavramını, yerli üretimi dış rekabete karşı koruma olarak açıklayabiliriz. ¹ Daha genel bir ifade ile “korumacılık”;ülkelerin ekonomilerini, dış ticaret aracılığıyla dış rekabete karşı korumak olarak tanımlanabilir.² Bu doğrultuda bir yandan çeşitli ticari sınırlamalarla dış alımın önüne engeller konularak, diğer yandan ise dış satımı yapılacak ürünlerin desteklenmesi vasıtasıyla yerli ekonomi korunmaktadır.³Bir başka açıklamaya göre korumacılık, yabancı menşeli malların iç piyasaya girişini sınırlamaya veya iç piyasada yerli malların yabancı menşeli mallara tercih edilmesini sağlamaya yönelik düzenlemeler olarak tanımlanabilir.⁴ Lakin serbest ticaretten sapma, bir ekonomiye çok ender durumlarda fayda sağlayabilmektedir. Charles K. Roweley; korumacı politikaların uygulanabilmesi için yürütülmesi gereken lobi faaliyetlerinin maliyetinin korumacılığın getirilerinden de fazla olabileceği ve bu tür lobiciliğin üretken olmayıp yalnızca rant peşinde koşulan bir faaliyet olduğunu belirtmektedir. Aynı yazarın bir başka tespitine göre ise, korumacılıkta kazançlı çıkacak kişileri tespit etmenin kolay olduğu ve bunların ülke ekonomilerine herhangi bir katkılarının olmadığıdır.⁵

---

¹ Burcu Ergin, 2009, Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler ve Türkiye, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik, s.3.

² Dilek Aykut Seymen, 2000, Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türkiye Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış doktora tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, s.6.

³ Ergin, **a.g.e.**, s.3.

⁴ Övgü Pınar, Hande Uzunoglu, Kur Savaşları Alarmı, **AR&GE Bülten**, (Çevrimiçi) http://www.izto.org.tr/portals/0/argebulten/ovgu_hande_kursavaslar.pdf (Erişim Tarihi 16.11.2014)

⁵ Ergin **a.g.e.**, s.3.

Korumacı politikanın eleştirildiği sanayileşmiş ülkelerde örnek olarak gösterilen uygulamalardan biriside Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.)'deki çelik sanayinin korunması için alınmış olunan tedbirlerdir. Amerikan çelik sanayinin rekabet gücünü kazanması için son 30 yılda alınmış olunan bu önlemlerin Amerikalı vergi mükelleflerine 21 milyar dolara mal olduğu, buna rağmen Amerikan çelik sanayisinin dünya ile serbest ticaret ortamında rekabet edecek düzeye getirilemediğine işaret edilmiştir. Bunun yanı sıra alınan bu önlemler karşısında yabancı çelik üreticileri de zarara uğramaktadır⁶

Bu neticeyle uluslararası ticarete durgunluk meydana gelmekte ve ülke ekonomileri bundan olumsuz etkilenmektedir.

Dış ticaret politikasının oluşumundan itibaren korumacılığın azalmasına ilişkin çabalar olduğu gibi, korumacı politikalar yeni stratejilerle artarak devam etmektedir.

Ülkelerin korumacı politikalar izlemelerinin altında yatan ana neden, ülkelerin ekonomileri ve sanayileri arasında dikkate değer rekabet gücü farklılıklarının bulunmasıdır. Buna rağmen ekonomik güce sahip olan devletler, korumacılık anlayışını kendi seviyesinde olmayan devletlere karşı kullanmaktadır ve bu devletleri serbest ticarete yönlendirerek kendi üretimini dış pazara sunabilme yoluna gitmektedir. Bununla ilgili olarak eski Malezya Başbakanı Mohammad Mahit'in korumacı eğilimlere ilişkin açıklamaları bizi aydınlatmaktadır. Mahit, buna ilişkin tepkilerini şu şekilde söylemiştir:⁷

“Batılılar bir yandan Asya ülkelerine pazarlarını açmalarını önerirken ve de ekonomik bloklara karşı vaziyet alırken, bir yandan da kendi bloklarını güçlendiriyorlar .Bizzat Başkan Clinton'un belirttiği gelişme yolundaki ülkeler ticaret duvarlarını indirirken, OECD üyesi 24 ülke kendi duvarlarını yükseltiyor. Gönüllü ihracat kısıtlamaları için müzakereler yapılması adet haline geldi. Politikacılar şu veya bu malı üretmek için başka ülkelere açıkça talepte bulunmaktan çekinmiyorlar ,saygıdeğer ekonomistler bile yönlendirilmiş ticareti meşru görüyorlar.”

---

⁶ Onur Öymen, **Silahsız Savaş Bir Mücadele Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi, 2002, s.246.

⁷ a.g.e., s.245.

Bu söylemiyle sanayisini geliştirmiş ve ekonomik olarak demirbaş haline gelen ülkelerin, gelişmekte olan diğer ülkelere karşı korumacı politikaları kendi çıkarları doğrultusunda nasıl kullandıklarını belirtmiştir.

Bu görüşler sadece Afrikalı liderlerce dile getirilmemiştir. Dünya Bankası'nın üst kademelerinde görev yapmış olan Joseph Stiglitz konuyu şu şekilde ifade etmektedir: *“Zengin ülkeler küreselleşmeden olumsuz etkilenen vatandaşlarını korumak için korumacılık önlemlere başvurmayı savunurken, gelişme yolundaki ülkeler sermayenin serbest dolaşımı yönündeki söylemler karşısında ne düşünürler.”*⁸ Stiglitz bu söylemiyle korumacı eğilimler ve serbest ticaret politikalarının güçlü ekonomiye sahip ülkelere ne denli kullanıldığını açıkça ifade etmiştir.

1.2. Korumacılığın Altında Yatan Sebepler

Korumacılığa başvuran ülkelerin, bu yolu seçmelerinin nedeni, ulusal ekonomiyi koruma isteği ile ülkeler ve sanayiler arasında rekabet gücü farklılığının bulunmasıdır. Farklılıkların giderilmesi için yapısal dengesizlikleri arttırmaktadır. Koruyucu politikalardan, korunan endüstrilerin çalışanları da faydalanır .Bu sebepten dolayı, üretici gruplar mevzuat gümrüklerinin kaldırılmasına şiddetle karşıdır ve/veya gönüllü ihracat kotaları ve diğer kısıtlamalara bağlı buldukları endüstrilere karşı korunmanın arttırılmasından yanadır.⁹

Engin'e göre; uluslar kendi sanayi ya da tarımı korumak için ve çoğunun tutarsız ve tartışılabilir olduğunu belirtmiş, bununla ilgili şu sebepler üzerinde durmuştur.¹⁰ Engin'in üzerinde durduğu bu konuların tam olarak anlaşılması için konuları özel olarak incelemek önemlidir.

---

⁸ Öymen, a.g.e.,s.245.

⁹ Ulya Yosun Yüce, "Uluslararası Ticarete Sübvansiyon ve Karşı Önlemler"(İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim dalı, Uluslararası Ticaret Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2011, s.21.

¹⁰ Nazım Engin, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1992, s.11.

1.2.1. Dış Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi İsteği

Dış ticaret hadlerinden yarar sağlamayı hedef alan bu istek, ülke refahının yükselmesi için korumacı politikaların en önemli araçlarından birini teşkil etmektedir.¹¹

Korumacı politikaların en önemlilerinden birini oluşturan bu istek, dış ticaret hadlerinden avantaj elde ederek ülke refahında artış sağlanmasını hedeflemektedir. Bu optimum tarife kavramıyla açıklanmaya çalışılmaktadır ve daha çok ekonomisi gelişmiş büyük ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Bu ülkeler ithalatlarında kısıtlama getirilerek ithal edilecek malların fiyatlarını düşürür ve böylece ihracat sınırlarını genişleterek, ekonomilerin daha da güçlenmesini sağlar. Bunun olumsuz tek yanı, diğer ekonomisi gelişmiş ülkelerinde aynı şekilde hareket etmesi durumunda ticarete durgunluk oluşturma ihtimalidir.¹²

1.2.2. Yerli Emeği Yabancı Emeğe Karşı Koruma İsteği

Ülkeler kendi içlerinde belli sanayi dallarını koruyarak, yurtdışındaki verimliliği ve üretkenliği arttırmış dolayısıyla yerli emeği korumuş olur. Eleştirilen bir politika olsa da; işgücünün ucuz olduğu bir ülkede emeğe dayalı ürünler üretilerek yurtdışına pazarlanmakta, diğer ülkenin de benzer koşulları sağlaması halinde iki ülkede bundan yarar sağlamaktadır. Başka bir ifade ile, bu sistemde ülkeler arası ticari ilişkiler karşılaştırmalı üstünlük ilkesine dayalı olarak yürütülmektedir.¹³

1.2.3. Bilimsel Tarife

Doğruluğu tartışma konusu olmuş bir diğer konu olan bilimsel tarifede amaç, yerli ve yabancılar tarafından üretilen ürünlerin maliyetlerini eşitlemektir. Bu noktada uluslararası düzeyde fiyat farklılıklarının ortadan kaldırıldığı, bundan dolayı

---

¹¹ Ergin, a.g.e., s.5.

¹² a.g.e.

¹³ a.g.e.

uluslararası ticarete gerek kalmaması durumu ortaya çıktığı için bu yönüyle kabul görmemiştir.¹⁴

1.2.4. İstihdamın Arttırılması ve Ödemeler Bilançosunun Kapatılması İsteği

İç piyasada ithal edilen malların üretilmesi istihdam artışına sebep olur. İstihdam artışı olan bir ülkede ödemelerde karşılaşılabacak açıklarda azalır. Burada amaç, ulusal sermayeyi korumaktır. Lakin bu ekonomi politikalarının da eleştirilen yönleri vardır. Öncelikle iç piyasada kaynakların dağıtılmasında eşitsizlik yaratabilir. Diğer taraftan ise ithalatın durdurulması durumunda ithalat yapılan ülkeler içinde istihdamın azalmasına sebep olabilir. Bu da ödemeler dengesinde sorunlara sebep olur. Bir başka deyişle, domino taşı misali dünya piyasası birbirini tetiklemeye başlar. Dış ticaret sınırlarının iyileştirilmesi isteğine benzer bir şekilde ithalatın durdurulmasından etkilenen ihracatçı diğer ülkelerinde benzer bir şekilde misilleme yapması söz konusu olabilir. Ülkeler uluslararası ödemelerini yapabilmek için döviz ihtiyacı duymaktadır ki bu durum genel bir gerçektir. Döviz kazanımını sağlayan en büyük getiriler mal ve hizmet ihracatı, ülkeye yapılan yabancı yatırımlar, tek taraflı transferlerden sağlanan gelirler ve altın ithalatıdır. Ödemeler bilançosu, o ülkenin belli bir zamanda yaptığı işlemlerin tümünü kapsar.¹⁵ Koruyucu dış ticaret anlayışında tüm ithalat ve ihracatlar devlet kontrolü altındadır. Devletin dış ticaret ve döviz olanaklarının kısıtlı olduğu bu gibi durumlarda bilhassa ithalatı çeşitli tedbirlerle kontrol altında tutmak gerekir. Döviz kontrol sisteminin uygulandığı yerlerde ekonominin uluslararası ekonomik ilişkilerinde denge kurulması sağlanmaktadır. Yani döviz kontrol mekanizması ve korumacı politikalar uygulayan ülkelerin ekonomilerindeki ödemeler bilançosu sürekli dengededir.¹⁶

---

¹⁴ Ergin, a.g.e., s.5

¹⁵ Harry G. Brainard, **Uluslararası İlişkiler, Dış Ticaret Teorileri**, Çev: Osman Tekok, Kalite matbaası, Ankara, 1975, s.25-26.

¹⁶ Onur Kumbarcıbaşı, **Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi**, Kalite matbaası, Ankara, 1976, s.136.

1.2.5. Bebek Sanayi Tezi

Bebek sanayi anlayışında bir ekonomide belli bir malın üretiminde potansiyel bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasına karşın, bilgi yetersizliği ya da başlangıçta üretim kapasitesinin yetersiz olması gibi nedenlerden dolayı malın üretimini başlatamamış veya başlatmış olsa dahi yabancı rakipleriyle rekabet edemeyecek durumda olabilir. Bu şartlarda söz konusu malı üreten sanayiye kurmak ve yeni kurulduğu dönemde yabancı rekabetin olumsuz etkilerinden korumak amacıyla korumacı politikalara başvurulur¹⁷

1.2.6. Diğer Ülkelerin Korunma Oranlarını Düşürme İsteği

Diğer ülkelerin korunma oranlarını zorla düşürmek amacıyla yapılan tarifeler“Pazarlık Tarifeleri” olarak adlandırılmıştır.¹⁸

1.2.7. Yerli Üreticilerin Dampinge Karşı Koruma İsteği

Damping uluslararası ticarete sıkça tartışılan konuların başında yer almaktadır. Yani bir malın yurtdışı piyasasında yurtiçindekilerden daha ucuza satılması ya da uluslararası piyasada benzer yada aynı mallardan daha ucuza satılmasıdır.¹⁹

1.2.8. Ulusal Güvenlik Sebebiyle Önemli Ulusal Sanayilerin Korunması İsteği

Ekonomiler için belirli sektörler ulusal güvenlik açısından büyük öneme sahiptir. Ekonomik olmayan ve birçok iktisatçı tarafından da koşulsuz kabul edilebilecek tek neden, ulusal güvenlik ve savunma açısından yapılan korumadır. Buna göre ülkeler özellikle savaş döneminde stratejik açıdan önem taşıyan ürünlerde

---

¹⁷ S. Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi, Teori, Politika, Sistem, Kurumlar**, Bilim Teknik yayınevi, Eskişehir, 1987, s.250.

¹⁸ Ergin, **a.g.e.**, s.7

¹⁹ **a.g.e.**

dışa bağımlı olmaksızın kendi kendine yeterli olmaktadır. Serbest ticaretin en büyük destekçisi ve kurucusu Adam Smith bile "Savunma, servetten daha önemlidir" diyerek ulusal güvenlik sebebiyle korumacılığı kabullenmiştir. Buna benzer hallerde güvenlik gerektiren sanayiler desteklenerek, çeşitli tarifeler konulabilir.²⁰

Bu bağlamda dış ticarete kullanılan koruma araçlarını bir tablo üzerinde özetlemekte fayda vardır.Tablo 1 de görüldüğü gibi "Negatif Koruma ve Pozitif Koruma" olmak üzere 2'ye ayrılmıştır. Negatif korumacılıkta daha çok vergiler ve engellerden söz edilirken, pozitif korumacılıkta ise desteğe dayalı bir anlayıştan söz edilmektedir.

Tablo 1: Dış Ticarete Korumacı Politikalar ve Araçları

Negatif Koruma	Pozitif Koruma
I. Tarifeler	I. Sübvansiyonlar ve diğer yardımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Gümrük vergileri • İhracat vergileri • Çevre vergileri 	<ul style="list-style-type: none"> • Üretim sübvansiyonları • İhracat sübvansiyonları • İhracat & Kredi sigortası • Tercihli kamu alımları
II. Tarife dışı Engeller	II. Özel gümrük rejimleri
A. Miktar kısıtlamaları	<ul style="list-style-type: none"> • Geçici ithal & ihraç • Serbest bölgeler • Transit taşımacılık ve sınır ticareti
<ul style="list-style-type: none"> • Tarife kotalar • Ticaret lisansları • İhracat kısıtlamaları • İhracat yasaları 	III. Fikri ve sınai hakların korunmasına yönelik uygulamalar
<ul style="list-style-type: none"> • Vergi girdi kullanma şartı • Bağlı ticaret 	IV. Yabancı sermaye politikası
B. Fiyat ve maliyet üzerinde etkisi olan uygulamalar	
<ul style="list-style-type: none"> • Değişken ithalat vergileri • Anti-damping vergisi • Telafi edici vergiler • Sınır vergisi uygulamaları • İthalat teminatları 	
C. Teknik, idari ve çevresel engeller	
<ul style="list-style-type: none"> • İdari sınıflandırma ve teknik engeller • Çevre standartları 	

Kaynak: C.Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, "Yeni Ekonomi ve Rekabet", Rekabet Dizisi 1, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2004. (12 Haziran 2009)

²⁰ Ergin,a.g.e., s.7

1.3. Korumacılığın Tarihsel Gelişimi

Korumacılığın tarihsel gelişimi de korumacılığın bugününü anlatabilmek için son derece önemlidir. Tarihsel gelişimini üç alt başlık olarak incelersek; bunlar korumacılığın ortaya çıkışı, hakkındaki görüşler ve son dönem korumacılık olacaktır.

1.3.1. Korumacılığın Ortaya Çıkışı

Korumacılığı tarihsel olarak incelediğimizde, serbest dış ticaret teorisine karşı ileri sürülmüş olan bir ekonomi politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan serbest dış ticaret politikası ile birlikte ele alınmalıdır. Kökeni merkantilizme kadar dayanmaktadır. Merkantilizm 16. ve 17.inci yüzyıllarda etkili olan ekonomik ve kültürel bir felsefedir, temelinde ticarete dayalı ekonomi anlamına gelir. Merkantilizm; değerli madenlerin ticaretini ifade eden, altın ve gümüş rezervlerinin devlet kontrolünde tutulmasını öngören bir anlayıştır. Bu düşünce, liberal ticaretin ortaya çıkmasından önce oluşmuştur. Dış ticaretin büyük bir öneme haiz olduğu bu anlayışta; altın ve gümüş, servetin önemli unsurları arasındadır. Ülkelerin dış ticaret yaparak ihracatını arttırması sonucu altın ve gümüş stoku artacağından, ekonomik refahın yükselmesi için dış ticaret kaçınılmaz hale gelmiştir.²¹ Merkantilistler devletçidirler ve sanayinin gelişebilmesi için devlet desteğine dayalı koruyucu dış ticaret politikasını savunmuşlardır. Dünyadaki ekonomi ve ticaret, sanayi devrimi ile birlikte büyük bir değişime uğramıştır. Kapitalizm, tam anlamıyla sanayi devrimi ile hayat bulmuştur; aslında her alandaki liberal düşüncede bu dönemde ortaya çıkmıştır.²²

İngiltere, bu dönemde merkantilist düşüncenin baş aktörüydü. Uluslararası ticaretin gelişmesi ile İngiltere, yabancı devletlerle olan dış ticaretinde kendisini koruyamadığı için dış ticarete olabildiğince kendi çıkarları doğrultusunda yön verdi. Bir başka ifade ile;İngiltere'de merkantilist düşünceye sahip toprak ağaları ile kapitalist düşünen tüccarları, kral ile ittifak içerisinde olduğu bir düzen hakimdi. Ülkenin sahip olduğu zenginlik kadar, güçlü olduğu ve devletin iktisadi hayata

²¹ Erol İyibozkurt, **Çağdaş Dış Ticaret Kuramı**, Ankara, Kalite matbaası, 1979, s.11.

²² Ergin, **a.g.e.**, s.10

katılmasının gerekli olduğu bu sistemde amaca ulaşmak için birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan üç politika uygulandı. Ülkenin yiyecek tedariki ile ilgili yeterlilik idealine ulaşması için mısır kanunları çıkartıldı ve ülkenin tarımı geliştirildi. Devlet yardımları, koruyucu gümrükler gibi savaş gücü de dahil olmak üzere imalat sanayine gerekli nihai malların tedarik edilmesi amaçlanıyordu. Denizcilik, dış ticaretin devlete en fazla avantaj sağladığı güvenceydi. Bu politikalar düşman ve rakip ülkelerle rekabeti zorunlu hale getirdi. Başta altın olmak üzere kıymetli madenlerin ülkeye girişi bu düşünce için çok önemliydi ve John Cannon'un belirttiği gibi; "zenginlik esas olarak altın külçe rezervleri ile belirleniyordu".²³

Merkantilist politikanın ana hedefi, ticaret fazlası yaratarak kıymetli maden rezervini arttırmaktı. Merkantilizmin önemli olan bir diğer unsuru ise denizaşırı kolonilerde saldırgan politikalar uygulamasıydı ki, İngiltere de bunu en iyi uygulayan devlet konumundaydı. Kolonilerden tütün ve şeker gibi birçok egzotik ürün ülkeye getirilerek ülke ekonomisi besleniyordu. Sömürgelerden getirilemeyen malları ise rakip ülkelere getirmek zorunda kalıyorlardı ve bu durum ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemekteydi. 17. yüzyılda İngiltere'de çıkarılan Denizcilik Kanunu esasen kolonilerden tedarik edilen malların, ulusal gemiler vasıtasıyla ülkeye taşınmasını amaçlıyordu.²⁴

Merkantilizm dönemi yasal tekelleri de beraberinde getirmiştir. Bununla ilgili bir örnek vermek gerekirse; belirli bölgelerle yapılacak ticaretlerde Doğu Hindistan şirketine ayrıcalıklar tanınmış olmasıdır. Yerel yönetimin tamamen devlet kontrolünde olduğu merkantilizmde sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmek için düşük ücret uygulamasına başvuruluyor, nüfus artışının sağlanması da önemli bir unsur olarak görülüyordu. Bu sebepten dolayı ücretler olabildiğince düşük tutuluyor, işçilerin büyük bir kısmı yoksulluk sınırında yaşıyordu. İşçilerin yaşam standartlarının iyileştirilmesinin ise onları tembelliğe iteceğinden korkuluyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı da modern ekonomik teorilerin hiçbiri merkantilizmi desteklememektedir. Ticaretin hiçbir şekil ve surette sınırlandırılmaması görüşünü

---

²³ Ergin, a.g.e., s.11

²⁴ a.g.e.

kabul eden modern anlayışa göre, sınırlamalar ekonomik görüşe ket vurmaktadır. Buna ilaveten tekelleşmenin de ekonomik etkinliği azaltacağı düşünülmektedir.²⁵

Korumacılık anlayışı da, bu modern ekonomik düşüncelerin desteklediği serbest ticaret teorisine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Korumacılığı anlayabilmek adına serbest dış ticaret teorilerini ele almakta yarar vardır.²⁶

1.3.2. Korumacılık Hakkındaki Görüşler

Adam Smith (1723-90) ve David Ricardo'nun (1772-1823) öncülüğünde biçimlenmiş olan liberal anlayış, serbest dış ticarete katılan ülkelerin hepsi için yarar getireceği noktasından hareket etmiştir. Adam Smith'in dış ticaret anlayışı, serbest ticaret prensibine dayanmaktadır. "İktisadi İnsan" (Homoeconomicus) "Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler" (Laissezfaire, laissezpasser) ve "Görünmez el" (invisiblehand) ile klasik liberalizme yön vermiş olan Smith merkantilistlerin aksine dünya toplam servetinin sabit olmadığını, iş bölümü ve uzlaşma ile dünya kaynaklarının verimliliğini artıran dış ticaretin bir taraftan ziyade iki tarafın ve dünyanın refah seviyesini yükselteceğini ileri sürmekteydi.²⁷

Smith, "Ulusların Zenginliği" adlı kitabında, liberal teoriye ilişkin olarak serbest dış ticaret üzerinde durmuş ve bunun faydalarını anlatmıştır. Bu görüşe göre; ülkeler doğal yapılarına uygun olarak belli malların ticaretinde uzmanlaşmışlardır. Böylece üretim verimi yükselerek dünya refahı artacaktır. Lakin daha çok gelişmiş olan ülkeler için geçerli olan bu durum neticesi itibariyle geri kalmış ülkelerin bu tür konularda uzlaşmasının zor olması sebebiyle, A. Smith'in ileri sürmüş olduğu bu teori zamanla geçerliliğini yitirmiştir. Bunun neticesinde David Ricardo'nun ileri sürmüş olduğu "Karşılıklı Üstünlükler Teorisi" geçerlilik kazanmıştır. Bu teori, gerçekte hangi ülkenin hangi ürünleri ithal edeceği ve hangi ürünleri ihraç edeceği analizine dayanmaktadır. Buna göre; ülkeler daha az emekle üretmiş oldukları

---

²⁵ Ergin, a.g.e., s.11.

²⁶ Seymen, a.g.e., s.6.

²⁷ Y Bayrak Tutar, **Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4.2, 2003, s.176-177.

malların üretiminde uzmanlaşarak diğer ülkelere ihraç edecek, diğer ülkelerden de onların uzmanlaştığı alanlarda üretilmiş olan malın ithalini sağlayacaklardı.²⁸

Smith ve Ricardo'nun neoklasik akımın temsilcileri liberal ticaret tezlerini geliştirirken global ticaret sistemini kavrayarak yorumlamakta yetersiz kalmışlardır.²⁹

Ricardo'nun akabinde gelen John Stuart Mill (1806-73) de ticaretin serbest kalmasını savunmuştur. Bununda var olan kaynakların daha etkin bir biçimde kullanımıyla yapılabileceğini ileri sürmüştür. Ülkeler serbest dış ticaret ile daha geniş pazar imkanlarına kavuşmakta ve genişlemiş bir pazar için yapılacak üretimde iş bölümünü, sermayenin etkin bir biçimde kullanımını ve teknolojik ilerlemeyi arttırmaktadır.³⁰ Aynı yazar uluslararası ticarete zengin ülkelerin satın alma gücü nedeniyle fakir ülkelerin mallarına daha çok rağbet edeceklerini ve bu yüzden de bu anlayışın fakir ülkelerin çıkarına olacağını savunmuştur. Akabinde gelişen neoklasik teoride Ricardo'nun "Emek Değer Teorisi" yerine, yeni değer teorileri geliştirilmiştir.³¹ Bunlardan Alfred Marshall(1842-1924)'in "Reel Maliyet Teorisi" ve Gettfried Haberler'in de tüm üretim faktörlerini içinde barındıran "Alternatif Maliyet Kuramı" geliştirilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra Eli Heackscher ve Betil Ohlin, "Uluslararası Faktör Verimliliği Kuramı" üstünde çalışmış; serbest dış ticarete katılan ülkelerde faktör fiyatlarının eşit olacağını ve ticaret yapan her iki ülkenin de bu ticaretten aynı oranda faydalanacaklarını savunmuşlardır. Klasik ve neoklasik teoriler, serbest ticareti zamanla geliştirilerek günümüz koşullarında da uygulanabilir hale getirmeye çalışılmıştır. Bu teorilerin bazı tarafları korumacılık yanlılarınca çok fazla eleştirilse de bazı taraflarından korumacılar da faydalanmıştır.³²

Liberal düşüncede esas ilke serbest ticaretin, ticarete katılan tüm ülkelerin çıkarına olduğudur. Bu anlayış, Smith ve Ricardo'nun görüşleri neticesinde son halini almıştır. Lakin bu dönemde daha yeni endüstriyelleşme aşamasında olan Amerika ve Almanya'da bu tür bireyci ve liberal düşüncelere karşı romantik bir akım

---

²⁸ Adam Smith, **Ulusların Zenginliği**, Çev: A Yunus, M Bakırcı, Alan yayıncılık, 1985, s.303.

²⁹ Ergin, **a.g.e.**, s.12.

³⁰ Necati Mumcu Pür, **Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme**, İstanbul Ofset matbaacılık, 1969, s.104.

³¹ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 1993, s.116.

³² Hasan Olalı, **Dış Ticaret Teorileri ve Politikası**, İzmir, EÜ Matbaası 1972, s.147.

olan korumacılık ortaya çıkmıştır ve bu akım ekonomi alanında da kendini hissettirmiştir.³³

Koruyucu dış ticaret politikasının benimsenmesi gerektiğini savunanların hiçbiri serbest ticaretle alakalı dış ticaret politikasının özüne kuramsal açıdan karşı çıkmamışlardır. Lakin kendi ülkelerine münhasır sebeplerden dolayı ,serbest ticarete geçici bir süre ara verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.³⁴

Korumacı anlayışın oluşumundaki etmenlerin başında uluslararası sanayiler arasındaki belli yapısal dengesizliklerin var olması sayılabilir. Bu uçurumun artması ülkeleri daha fazla korumacı anlayış içine itmiş, diğer taraftan ise ticaret yapan ülkeleri farklı önlemler almaya yöneltmiştir. Uluslararası ticarete işbirliğinin faydaları uzun vadede kendini gösterebildiği için, devletler kısa vadede koruyucu politikaları benimsemektedir³⁵

"Das Nationale System der Politischen Okonomie" adlı eserinde koruyuculuk politikasının kuramını kurmuş olan List,Smith'in uluslararası iş bölümü düşüncesini eleştirmektedir. List bu düşüncenin tek taraflı olarak yalnızca İngiltere'nin çıkarlarına uygun geleceğini ileri sürmüş, bunun yerine Üretici Güçler Kuramını sunmuştur List'in geliştirmiş olduğu üretim gücü kuramına göre; bir millet için en ideal ekonomik düzen, sanayi ile tarım arasında ideal bir denge oluşturulması ile sağlanabilecektir.³⁶

List, Gelişim Aşamaları Kuramında ise, toplumları ulaştıkları uygarlık derecelerine göre; vahşi, hayvancı, tarımcı, tarımcı-sanayici, tarımcı-sanayici-tüccar olarak belirlemiştir. ³⁷ Bu uygarlık veya üretim aşamalarının en yükseğine ulaşılabilmesi için, insan gücü ve bunun yanında diğer üretim unsurlarına sahip olunması gerektiğini savunmuştur. Aynı düşünürü göre; Almanya en yüksek gelişim aşamasına ulaşabilecek potansiyele sahiptir. Lakin bunun gerçekleşmesi için üretim kesimleri arasında ideal bir dengenin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Tarım ve

---

³³ Ergin, a.g.e., s.13.

³⁴ Şiir Erkök Yılmaz, **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayınları, 1992, s.103.

³⁵ Engin, a.g.e., s.51-52.

³⁶ Yılmaz, a.g.e., s.105.

³⁷ a.g.e.

sanayi arasında bir denge kurulmasında devlete önemli yükümlülükler düşmektedir. Uygulanması gereken korumacılık modelinde ihracat göz ardı edilmemelidir ve burada devletin görevi ise imalat sanayini kurmaktır.³⁸

Yine List'e göre; devlet aşırı ve mutlak bir koruma anlayışı uygulamamalıdır. Gümrükler, bebek sanayiler rekabet düzeyine ulaşınca dek korumacı politikalar uygulanacaktır. Ancak burada planlanan hedef, gelişen sanayinin serbest ticarete girmesini sağlamaktır.³⁹ Sanayileşme hedefi "Öğretici Gümrük Vergileri" ile sağlanabilir ve yeni doğan sanayinin ise dış rekabete karşı korunması gerekmektedir. Lakin bütün ülkelerin yeterince gelişmiş olduğu vakit "Serbest Dış Ticaret", "Evrensel Barış" ve "Dünya Federasyonu" gibi List'in benimsediği ve desteklediği amaçlara ulaşılabilirirdi.⁴⁰ List'in ileri sürmüş olduğu bu görüş "Genç Endüstri Görüşü" olarak adlandırılmıştır ve bu görüş daha sonraki dönemlerde kalkınma iktisatçıları da etkilemiştir. Bu görüşe göre, gümrüklerin terbiye edici etkileri vardır. List, gümrük tarifelerinin %20-%30 arasında olabileceğini ileri sürmüştür. Bu tarifelerin uygulandığı makul bir sürenin ardından yerli sanayi korumasız ayakta durabilecek hale gelmişse ya da bu önlemlere rağmen genç sanayiler halen rekabet edebilecek seviyeye ulaşamazlarsa, bu koşulda korumacı önlemlere son vermek gerekirdi. Bunun sebebi, bu tür bir anlayışın yarardan çok zarar getirmesidir.⁴¹

Hammadde ve tarım ürünleri List'in korumacılık anlayışında yer almamıştır. Düşünürce göre; Alman sanayisinin yabancılarla rekabet edebilmesi için gıda maddelerinin ve hammaddelerinin gümrüksüz ve ucuz bir şekilde yurda sokulması gerekirdi. List serbest ticaret kuramına karşı değildir, lakin ülkelerin içinde buldukları gelişme aşamaları dikkate değer alınmadığından dolayı serbest ticaret kuramının bu eksikliğini eleştiriyordu. Gelişme sürecindeki ülkeler, bir aşamadan diğerine geçerken farklı politik tedbirler almaya ihtiyaç duyabilirlerdi ve bundan dolayı serbest ticaret politikasının araçları her ülkenin yararına olabilecek sonuçları taşımamaktaydı.⁴²

---

³⁸ M Nevran Turhan, **Dış Ticaret Teorileri Politikası Uygulama Şekilleri**, Başnur Matbaası, 1969, s.102.

³⁹ Sadık Acar, **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**, DEÜ Yayınları, 2000, s.204-207.

⁴⁰ Vural Fuat Savaş, **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 2007, s.426.

⁴¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.105-106.

⁴² **a.g.e.**, s.106.

1820-32 yılları arasında A.B.D.'de yaşamış olan List, gerek A.B.D.'nin gerekse Almanya'nın dördüncü gelişim seviyesinde yer aldıklarını belirterek, bu ülkelerin başka ülkelerin sınai ürünleriyle rekabet edebilecek seviyeye gelinceye kadar korumacı anlayışa dayalı bir dış ticaret politikası izlemesi gerektiğini belirtmiş ve bu düşüncesiyle Amerikalı devlet adamlarını etkilemiştir.⁴³

1757-1804 yılları arasında yaşamış olan ve hayatının 1789-95 yılları arasındaki altı yıllık döneminde A.B.D.'de Hazine Bakanlığı görevini yürüten Alexander Hamilton, List'in A.B.D.'de bulunduğu yıllardan çok daha önce yabancı ülkelerdeki ticari kısıtlamalara karşın Amerikan mallarının yabancılara tamamen açık bırakıldığını görmüş ve bu durumu düzeltecek çözüm yollarını aramıştır. Daha sonrasında Hamilton görüşlerini raporlar halinde meclise sunmuştur. Bu raporlar doğrultusunda Hamilton'nun List gibi geçici ve seçici bir korumacılıktan yana olduğu anlaşılmaktadır. Hamilton'nun çözüm paketine göre gümrük koruyuculuğunun ve mali yardımların bütün faaliyet kollarına yaymak gerekirdi. Lakin bundan evvel sanayinin Amerika'daki koşullara uyum yeteneğinin olup olmadığı tespit edildikten sonra, son olarak da milli savunma bakımından yararlılığı değerlendirilmeliydi ve ancak bu unsurları uygunluğundan sonra yabancı malların rekabetinden korunmalıydı. List'in Hamilton'un görüşlerinden ne derece haberdar olup olmadığı bilinmemektedir. Bu iki birbirine benzer anlayışın meydana gelmesi büyük ihtimalle yine benzer koşullarda yaşamış olmalarından kaynaklanmaktadır.⁴⁴

Koruyuculuk anlayışının bir başka savunucusu olan Amerikalı iktisatçı Henry C. Carey'nin fikirleri ise Hamilton ile List'inkilere benzese de onların fikirlerinden çok daha fanatiktir. Carey'e göre korumacılık; istihdam ve ülke içinde iş bölümünü arttırarak iç ticaretin gelişmesini sağlar ve böylece halkın fikren ilerlemesine katkıda bulunur. Carey, korumacılık sayesinde Amerika'nın doğal kaynaklarının tükenmesini önleyeceğini de savunmaktaydı. Bunu da şu şekilde açıklıyordu: Hammadde ve tarımsal ürünlerin dışarıya satılması topraktaki özü tüketiyor, bu da Amerika halkını fakirleştiriyordu. Bu sebeple Carey'nin korumacılığı hem tarım hem de sanayi

---

⁴³ Yılmaz, a.g.e.

⁴⁴ a.g.e.

ürünlerini kapsadığı için, List ve Hamilton'nunkinden daha kapsamlıdır. Ayrıca Carey'nin korumacılık anlayışı geçici değil, sürekli ve yaygındır.⁴⁵

Carey'nin görüşlerini büyük ölçüde benimsemiş olan bir başka Amerikalı iktisatçı Simon N. Patten Carey gibi doğal kaynakların ihracını toprak verimliliğinin tükenmesi olarak görmüş ve bundan dolayı korumacılığı önermiştir. Patten ülkeleri, dinamik ve statik olarak ikiye ayırmıştır. Statik ülkelerde azalan getiri sebebiyle toprak rantının yükselmesi ücretleri düşürmekte; buna karşın dinamik ülkelerde ücretler yüksek olmaktadır. Bu nedenle statik ülkeler ve dinamik ülkeler arasındaki bir serbest ticaret, ücretleri en düşük ücret haddine göre eşitler. Her ne pahasına olursa olsun koruma, dinamik ülkeler için bu tür eşitlemeyi engelleyici bir iktisat politikasıdır.⁴⁶ Burada Patten'in kastettiği “Dinamik Ülke Modeli” ise Amerika'dır. Patten'e göre;her zaman için sanayilerini güçlendirmek isteyen dinamik ülkeler korumacılığa her zaman ihtiyaç duyacaklardır.⁴⁷

Sanayi kesiminin yüksek ücretlerle iş görmesini savunan bir diğer iktisatçı da Manoliescu'dur. Bir iktisatçı olduğu gibi aynı zamanda Romanya'da Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Manoliescu; korumacılığı benimseyen bir anlayışa sahiptir.⁴⁸ Bir başka deyişle Manoliescu Adam Smith'in görüşlerine, ülke içinde üretim üstünlüğü rasyonel olarak kesin bir şekilde ölçülemediğinden dolayı, herhangi bir ürünün üstünlük olarak uluslararası platforma taşınması dolayısıyla bütün ülkelerin bundan zarara uğrayacağı kanısıyla karşı çıkmaktaydı.

Manoilescu gelişmekte olan ülkeleri geleneksel kesim ve modern kesim olarak ikiye ayırmıştır. Geleneksel kesim, tarım kesimidir. Tarım kesiminde iş gücü arzı sonsuzdur ve gizli işsizlik fazladır. Gizli işsizliğin fazla olması sebebiyle emeğin marjinal verimliliği sıfırdır. Lakin ücretler sıfır olamayacağı için marjinal verimliliğin üstündedir. Modern kesimde ise sınai üretim gerçekleşmektedir. Bu kesim, geleneksel kesimden işgücünü çekebilmek adına ücretleri yüksek tutar. Bundan dolayı modern kesimde işgücüne ödenen ücretlerde işgücünün marjinal maliyetini doğru yansıtmaz. Dolayısıyla tarımsal ürünlerle sınai ürünler arasındaki

---

⁴⁵ Yılmaz, a.g.e., s.106-107.

⁴⁶ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce ve Politik İktisatın Evrimi**, 2. Bası, Bilgi yayınevi, 1994, s.205.

⁴⁷ Yılmaz, a.g.e., s.107.

⁴⁸ Ergin, a.g.e., s.17.

değişim oranı iki mal arasındaki dönüşüm oranından farklılık gösterir. Bu yüzden karşılaştırmalı üstünlüğün tarım alanında mı yoksa sanayi alanında mı olduğu belirlenememektedir. Bundan dolayı Manoilescu bu gibi ülkeler için karşılaştırmalı üstünlükler kuramının anlamsız olduğunu belirtmiştir. Ona göre, ülke yüksek gümrüklerle sanayi alanını teşvik ederek oradaki işgücü verimliliğini artırmalıdır.⁴⁹

Manoilescu'ya karşılık, Viner sanayi mallarında uygulanacak bir koruyuculuğun bu alanda tekelleşmeye yol açacağını ve bu gibi ülkelerde sanayi mallarının hiçbir zaman ithal ürünlerle rekabet edemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu alanda uygulanacak bir serbest ticaret anlayışının, tekellerin gücünü zayıflatarak ve sanayi alanında rekabet ortamını sağlayarak gelişebileceğini savunmuştur. Viner'ın önerdiği bir diğer yol ise, tarımda çalışanları eğiterek ve bilgilendirerek sanayi kesimine çekmektir. Bu yolla sanayi kesimindeki tekelleşmenin önüne geçilebilecektir.⁵⁰

Manoilescu'dan etkilenmiş olan Hagen ise, gelişmekte olan ülkelerde tarım kesimi ile sanayi kesimi arasındaki ücret farklılığının kısa dönemden ziyade uzun dönem sorunu olduğunu ve tekelleşmenin olmadığı durumlarda da ortaya çıkabileceğini belirtmiş ve bu görüşünü ampirik bulgularla desteklemiştir. Hagen, Manoilescu'nun görüşlerine dayanarak, korumacılığın çok önemli, faydalı ve serbest ticaretten daha etkin sonuçları olabileceğini savunmuştur.⁵¹

Hagen'a göre; gelişmekte olan ülkelerde iş gücü akışkanlığı tam olarak sağlanamamıştır. Buna karşın kırsal kesimden kente göç edenlerin pek azı geri dönüş yapmaktadır. Kentten kırsal kesime göç ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu demektir ki işgücünde akışkanlık tam olarak sağlanmasa da tarım kesimi ile sanayi kesimi arasındaki ücret farkına tepki veren bir iş gücü arzı vardır. Lakin sanayi kesiminde artan işgücü talebi, bir türlü denge ücret düzeyinin sürmesine imkan tanımamaktadır.⁵²

---

⁴⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.107-108.

⁵⁰ **a.g.e.**

⁵¹ Ergin, **a.g.e.**, s.18.

⁵² Yılmaz, **a.g.e.**, s.108.

Hagen, bir ülkede ithal ürüne gümrük konulduğu zaman sanayi mallarının üretiminin artacağını ve bunun da refah seviyesini arttıracığını savunmuştur. Bu tür ülkelerde sanayicilere belli bir sübvansiyon ödemesi yapıldığı takdirde ülke üretici dengesi ideal üretim olanakları eğrisi üstünde yer alacak ve refah düzeyini daha da artırma eğilimine gidecektir. Buna ilaveten gümrüklerin kaldırılmasıyla da uluslararası fiyat ve dönüşüm oranlarının eşitlendiği noktada üretici dengesini kuracağından, ülke refahını daha da artıracaktır.⁵³

Analizini, emek faktörü üstünde yoğunlaştırmış olan Hagen, iki kesim arasındaki faiz farkı büyük derecede olmasına rağmen bunu çok önemsememiştir. Yazara göre; iki kesim arasındaki faiz farkı çok olsa da toplam maliyet içerisindeki payı düşüktür. Kaldı ki Hagen'a göre faiz farkı çok büyük olamaz. Hagen'ın ileriye sürdüğü korumacı anlayışın sanayi kesimi ile hizmet kesimi arasındaki dengeyi bozacağı düşünülebilir.⁵⁴

Ekonomiyi üç kesim olarak ele alırsak, hizmetler kesimi ile tarım kesimi arasında ya da sanayi ile hizmetler kesimi arasında bir ücret farkı olabilir. Bu durumda sanayi mallarına prim ödenmesi, hizmet sektörünün gelişmesine engel teşkil eder. Böyle bir ihtimalin olmasına karşın Hagen, hizmet kesimi ile tarım kesimi arasındaki ücret farkının sanayi kesimi ile tarım kesimi arasındaki fark kadar fazla olamayacağını, hizmetler kesiminin sanayiye bağlı olarak gelişme eğiliminde olacağını belirterek, özellikle yeni sanayileşmeye başlamış olan ülkelerde iki kesimli ekonomi üzerinde düşünmenin sakıncasının olmadığını savunmaktadır. Manoilescu ile ortaya atılan bu görüşe “İki Kesimli Ekonomi Görüşü” denir. Ve bu görüş, o dönemin kalkınma iktisatçıları da oldukça etkilemiştir.⁵⁵

Hagen'a göre; koruyucu anlayışın ülkeye serbest ticaretten daha çok refah artışı meydana getirmesine karşın, o ülkenin ihraç sanayine zarar vererek dünya ekonomisi bakımından refah kaybı meydana getirecektir. Yazara göre en iyi uygulama sanayi kesimine sübvansiyonlar verilerek serbest dış ticaret politikasının izlenmesidir. Böylece dünya açısından herhangi bir refah kaybı olmayacağı gibi o uygulamanın gerçekleştiği ülke de en yüksek refah düzeyine kavuşabilecektir. Sübvansiyonlarla

---

⁵³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.108.

⁵⁴ **a.g.e.**, s.108-109.

⁵⁵ **a.g.e.**

desteklenen bir sanayi kesimi ile liberal dış ticaret politikasını Hagen; “Optimum Optimorum“olarak adlandırmıştır.⁵⁶

Diğer bir tarafta ise Keynesci bir yaklaşım benimsemiş olan Joan Robinson vardır. Robinson'a göre; dış ticaret fazlası yatırım artışı olarak ele alınabilir. Buna göre dış ticaret fazlası, yatırım artışı gibi istihdam sağlayabilir. Bu, dış ticaret fazlasının birinci istihdam etkisidir. Öte yandan ise yeni yatırımlarla oluşturulan gelirden yurtiçindeki mallara harcandığı vakit ikinci istihdam etkisi kendini gösterir. Lakin bu yolla istihdamın artırılması, yurtiçi yatırımlarla istihdam oluşturulmasından çok farklıdır. Yurtiçinde istihdam oluşturulmasıyla dünya üzerinde de istihdam artışı meydana getirilerek, uluslararası ekonomiye olumlu katkı sağlamaktadır. Buna karşın dış ticaret fazlasına bağlı istihdam artışı en iyi ihtimalle dünya genelindeki istihdamı etkilemez. Lakin bir ekonomide dış ticaret fazlası, ithalata kısıtlamalar getirilerek elde ediliyorsa, bundan dolayı bir başka ülkenin ihracatı engellenmiş olur. Böylelikle ülkeler diğer ülkelerin istihdamını düşürmek pahasına kendi istihdamlarını artırma yoluna gitmiş olur ki, bu ekonomi anlayışı da dünya ekonomisine zarar teşkil etmektedir. İşte bu noktada Robinson, istihdam amacıyla ithalatı kısıtlama politikasını “Komşuyu Fakirleştirme Oyunu” olarak adlandırmıştır.⁵⁷

Ülkelerin komşuyu fakirleştirme oyununa kapıldıklarını söyleyen Robinson'a göre; böylesi bir ortamda oyuna katılmayan ülkelerde işsizlik inanılmaz boyutlara ulaşacaktır ve bu ülkeler bu yükü kaldıramayarak er geç bu oyuna dahil olacaktır. Bu da dünya ekonomisinin canlılığını yitirmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda ulusların yapması gereken, koruyuculuğa başvururken hangi yöntemin en iyi sonucu vereceğini tespit ederek hareket etmesidir.⁵⁸

Robinson dış ticaret fazlası elde etmenin dört yolu olduğunu ileri sürer: Bunlar; devalüasyon, ücretlerde kısıntı, ihracat teşvikleri ve ithalata konulan engeller; gümrükler ve kotalardır. Bunlardan ilk ikisi, hem ihracat hem de ithalatta rakip sanayilerde istihdam artışı oluşturur. Buna karşın teşvikler sadece ihracatı, gümrükler ve kotalar ise rakip sanayileri ithalata özendirir. Lakin istihdamın yaratıcı etkilerinin

---

⁵⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, 109.

⁵⁷ **a.g.e.**, 109-110.

⁵⁸ Ergin, **a.g.e.**, s.21.

oluşabilmesi için yurtiçi arzın fiyata karşı esneklik teşkil etmesi gerekir ilk iki önlem söz konusu olduğunda yabancı talebin fiyat esnekliğinin birden büyük olması gerekir.⁵⁹

Birim istihdam başına düşen çıktı, istihdamın artmasıyla beraber azalır. Bu düşüş; ihracat teşvikleri, gümrükler ve kotalar durumunda devalüasyon ve ücret kısıtlamalarının uygulandığı durumlara oranla daha fazladır. Bunun sebebi ise devalüasyon ve ücretlerdeki indirimin daha geniş bir iş yelpazesini etkilemesidir. Gümrük, kota ve teşvik gibi araçlarda ise istihdam artışı daha dar bir tabanda meydana gelir. Bunun haricinde bahsedilmiş olan bu araçlar dış ticaret hadlerini etkilerler. Bu hususta Robinson her bir aracın arz ve talebin olası fiyat esnekliklerine göre dış ticaret hadlerine olan etkilerini değerlendirmiştir.⁶⁰

İthal malın talebine ve ihraç malının arzına ayrıca ticaret hayatının canlanması, gelir artışları ve işlem hacmindeki artışların da etkisi vardır. İthal malların tüketimi artan gelir ile artar. Ticari faaliyetlerin canlanmasıyla hammadde talebi artar ve bütün bu artışlar, iç talepteki artışın, ihraç malla arzının kısıtlanmasından çok daha büyük bir etkiye sahiptir. Bu sebeple iş hacmi artışının ithal malların fiyatını yükseltme ihtimali, ihraç malı fiyatlarının arttırma ihtimaline oranla daha yüksektir. Bu durum ise ticaret hadlerinin ülke aleyhine dönüşmesine neden olur. Böyle bir iktisadi canlılık döviz kurunda ve ücretlerdeki düşmenin ticaret hadlerinin bozucu etkisini artırmakla kalmayıp, teşvikler ve kotalarında bozucu etkisini çoğaltmış ve de gümrüklere bağlı olarak ticaret hadlerinde ortaya çıkması muhtemel bir düzelmeyi de zayıflatmış olur. Bu şekilde Robinson, dış ticaret fazlası sonucu iç fiyatlardaki artışın hangi aracın kullanılmasıyla daha fazla olacağını sıralamıştır.⁶¹

Robinson teşviklerin kullanılması halinde ihraç mallarındaki fiyat artışının en yüksek seviyede olacağını belirtmiştir. Gümrük uygulaması ile ise fiyatlar en çok ithal mallar ve ithalata rakip yerli mallarda artacaktır. Diğer taraftan döviz kurundaki bir düşüşün ya da ücretlerdeki indirimin tüm fiyatlar üzerinde orta düzeyde bir etkisi vardır. Bu araçları gerçek ücret düzeylerine etkileri bakımından ele alırsak; şayet bu mallar tüketimi içinde yer alan mallar ihraç malları tüketimi içinde yer almıyorsa,

---

⁵⁹ Yılmaz, a.g.e., s.110.

⁶⁰ a.g.e.

⁶¹ a.g.e., s.110-111.

ücret düzeyine yansıyan en az iki etki teşviklerden gelir. Bunu sırasıyla devalüasyon, gümrükler ve kotalar takip eder. Kotaların genel olarak ithal tarım ürünlerine konulduklarından ücretleri azaltma etkileri diğerlerine oranla çok daha fazla olduğu belirtilmiştir.⁶²

Dış ticaretten fazla kazanım elde etmek için faydalanılan bu koruyucu araçlar fiyatların yükselmesine sebep olarak sanayi kesimini gelirini artmasını sağlar. Diğer taraftan tarım ürünlerinin ihracatının artırılması ya da ithalatın kısıtlanması iç ticaret hadlerinin tarım lehine iyileşmesini sağlar. Bu durumda tarım kesimi ile sanayi kesimi arasındaki gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki yapar.⁶³

Robinson'a göre; bütün bu olumsuzluklara rağmen birçok ulusun içinde bulunduğu komşuyu fakirleştirme oyunundan uzak olunamayacağını, ülkelerin er geç oyuna katılması durumunda kendileri için en uygun aracı seçebilmeleri ve her birinin olumlu ve olumsuz yanlarının değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁴

Diğer taraftan Marshal'dan etkilenmiş olan Robinson, Lerner'la birlikte “Kritik Esneklikler Kuramını” geliştirmiştir. Robinson bu kuramında, ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesinin dış ticaret dengesine olan etkilerini değerlendirmiştir.⁶⁵

Robinson'a göre; bir ülkenin parasının değeri, yabancı paralar karşısında değer kaybederse, o ülkenin ihraç mallarının yabancı para cinsinden ucuzlayacağını, diğer yandan ise ithal mallarınsa ülke para cinsinden pahalılaşacağını belirtmektedir. Lakin bu durum illa ki dış ticaret açığının azalacağı ya da dış ticaret dengeliyse ekonominin dış ticaret fazlası vereceği anlamına gelmemektedir. Devalüasyonun dış ticaret dengesini beklenen şekilde etkilemesi için dört farklı esnekliği tek tek değerlendirmek gerekir. Bu esneklikler;⁶⁶

- ihraç mallarının dış talep esnekliği
- ihraç mallarının arz esnekliği

---

⁶² Yılmaz, **a.g.e.**, s.110.

⁶³ **a.g.e.**, s.111.

⁶⁴ **a.g.e.**

⁶⁵ **a.g.e.**

⁶⁶ **a.g.e.**, s.111-112.

- ithal malların arz esnekliği
- ithal malların talep esnekliği

Bu durumlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Eğer ihraç mallarına olan dış talep fiyata karşı esnekse, bir devalüasyon halinde ihraç malları talebi esnekliği $e > 1$ ya da sonsuz olursa, ihracat değer artışı gösterir. Diğer taraftan ihraç mallarına olan dış talep birim esnekliğine sahipse, ihraç miktarında bir artış meydana gelmez ve de ihracat değeri yabancı para cinsinden değişmeksizin sabit kalır.⁶⁷

İhracat değerinin yabancı para cinsinden artabilmesi için, ihraç mallarına olan talebin esnek olması ve de ihraç mallarına olan arz esnekliğinin sonsuzluk teşkil etmesi gerekir. Lakin arz esnekliği 0 ya da 1 den küçük olursa ihraç malın talebindeki olası bir artış, fiyatların yükselmesine ve devalüasyonun ihraç malın fiyatını düşürme etkisini bertaraf eder. Bu sebeple Robinson, ihraç mallarına olan dış talep esnekliğinin 1'den küçük olduğu zaman ihracatın değer kazanabilmesi için ihraç edilen mal miktarında artırımı gidilmemesi gerektiğini, yani arz esnekliğinin küçük olması gerektiğini belirtmiştir. Eğer ihraç malın dış talep esnekliği 0 ise, yabancı para cinsinden ihracat değerini azalacağından; ihracatı değer olarak artırmak, sadece o esnekliğin 0 olması ile mümkün olur.⁶⁸

Devalüasyon'un ihracat üzerindeki etkisi, ihraç edilen malın dış talep esnekliği ile yine bu mala olan arz esnekliğinin sonsuz olması halinde en üst seviyeye çıkararak gerçekleşir.

İthal mallara olan talebin fiyata karşı tam esnek olduğu durumlarda ithal mallara olan arzda tam esnekse, ithalat değerini düşüş gösterir. İthalat mallarına olan talebin, fiyatlara karşı duyarsızlık göstermesi halinde ise ithalat malları değerinde en yüksek artış meydana gelecektir.⁶⁹

---

⁶⁷ Yılmaz, a.g.e. s.112.

⁶⁸ a.g.e.

⁶⁹ a.g.e.

Robinson, mamul mal ihracatçısı olan ülkelerin ihraç mallarındaki dış talebin gayet esnek olduğu ve boom dönemleri⁷⁰ haricinde arzlarının esnek olduğunu ileri sürmektedir. Bu sebeple bu gibi ekonomilerde devalüasyon ihracatı değer olarak artırılabilir. Buna karşın kendi ülkelerinde üretilmeyen gıda maddeleri ve hammaddeler, bu ülkelerin ithal mallarını teşkil etmektedir ve bu mallara olan talepleri katıdır. Üstelik ülke dünya pazarında önemli bir yere sahip değilse, ithal mallara olan arzı fazlasıyla esnek olabilir. Devalüasyonun bu gibi ekonomilerin ithalat değeri üzerindeki etkisi de olumlu değildir. Ülkelerin ihracatın artışıyla elde ettikleri kazanç, ithalatın değer olarak artması ile kaybedilebilir.⁷¹

Hammadde ihracatçısı ülke ise devalüasyon yoluyla arttırmaya çalıştığı ihracatı, ihraç ettiği mallara olan dış talep esnekliğinin katı olması durumundan dolayı arttıramaz. Bu gibi ülkeler, ihraç değerlerini ancak ve ancak ihraç ettiği mallara olan arzın katı olmaması halinde artırabilirler.⁷²

Tüm bunların yanı sıra devalüasyon, dış ticaret açıklarını azaltmak ve dış ticaret fazlası elde etmek gibi amaçlar için kullanılabilir. Bu yaklaşımla bakıldığında esnek kur sistemi, sabit sisteme oranla ülkelere daha fazla hareket serbesitesi tanımaktadır. Robinson, altın standartlarında döviz kurunun sabit olduğunu ifade etmiştir. Sabit kura olan bir bağımlılık vardır, lakin gelir seviyesindeki gelişmelere uyduarak değişebilirliği olan şartlar altında ödemeler dengesini sağlayabilirler. Oysa esnek kur altında bazen devalüasyon bazense faiz oranları ile oynayarak denge kurulma şansı vardır.⁷³

Elman Altvater'e göre; günümüzde oluşan korumacı anlayış Amerika'nın elinde bulundurduğu global ekonomik sistemin kötüye gitmesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Amerika'nın ekonomik sisteminin güçlü olduğu dönemlerde tüm ülkeler yapmış olduğu uluslararası ticaretten fayda sağlarken, global ekonominin düşüşüyle birlikte bu dengelerde değişmiştir. Diğer bir ifade ile; günümüzde bir ülkenin çıkarına olan ticari avantaj, diğeri için dezavantaj teşkil edebilmektedir. Genel düzende korumacı

---

⁷⁰ Boom dönemi "ekonomik etkinliklerin en yüksek olduğu dönem. Bu dönemde üretim artar, fiyatlar ve ücretler yükselir, işsizlik azalır. Tam istihdam sağlandıktan sonra ise yerini enflasyona bırakır.

⁷¹ Yılmaz a.g.e., s.112-113.

⁷² a.g.e.

⁷³ a.g.e.

anlayış ekonomisi gelişmiş ülkelerde savunmacı tipte karşımıza çıkarken, az gelişmiş ülkelerde ise yavru sanayi korumacılığı olarak görülmektedir.⁷⁴

1.3.3. Son Dönem Korumacılık

Birinci Dünya Savaşı öncesi serbest dış ticaret anlayışı neredeyse tüm ülkelere yayılmıştı. Dış piyasalardan etkilenmeyen bir piyasa ya da mühendislik ve mesleki becerilerin ithal edilmediği bir yer neredeyse yok gibiydi.⁷⁵ Lakin 1914'te patlak veren Birinci Dünya Savaşı ile bu anlayış yerini kapalı ekonomiye bırakmıştır. Savaşın verdiği milliyetçi duygular göz önüne alındığı vakit, milletlerin korumacılığa başvurması gayet olağan bir durumdur denebilir.⁷⁶ Korumacılığın ön planda olduğu 1914-1945 yılları arası dönemde teknolojik alanda ilerlemeler olsa dahi politika, savaşlar ve beraberinde getirdiği korumacı anlayış sebebiyle bir önceki dönemde küreselleşmenin getirdiği serbest ticaretle eriştiği tüm ilerlemeleri kaybetmiştir. Bir başka ifade ile serbest dış ticaret anlayışı bu dönem içerisinde etkisini kaybetmiştir. Ekonomi; 1913'le beraber devreye sokulan gümrük, kota ve kambiyo kontrolleri, Birinci Dünya Savaşı, 1917 Rus Çarlığı'nın yıkılışı ve belki de ekonomik politikalar açısından bir milat teşkil eden 1930 Büyük Buhranı⁷⁷ ile olumsuz etkilenmiş ve 1950'li yıllara dek %1 den küçük bir artış hızı göstermiştir.

1930 Büyük Buhranı olarak adlandırılmış olan ve Amerika iş gücünün %25'inin işsiz kaldığı, tüm dünyayı etkisi altına alan ve işsizlikte emsali görülmemiş bir küresel kriz yaşatan⁷⁸ Büyük Bunalımın sebepleri olarak uzlaşılmış beş- altı neden mevcuttur. Bunlar; gelir dağılımının yetersizliği, şirketlerin mali durumları arasındaki dengesizlik, bankaların yapısındaki bozukluk, dış ödemeler dengesindeki bozukluk, ekonomi yönetimindeki tecrübesizlik ve parada altın standartlarında ısrar edilmesi olarak sıralanabilir. "Kara Salı" olarak da adlandırılmış olan 29 Ekim

---

⁷⁴ Engin, a.g.e., s.23.

⁷⁵ Ivan T. Berend, **20.inci yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, çev: S. Çağlayan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.344.

⁷⁶ Nurdan Aslan, "**Ekonomik Küreselleşme: Tarihi Boyutları ve Sonuçları**" **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Küçük Ahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüyoğlu, Ekin Yayınları, Bursa, 2013, s.10.

⁷⁷ Haluk Tözüm, **Küreselleşme Gerçek mi Seçenek mi?**, Doğu Batı 2002, Yıl 5, Sayı.18, s.155.

⁷⁸ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B, İletişim İstanbul, Kasım 2002, s.33.

1928'deki borsa çöküşü ile aynı olay olarak değerlendirilmektedir. Lakin bu durum sadece bir başlangıç teşkil etmektedir. Ekim ayını takip eden dönemlerde hissedarlar 40 milyar dolardan fazla kayıp yaşamıştır. Bir sonraki yılda bu kayıplar atlatılmaya çalışılsa da 1930 yılının sonu itibariyle 9000 den fazla banka iflastan kurtulamamış ve bu durumdan en büyük zararı Amerika görmüştür⁷⁹ Büyük Buhran başta Amerika olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bundan mütevellit korumacı eğilimler tüm dünya sathında etkisini hissettirmiştir. 1940'lı yılların ortalarıyla başlayan soğuk savaş ile birlikte, dünya hem ekonomik hem de politik olarak kutuplara ayrılmıştır. Yaşanan küresel kriz ve yol açtığı politik sorunlar ve Nazi akımı başta olmak üzere aşırı milliyetçilikten doğan ırkçı hareketlerin getirdiği sorunlar 1939'dan 1945'e kadar sürecek olan İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebebiyet vermiştir.⁸⁰ Savaş döneminin sona ermesinden 1970'e kadar dünya ekonomisi Ekonomik Buhran'ın kötü izlerinden kurtulmak için büyük çaba içerisine girmiştir. Bu zaman zarfı içerisinde üretim ve ticarete çok hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Bazı rakamlar bize bu konuda ışık tutmaktadır. Şöyle ki; bu dönem içerisinde dünya üzerindeki toplam üretim oranında yaklaşık yılda %5 civarında artış görülmüştür. İhracatta ise bu rakam %7' lere ulaşmıştır. Gelişmiş ülkelerin GSMH' deki büyüme ise yıllık ortalama %8,8'lik bir artış göstermiştir. Böylece ülkelerin ticaret bilançolarında net fazlalıklar oluşmuştur. Ayrıca bu durum dünya ticaretinde de liberalleşme eğilimleri için uygun bir ortam oluşturmuştur.⁸¹ Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar artan liberalleşme ile korumacılığında yeniden canlandığı görülmektedir.

Uyguladığı politikalar neticesinde dünya ekonomisine yön veren Amerika'nın içindeki gelişmelerin de korumacılığa olan etkilerinin incelenmesi önemlidir. Çünkü 1950 ve 1960'larda Ticaret Anlaşması Kanunu yenilenmesi sürecinde ve Ticareti Genişletme Kanununun çıkartılmasında bu liberal gelişmeleri destekleyen sendikalar 1970'lerden itibaren giderek korumacılığı benimsemeye başladılar. Bu durum; Amerikan Başkanına her bir tarife indirimi müzakeresi için yetki veren yasaların, ancak yönetimin verdiği tavizler neticesinde Kongreden geçirilebilmiş olması, 1950

---

⁷⁹ Nihat Işık ve Erhan Duman 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Türkiye Üzerindeki Etkisi, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Bahar, 2012, C.2, S.1, s.79. (Çevrimiçi) <http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makalleler/656465987%NihatPdf>(Erişim Tarihi 26.11.2014)

⁸⁰ Oğuz Kaymakçı, **Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açından Küreselleşmeye Giriş**, Ankara, Şubat, 2007, s.1.

⁸¹ Engin, **a.g.e.**, s.53.

sonlarında Eisenhower tarife indirimlerine karşılık petrol ithalatına kota getirilmesi suretiyle taviz verilmesi, Kennedy yönetiminde ise 1962 Ticareti Genişletme Yasasını Kongreden geçirebilmek adına tekstil kotaları için uluslararası anlaşma yapılmasını kabul edilmesi ve son olarak da Nixon'un da 1974 Ticaret Kanununu geçirebilmek için tekstil anlaşmasına yapay elyaf ve yünün de katılmasına izin vererek tavizler vermeye devam etmesi örnek verilerek açıklanabilir.⁸²Bu olaylar neticesinde korumacılığın Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde bir takım tavizlerle yeniden canlandığını ve yeni bir boyut kazandığını görmekteyiz.

---

⁸² Tuğrul Çubukçu, **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerin Sonuçları ve Etkileri**, Tüsiav Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994, s.8-9.

İKİNCİ BÖLÜM

GATT SÜRECİ VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (DTÖ)'NÜN DOĞUŞU

Serbest ticaret anlayışının dünya sathına yayılması adına ilk adımlar sanayileşmiş ülkeler tarafından atılmıştır. Bu ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş olan diğer ülkeleri de bu akımın içine çekmişlerdir. Bu duruma sebep olarak, 1930'larda dünya ekonomisine hakim olan korumacılık ve iktisadi milliyetçilik hareketleri gösterilebilir. Büyük buhran sonrası dönemde dünyanın uluslararası işbirliğinden tamamen uzaklaşması, rekabetçi devalüasyonlar, karşılıklı tarife yükseltmeler ve dış ticaretin tamamen ikili anlaşmalara dayalı olarak yapılması, dünya ticaretini asgari düzeye indirmiş bulunmaktaydı. Bu kısıtlayıcı uygulamalardan da en çok sanayileşmiş ülkeler şikayetçiydi. Bunun sebebi ise sanayi üretiminin hızla büyüdüğü ülkelerdeki ekonomik hayatın canlılığının, geniş piyasaların varlığı ile mümkün olmasıydı.⁸³

İkinci Dünya Savaşı sonrası, dünya ticaretini serbestleştirmek adına yapılan çalışmalara hız verilmiştir. Savaşta yıkılan ekonomileri hızlı bir biçimde yeniden canlandırmak adına uluslararası ekonomik ve mali bir sistem oluşturmak gerektiğine daha savaş sonlanmadan 1944 yılında Amerika'nın aynı adı taşıyan eyaletinde düzenlenen Bretton Woods Konferansı'nda karar verilmiştir.⁸⁴

Uluslararası bir para sistemi oluşturmak için; biri İngiltere diğeri ise Amerika tarafından hazırlanan iki plan neticesinde sistem genel olarak şekillendirilmiştir. Konferanslara Sovyet Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri dahil 44 ülke temsilcisi katılmıştır. Bu konferans sonucunda 1 Temmuz 1944'de⁸⁵A.B.D'nin New Hampshire

---

⁸³ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2009, s.219.

⁸⁴ Fatma Bahar Şanlı, **Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar**, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 2004, s.161.

⁸⁵ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.634-635.

kentinde düzenlenen Bretton Woods Konferansında kabul edilen White Plan (Beyaz Plan) çerçevesinde⁸⁶uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu olacak olan IMF (International Money Foundation, Uluslararası Para Fonu) ve Avrupa imar ve kalkınma çabalarına katkı sağlayacak olan IBRD-Dünya Bankası (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) kuruluş yasaları onaylanmıştır.⁸⁷

IMF'nin işlevlerini biraz daha açacak olursak; küresel finansal düzeni takip etmek, borsa döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve destek sağlama amacı güden bir kuruluş olarak tanımlayabiliriz. 1944 Bretton Woods Anlaşmasıyla kurulması kararlaştırılan ve de 1947'de fiilen faaliyet göstermeye başlayan bu kuruluşun ilk yıllarında 51 üyesi varken 2013 yılına gelindiğinde üye sayısı 193'e ulaşmıştır. IMF'ye üye olan bir ülke aynı zamanda Dünya Bankası (IBRD)'na da üye olmak mecburiyetindedir. 2006 yılı verilerine göre, fonun 176 milyar dolar borç verme kaynağı ve 75 ülkeden 34 milyar dolar alacağı bulunmaktaydı.⁸⁸ O yıllarda Türkiye de borçlu ülkeler arasında yer alıyordu .Ancak 2013 yılı itibariyle Türkiye ile IMF arasında böyle bir ilişki kalmamıştır. Yinede bu kuruluş bir çok ülkeye fon sağlamaya ve ekonomik planlar sunmaya devam etmektedir. Kısacası IMF vasıtasıyla ülkeler arasında çok ciddi ekonomik bağlar oluşturulmuştur.

Üç ayak üzerinde oturtulacak bu düzenlemede son ayak olarak bir Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) kurulması planlanmıştır. Ve bu doğrultuda 1947 sonu itibariyle tarife indirimleri ve GATT tamamlanmıştır, fakat Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization) şartı tamamlanması bir sonraki yıla ertelemiştir. 1948 Havana Konferansına katılan devletler, ITO'yu kuracak olan anlaşmayı tamamlamış ve bu anlaşma 24 Mart 1948'de 53 devlet tarafından imzalanmıştır. Lakin A.B.D. Kongresi'nde anlaşmanın geri çevrilmesi ve dolayısıyla diğer devletlerinde taahhütlerinden vazgeçmiş olmaları sebebiyle bu anlaşma hiçbir zaman yürürlüğe girememiştir. ITO'nun kabul edilmemesi nedeniyle Bretton Woods ekonomik yapılanmasını oluşturan üç temelden biri eksik kalmıştır. Bu sebepten

---

⁸⁶ Meltem Sarıbeyoğlu, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen kitabevi, İstanbul,2010, s.34.

⁸⁷ Şanlı, a.g.e., s.161.

⁸⁸ Yakup Ataş, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, P Kitap yayıncılık, İstanbul 2013, s.56-61.

ötürü uluslararası bir örgüt yerine bu boşluğu doldurmak amacıyla GATT anlaşması imzalanmıştır.⁸⁹

2.1. GATT 1947

GATT Anlaşması ITO'nun kurulması amacıyla geçici bir anlaşma olarak 1 Ocak 1948' de yürürlüğe girmiştir. Dış ticaretin serbestleşmesini amaçlayan GATT, bu yolda engel teşkil eden; dış ticaretteki rekabeti azaltan piyasadaki malların kalitesini ve fiyatlarını düşürmek suretiyle dış ticaret hacmini genişleten, serbest dış ticaretin önünde en büyük engel olan gümrük tarifeleri ve tarife dışı engelleri ortadan kaldıracığını vaat etmiştir. GATT sistemi kendi ilke ve kuralları çerçevesinde yapılan ticaret pazarlıkları ve müzakere turlarıyla kendini geliştirmeye çalışmıştır.⁹⁰ Lakin muhtemelen artan üye sayısına ilişkin olarak ilk turlarda elde edilen başarıyı, diğer turlarda yakalayamamış; farklı isteklere cevap verememesi, sorunların hızlı çözülmesinde problemler yaşanması sebebiyle Uruguay Turunda tek bir pakette (single undertaking) toplanma kararına gitmek zorunda kalmışlardır. Bu durum GATT'ın zamanla ihtiyaçları karşılayabilmek adına değişime gittiğini göstermektedir.

2.1.1. GATT 47'nin Amaçları

GATT 47'e göre Anlaşmanın amaçları genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Temelde ticaret anlaşması olmasıyla beraber, çok taraflı olması sebebiyle hükümlerin uygulayabilmesi için ortak hareket etmesi gerektiğinden uluslararası örgüt niteliğini taşımaktadır. Buna bağlı olarak amaçları; diğer uluslararası örgütlerde olduğu gibi, üye devletlerin refah seviyesini yükseltmek, istikrarlı bir büyümeyle dünya kaynaklarının tam olarak kullanımını sağlamak, dolayısıyla üretimin ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktır. Özel amacı ele

---

⁸⁹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.34-35.

⁹⁰ Ceren Aydın, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları, AB Genel Sekreterliği Tarım ve Bankacılık Dairesi,(Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs, 2004, s.10-11 .

alındığında ise genel amaçtaki hedeflere ulaşabilmek adına tarifeler ve uluslararası ticaretin önündeki engelleri minimize edebilmek şeklinde ifade edilebilir.⁹¹ Buna göre ödemeler bilançosunun açık vermesi harici durumlarda ithalat yasakları yürürlükten kaldırılacak ve gümrük tarifelerinin tespitinde advalorem tarife sistemi uygulanacaktır.⁹² Ayrıcalıklar sebebiyle yerli üreticinin zarar görmesi halinde ise üye ülke yerli üreticisini koruma adına yeni ticari düzenlemeler yapabilecektir.⁹³

Bunlara ek olarak; 1965 yılında eklenen ve GOÜ (Gelişmekte Olan Ülkeler)'in dış ticaretlerini düzenlemesini öngören dördüncü bölüm ile mal fiyatlarında istikrar sağlanması ve gelişmiş ülkelerin pazarlarına GOÜ'lere ait sınai ürünlerini daha kolay girmesini sağlamak adına ileri sürülen amaçlarda, anlaşmada GOÜ'lerin lehine ortaya çıkmış özel amaçlar kapsamında değerlendirilebilir.⁹⁴

2.1.2. GATT 47 Anlaşmasının Yapısı

1947'de imzalanıp 1994 Uruguay raunduna kadar geçerliliğini koruyan ilk anlaşma literatürde GATT 47 olarak yer almıştır. Çalışmanın temasında bu ayrım GATT 47 ve GATT 94 olarak yapılmıştır. GATT 47 Anlaşması dört ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde anlaşmayı imzalayan üye devletlere ilişkin temel yükümlülükler, en çok gözetilen ulus kaydı ilkesi ve tarife müzakere çizelgeleri yer almaktadır. Anılan bu maddeler tartışmaya açıktır, lakin değiştirilebilmesi için oybirliği şartı aranmaktadır. İkinci bölümde serbest ticaretin oluşumu ve Havana anlaşmasının temel kuralları yer almaktadır. Anlaşmaya taraf olan devletin ikinci bölümdeki kuralları uygulamaması halinde hem iç işlerinde hem de üyelerle durumu yeniden gözden geçirebilme hakkına sahiptir. Üçüncü bölümde ise üye olma, üyelikten çıkma, Havana Anlaşmasıyla arasındaki ilişki ve uygulama şartlarına

---

⁹¹ Hamza Çeştepe, **Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmadan Kurula, "Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, Ed. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin basın, Bursa, Ekim 2013, s.239-240.

⁹² Spesifik vergiler miktar üzerinden hesaplanırken, advalorem vergilerde ise, vergiler belirlenmiş bir miktar üzerinden alınır.

⁹³ Ataş, **a.g.e.**, s.18.

⁹⁴ Seymen, **a.g.e.**, s.78.

ilişkindir. Son olarak dördüncü bölümde ise sanayileşmekte olan ülkelerin ihracatlarının gelişmesine ilişkin düzenlemeler yer almıştır.⁹⁵

2.1.3. GATT 47'nin İlkeleri

GATT'ın amaçlarına ulaşabilmek adına benimsemiş olduğu başlıca ilkeler şöyledir:

- En çok kayırılan ülke kuralı (En çok gözetilen ulus kaydı)
- Ulusal işlem
- Koruma amacı olarak sadece gümrük tarifelerinin kullanılabilmesi
- Ticaret kısıtlamalarının giderek azaltılması

Çalışmanın devamında bu ilkelerin önemini esaslı bir şekilde anlayabilmek için ilkeleri ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekmektedir.

2.1.3.1. En Çok Kayırılan Ülke Kuralı

En çok kayırılan ülke (most favored nation) kuralına göre GATT üyesi bir ülkenin vereceği ticari taviz ve tarife kolaylıkları diğer üye ülkeler içinde geçerlidir.⁹⁶ Şener Büyüктаşkın'ın ifadesiyle;

"Bu kurala göre, bir ülke diğerine göre daha fazla kayırlmış olmayıp, anlaşmaya dahil tüm ülkeler tarifeler açısından eşit işlemde yararlanmaktadır. Bu işlem 'kayıtsız şartsız' olmaktadır."⁹⁷

Bu ilkenin uygulamasında bazı istisnalar da bulunmaktadır. Bunlardan birisi, ticaret bölgesi oluşturma çabasıdır. Eğer anlaşmaya varan taraflar söz konusu indirim ve kolaylıkları bir ticaret bölgesi oluşturma amacıyla yapmışlarsa ve bu anlaşma

---

⁹⁵ Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi kitabevi yayınları, Bursa, Mart 1999, s.179.

⁹⁶ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet-Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2009, s.135.

⁹⁷ Şener Büyüктаşkın, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993, s.23.

GATT prensiplerine aykırı bir şekilde yapılmamışsa anlaşma haricindeki ülkeler bu kolaylıklardan faydalanmayı isteyemez. Sadece birliğe dahil ülkeler bu kolaylıklardan yararlanabilir.⁹⁸ Bu ticari bölge uygulamalarına örnek verecek olursak, AB'nin gümrük birliği ve NAFTA bu konuya en uygun örneklerdir.

Kuralın diğer istisnalarıysa; dahilde yokluğu duyulan malların dışa ihracını önlemek için yapılan müdahaleler, kurulan sanayileri koruma, tarım politikası gerekleri ve ödemeler dengesi güçlükleridir. Anılan bu hallerde en çok gözetilen ulus kaydı uygulanmayabilir.⁹⁹

En çok gözetilen ulus kaydının ana hedefi, ihracatçı ülkelerin karşılaşabilecekleri ani sürprizlerin önüne geçmektir. Bu sayede ihracatçı ülke rakiplerine tanınacak avantajlardan önceden haberdar olarak olası muhtemel kayıpları baştan bertaraf edebilmektedir.¹⁰⁰

2.1.3.2. Ulusal İşlem İlkesi

Ulusal işlem ilkesi, iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamayla ilgili olarak yerli ve yabancı ürünler arasında ayırım yapılmamasını öngörür. Lakin bu uygulama; mal, hizmet veya fikri mülkiyetin pazara girmesi ile geçerlilik kazanır.¹⁰¹ Böylece gümrük vergilerinin ödenmesi aşamasından sonra, ithal ürünlerde yerli ürünlere uygulanan vergi tarifelerinin aynısı uygulanır, bu noktada farklı bir vergi ya da daha yüksek bir tarife uygulanmaz.¹⁰² Bu sonuçla yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alımı olmaksızın, ithal mal üzerinden vergi alımı ulusal işlem ilkesine aykırılık teşkil etmez.¹⁰³

---

⁹⁸ Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'ninde İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Mart 1991, s.180.

⁹⁹ **a.g.e.**

¹⁰⁰ **a.g.e.**

¹⁰¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Çok Tarafli Ticaret Sistemi-DTÖ**, Ankara,2004, s.3. (Çevrimiçi) <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0c37a42a-d8d3-8566-45207a1b02ef35a6/dto.pdf> (Erişim Tarihi: 21,03,2015)

¹⁰² Ergin, **a.g.e.**, s.28.

¹⁰³ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **a.g.e.**, s.3.

2.1.3.3. Koruma Aracı Olarak Sadece Gümrük Tarifelerinin Kullanılabilmesi

Bu ilke ile GATT'da korumacı uygulamalara ilişkin açık bir sınırlama getirilmiştir ve anlaşma tarafı olan devletlerin sanayilerini yalnızca gümrük tarifesi vasıtasıyla koruyabileceği açıklanmıştır. Bunun sebebi ise tarifelerin kotalar ve benzeri diğer koruma araçlarına göre piyasa mekanizmasına daha uygun olmasıdır. Çünkü kotacılık rekabet ortamını bertaraf ederek tekelciliğe sebep olabilirken, tarife uygulamasınınsa yalnızca yerli sanayini iyileştirme özelliği bulunmaktadır.¹⁰⁴

2.1.3.4. Ticaret Kısıtlamalarının Giderek Azaltılması İlkesi

Bu anlayışla GATT, üye ülkelerin ticareti serbestleştirmek ve ticaret politikalarının şeffaflaşması amacıyla ticari problemlerin karşılıklı görüşmeler vasıtasıyla çözümlenmesini öngörmüştür.¹⁰⁵ Anlaşmanın başlangıcında genel amaçlar açıklanırken, *"karşılıklılık ve karşılıklı yarar gözetilerek, gümrük resimlerinin ve ticareti engelleyen diğer engellerin büyük bir ölçüde azaltılmasını ve uluslararası ticarete fark gözetici işlemlerin yapılmasını sağlayıcı anlaşmaların yapılması"* gereğince bu konuların tartışıldığı ve ticareti düzenlemek adına pek çok oturum ve müzakere yapılmıştır.¹⁰⁶

2.1.4. GATT Turları

GATT Turları kronolojik sırasıyla Tablo 2'de kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

---

¹⁰⁴ Çeştepe, a.g.m., s.239-240.

¹⁰⁵ Cihan Bulut, "Arzerbeycan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği'nin Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2007, s.60.

¹⁰⁶ Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, Ankara: sbank 1997 s.36.

Tablo 2: Yıllara göre GATT turları¹⁰⁷

Yıl	Yer	Toplantı Adı	Katılan Ülke Sayısı	Görüşülen Konular	Yapılan Ağırlıklı Tarife İndirimi
1947	Cenevre	Cenevre	23	Tarifeler	26%
1949	Annecy	Annecy	13	Tarifeler	3%
1950-51	Torquay	Torquay	38	Tarifeler	4%
1955-56	Cenevre	Cenevre	26	Tarifeler	3%
1961-62	Cenevre	Dillon	26	Tarifeler	4%
1964-67	Cenevre	Kennedy	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	38%
1973-79	Cenevre	Tokyo	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler, çok yanlı anlaşmalar	33%
1986-94	Cenevre	Uruguay	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, hizmetler, tekstil, sınai ve fikri mülkiyet hakları, kamu ihaleleri, anlaşmazlıkların çözümü, DTÖ'nün kurulması	38%

Kaynak: WTO, The GATT years: from Havana to Marrakesh, (Çevrimiçi) http://www.WTO.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 06.04.2015)

Cenevre turu, genel anlaşmanın uygulamaya konduğu ilk toplantı özelliğini taşımaktadır. Ayrıca bu toplantıda önemli indirimler de sağlanmıştır,¹⁰⁸ çünkü tarifeler savaş sonrası dönemde oldukça yükselmiştir.¹⁰⁹ Amerika bu toplantılar

¹⁰⁷ WTO, **The GATT years: from Havana to Marrakesh**, (Çevrimiçi)

http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm (Erişim Tarihi: 06.04.2015)

¹⁰⁸ Okan Aktan, "GATT Anlaşmalar- Analitik Tarihi" **GATT' Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, ed Tuğrul Çubukçu, Tusiav Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1993, s.3.

¹⁰⁹ Ergin, **a.g.e.**, s.31.

sonucunda tarifeleri üzerinde %20 oranında ciddi bir indirim gitmiştir.¹¹⁰ Bunun sebebi, savaştan çok fazla etkilenmeyen Amerika ekonomisinin tarife indirimlerine karşı bir sıkıntı yaşamayacağıdır.¹¹¹ Lakin savaşta büyük yıkımlar yaşamış olan Batı Avrupa ülkeleri ekonomilerini kotalarla koruyabildikleri ve paralarını serbest döviz çeviremedikleri, yani paralarının konvertible özelliğe sahip olmadığından; mütevellit gümrük vergisi indirimlerinin bu ülkelerin ekonomisine etkisi yeterli seviyede olamamıştır.¹¹² Bu sebepten Cenevre Turu gayet başarılı geçmiş ve katılımcı sayısının artmasına rağmen sonraki dört tur olan 1949 Amency, 1951 Tourguay, 1955 Cenevre ve 1960 Dilon Turlarında başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Yine tarifeler üzerinden gerçekleştirilen bu toplantılarda taraflar birbirlerine tek tek ürünler düşük tarife oranı (%4) şeklinde karşılıklı tavizler vermiştir ve en çok kayırlan ülke kuralı gereğince bu uygulama tüm üye devletlerce geçerli olmuştur.¹¹³ Lakin 1956'da gerçekleştirilen Cenevre Turunda Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET)'in kurulması ve topluluğun Gümrük Birliği neticesinde GATT kurallarında tarife imtiyazı istemesi ve Avrupa Serbest Ticaret Sahası (European Free Trade Agreement- EFTA)'nın uyguladığı otomatik indirim sistemi getirmesi neticesinde sonraki Dilon Turu'nda bu esasa ilişkin herhangi bir indirim uygulanmamıştır.¹¹⁴

Dilon Turu da dahil olmak üzere Amerika ve AET'nin isteği doğrultusunda tarım ürünleri görüşme kapsamı dışında tutulmaya devam edildiyse de, sanayi ürünlerinde, tarife indirimi üzerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 1962 'deki tur tamamlandığındaysa o güne kadar ki dört turda 4.9 milyar dolar değerinde yaklaşık 4000 tarife indirimine gidilmiştir. Bu indirimler ilk dört turda her gümrük pozisyonu için ayrı olarak ele alınırken Dilon Turunda tek seferde tüm pozisyonlar için %25 tarife indirimi talep edilmiştir. Buna karşın tur sonucunda ancak %7-8'lik bir indirim gerçekleştirilebilmiştir.¹¹⁵ GATT için bu sonuç bir yenilgi olduğu gibi 1950'li yıllarda Amerika'nın, 1934 Ticaret Anlaşmaları Kanunu'nu yenilemesi neticesinde korumacı eğilimler engelini getirmiştir. Bu da savaş sonu başlayan liberalleşme ve

---

¹¹⁰ Aktan, **a.g.m.**, s.3.

¹¹¹ Ergin, **a.g.e.**, s.31.

¹¹² Aktan, **a.g.m.**, s.3.

¹¹³ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹¹⁴ Büyüktaşkın, **Uluslararası...a.g.e.**, s.223.

¹¹⁵ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.150.

serbest ticaret hareketine büyük bir darbe indirerek, küreselleşmenin önüne bir set çekmiştir.¹¹⁶

1964-67 yılları arasında yapılan ve başlamasında Amerika ve Avrupa Topluluğunun rol aldığı Kennedy Turu iki taraf arasında ciddi tartışmalara sahne olmuştur. Bundan mütevellit daha tur sonuçlandırılmadan Amerika'dan Tokyo Turu talebi gelmiştir.¹¹⁷ Kennedy Turuna kadar müzakereler ağırlıklı olarak madde bazında ve ikili anlaşmalara dayalı olarak gerçekleştirmişse de¹¹⁸ Kennedy Turunda bu turun temelini oluşturan 1963 Ticareti Geliştirme Yasasını görüşmek üzere toplanılmış ve konuya ilişkin GATT devletlerinin aldığı kararla çok taraflı müzakerenin yapılması konusunda mutabakata varılmıştır.¹¹⁹

Önceki turların aksine tarifelerin toplu olarak ele alındığı Kennedy Turunda, gelişmiş ülkelere ait sanayi mallarında beş yılda %38¹²⁰ oranında bir tarife indirime gidilmesi kabul edilmiştir. Böylelikle gelişmiş bir ülkenin tarife oranı %7'nin altına inmiştir.¹²¹ Tur neticesinde 33.000 tarife konusunda anlaşma sağlanmış ve bu tarifelerde ortalama %35 oranında indirim gerçekleştirilmiştir. 3600 mal ve 40 milyar dolar değerindeki ürünlerin gümrük vergisinde indirime gidilmiştir. Bu turda indirime tabi tutulan malların oranı ise; o zamanın koşulları ile dünya ticaretinin yaklaşık %5'ini teşkil etmektedir.¹²² Kennedy Turuyla, tahıl, et, ve süt ürünleri için genel bir anlaşma oluşturmak, bazı tarım ürünlerinin pazara rahat girişini sağlamak amacıyla vergilerde indirime gidilmiştir. İşte bu husus da aslında anlaşmanın temel amacını teşkil etmektedir.¹²³ Önceki turlarda tarım ürünleri ve tarife dışı engeller olarak adlandırdığımız anti-damping uygulamaları üzerinde durulmamış olmasından mütevellit bu tur ayrı bir öneme sahiptir.¹²⁴ Lakin tur için büyük bir öneme haiz olan

---

¹¹⁶ Aktan, **a.g.m.**, s.4.

¹¹⁷ İlker Parasız, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Eylül, 2012, s.119.

¹¹⁸ Büyüktaşkın, Dünya...**a.g.e.**, s.64.

¹¹⁹ **a.g.e.**, s.37.

¹²⁰ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.203.

¹²¹ Çeştepe, **a.g.m.**, s.243.

¹²² Karluk, Küreselleşme...**a.g.e.**, s.151.

¹²³ Ergin, **a.g.m.**, s.32.

¹²⁴ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.222.

Tarife Dışı Engeller (T.D.E.) ve Tarife indirimi konusunda başarı elde edilememiştir.¹²⁵

1973'te başlayan ve altı yıl gibi uzun bir süreci kapsayan“Tokyo Turu” olarak da anılan 7. GATT müzakeresi Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. 102 ülkenin katılmış olduğu¹²⁶ve çoğunlukla tarife dışı engellerin ele alındığı toplantı olması sebebiyle büyük öneme sahiptir.¹²⁷ Tokyo Turunun amaçları, dünya ticaretini serbestleştirerek geliştirirken, toplumların yaşam standartlarını yükseltmektir. Bu hedef doğrultusunda ticari engelleri kaldırmak ve dünya ticaretine şekil veren uluslararası ilişkileri düzeltme politikasını benimsemiştir.¹²⁸ Bu görüşmeler sonucunda imalat sanayi ürünlerinde yeni indirimlere gidilmiş, tarife dışı engeller konusunda ilgili olarak da¹²⁹anti-damping sübvansiyonlar ve vergiler kodu adı altında yeni davranış kodları benimsenmiştir ve bu kodlar üyelere yasal düzenlemelerine ilişkin önemli katkılar sağlamıştır.¹³⁰ Buna ilaveten gelişimini tamamlayamamış ülkeler için karşılıklı olmama prensibi (non-reciprocity) kabul edilmiş ve bu ilke gereği, az gelişmiş ülkeler kendi ihraç ürünleri için ülke içinde tarife indiriminden yararlanırken, sanayisi gelişmiş devletler yaptıkları ithalatta bir indirim görememeye başlamıştır. Lakin bu uygulama sanayisi az gelişmiş ülkelerin üretip satamadıkları sanayileri de kapsadığından yararı kısıtlı olmuştur.¹³¹ Bundan dolayı bu tur "GATT'a la carte" olarak da geçen sorunlu bir durum ortaya çıkarmıştır.¹³²

Tokyo Turu'nun sonuçları 1986-94 yılları arasında Uruguay'ın Punte del Este kentinde başlayan ve Cenevre'de devam edilen “Uruguay Turu” olarak tarihte anılacak olan sekizinci turun başlamasına sebep olmuştur.¹³³ En uzun ve geniş kapsamlı bu tur sonucunda:

- Gümrük tarifelerinde neredeyse her devletin %38'e varan indirimler uygulaması

---

¹²⁵ Ergin,**a.g.e.**, s.32.

¹²⁶ **a.g.e.**

¹²⁷ Çeştepe, **a.g.m.**, s.243.

¹²⁸ Büyüktaşkın Dünya...,**a.g.e.**, s.70.

¹²⁹ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹³⁰ Çeştepe, **a.g.m.**, s.243.

¹³¹ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

¹³² Sarıbeyoğlu,**a.g.e.**,s.223.

¹³³ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.223.

- Tarife dışı araçların kademeli bir biçimde dört yıl içerisinde kaldırılmasına
- Tarım sektörünün de sanayi sektörü gibi piyasa sistemine uygun hale getirilerek işlenmesine
- Bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler neticesinde hizmet sektörünün de anlaşma kapsamına alınmasına
- Tekstil ve hazır giyim sektörünün de anlaşmanın kapsamına alınmasına ve bu sektörlerde kotaların on yıllık bir süreç içinde tarifelere dönüştürülmesi, ilaveten uygulanacak tarifelere ilişkin %25 lik bir indirim yapılması
- Anlaşmazlıkların çözümü mekanizmasının, anlaşmazlıkların çözümü organına (Dispute Settlement Body- DSB) çevrilmesine
- Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (Trade Policy Review Mechanism- TPRM) kurulmasına ve bu kuruluşun ülkelerdeki ticari uygulamaları iki, dört, altı yıllık periyotlarla incelemeye tabi tutulmasına
- Kamu alımları anlaşmaya taraf her devletin uyması gereken kurallar bağlanarak dünya kamu sisteminin genişlemesine

15 Nisan 1994'de Fas'ın Marakeş kentinde 125 devletin imzası ile karar verilmiştir.¹³⁴ Uruguay turunun en önemli sonucu ise GATT 47 sözleşmesinin üzerinde yapılan değişiklikler sonucunda oluşan GATT 94 Anlaşmasının aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization - WTO)'nun kurulup, anlaşmanın bu örgüt kapsamına dahil edilmesidir.¹³⁵

2.1.5. GATT Turlarının Global Sonuçları

GATT turları sonucunda dünya ticaretinde önemli tarife indirimleri meydana gelmiştir. Bunların başında gelen A.B.D. 1947 ile 1979 yılları arasında tarife oranlarını %92 gibi devasa bir oranda indirmiştir. 1980'lere gelindiğinde tarife

---

¹³⁴ Çeştepe, a.g.e., s.244-247.

¹³⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s.224.

oranları A.B.D.'de 4.9, AT'da % 6 ve uzak doğunun öncü devleti Japonya'da ise %5.4 düzeyine kadar düşmüştür. 1973'te meydana gelen petrol krizine rağmen tarife indirimlerinin önü kesilememiştir. Lakin bu zaman zarfında ortaya çıkan yeni korumacılık akımları tarifelerde sağlanan liberalleşme için büyük bir tehdit arz etmekteydi.¹³⁶

1953 -63 yılları arasında dünya genelinde gelirden %4.3'lük dünya ticaretinde ise %6,1'lik bir artış meydana gelmiştir. 1963-73 dönemi arasında yaşanan 5,9'luk ve 8,9'luk olağanüstü nitelikte sayılabilecek bu artış daha da büyük bir öneme haizdi. Bu başarılı performansın altında yatan sebep ise gelişmiş ülkelerin performansına bağlanmıştır. Öyle ki 1960'larda gelişmiş ülkelerin dünya liberalleşmesindeki payları %71 gibi büyük bir öneme tekabül etmekteydi. Bu verilere göre liberalleşme dünya ticaret ve dünya gelirlerinin artmasını sağlamıştır.¹³⁷

2.2. DTÖ

Başta IMF olmak üzere kredi kuruluşlarının ülkelere temin ettikleri kredilerin¹³⁸ tahsilinde sorunlar yaşamaya başlamış ve borçlu ülkeler çözüm arayışına girmişlerdir. Bundan dolayı liberal düşünürler 1994'de "Washington Konsesüsü" adı altında bir takım önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler içerisinde; borçlu ülkeler gümrük vergilerinde indirime gitmeli, ekonomilerini dışa açmalı, açık pazara dayalı bir ekonomi anlayışı benimsemeli ve kendi ülkelerinde üretmek yerine ithal etmelidir.¹³⁹ İşte bu noktada anlaşma olan ve sekreteryaya ötesinde bir kurumsal yapı buldurmamayan GATT' yerine ticaret yapısını denetim altına alacak, yönlendirebilecek ve gerektiğinde sorunların çözümü yoluna gidebilecek, anlaşmadan daha güçlü bir kuruluşa ihtiyaç duyuluyor ve Bretton Woods sisteminin üçüncü ayağını teşkil eden 'Dünya Ticaret Örgütü' (World Trade Organization-DTÖ)'nün kurulmasının bu eksikliği gidereceği düşünülmüyordu.

---

¹³⁶ Ergin, a.g.e., s.33.

¹³⁷ Ergin, a.g.e., s.33.

¹³⁸ Metin Aydoğan, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy'ın Sorgulanması**, Cilt 2 Otopsi Yayınları, İstanbul, 1999, s.508.

¹³⁹ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetimi**, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.28.

Günümüzdeyse DTÖ uluslararası ticareti yönlendiren en önemli kuruluş halini almıştır. Örgüt, dünyadaki küreselleşmenin sonucu olarak varlık kazanmakla beraber küreselleşmenin dışarıya yansıyan yüzü olmuştur. Kuruluş anlaşması 1 Ocak 1995 tarihinde 76 ülkede yürürlüğe girmiştir. Üye sayısı 2015 yılı itibariyle 160 olan kuruluşa Türkiye 26.03.1999 tarihinde kabul edilmiştir.¹⁴⁰

2.2.1. Uruguay Turu Öncesi Uluslararası Ticaretteki Sorunlar ve DTÖ'nün Kurulmasındaki Etkenler

DTÖ'yü kuran GATT 94' anlaşmasının düzenlemeleri, anlaşma tarafı devletlerin hukuk sistemlerini ve ulusal politikalarını direkt olarak etkilediğinden, onu uluslararası ticaret alanındaki en etkili örgüt haline getirmektedir.¹⁴¹ Aynı zamanda bu kuruluş, dünya ticaretinde uyulması gereken kuralları belirleyen ve bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen uluslararası yapıya sahip önemli bir teşkilattır.¹⁴²

Uruguay Turuyla birlikte bütün GATT'ı tek bir pakette (single undertaking) toplayarak DTÖ'nün kurulmasına sebep pek çok sorun mevcuttur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Gelişmiş ülkelerin milli gelirindeki düşüşler ve 1970'lerden itibaren ekonomik krizlerin önüne geçilmemesi
- Gelişmiş ülkelerin bölgeselleşme hareketi içine girmesi, Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement- NAFTA) birlikleri arasındaki gerginliklerin artarak bloklamaya dönüşmesi ve bununda büyük ve ciddi siyasi sorunları beraberinde getirmesi endişesi

¹⁴⁰ Şaban Kayıhan, Mehmet Eski, **Uluslararası Ekonomi Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s.36-37.

¹⁴¹ Özden Gülveren Aerts, "Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıkların Hali Mekanizması ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar", (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s.8.

¹⁴² Mustafa Özcan, "**Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi ibaret**", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 2007, S.24, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ndurdurdu_-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa (Erişim Tarihi 10.04.2015)

- Sermaye akımlarının uluslararası alanda serbestleşmesi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte artan küreselleşmede başta Amerika olmak üzere gelişmiş ekonomiler dünya ticaretinin çok yönlü bir biçimde fikri mülkiyet, hizmet ticareti uluslararası yatırımlar konularında disiplin altına alınma arzusu
- GATT sisteminde yer alan ticari serbestleşmeden büyük oranda mahrum bırakılan Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ)' i de sisteme dahil edebilmek ve o ülkelerden ileri seviyede tarife indirimleriyle beraber çeşitli tavizler almaya zorlayabilmek adına, nihai bir senetle birleşmek gerektiğini, GOÜ'lere küreselleşmenin gereği bir şart olarak ileri sürülmesi
- Özellikle GOÜ'lerin tekelinde olan ve üzerinde yeni korumacılık anlayışının etkili olduğu tekstil ve giyim gibi alanların ihracını zorlaştıran etkenleri ortadan kaldırmak ve bu alanları disiplin altına sokarak uluslararası iş bölümünü hızlandırmak
- Yeni kurulacak olan disiplin sisteminin daha etkili bir kuruluş olabilmesi için daha çabuk karar alabilen ve yaptırım gücü yüksek bir yapı kurma isteğidir.¹⁴³

Bunlara ilişkin olarak DTÖ'nün kurulmasındaki etkenler üçe ayrılmıştır. Bunların ilki, yenilenmiş GATT metni olan GATT 94'ünde içinde olan Uruguay Turu neticesinde oluşan 30'a yakın dünya ticaretini düzenlemeyi amaçlayan anlaşmanın uygulanmasını sağlayacak mekanizmayı oluşturmaktır. İkincisi ise, bu kuralları geliştirmek ve ticaretin serbestleşmesini sağlayacak müzakereleri yürütmektir. Son olarak da bu kuralların uygulanması aşamasında oluşabilecek anlaşmazlıkların çözümü için bütünleşmiş bir mekanizma oluşturmaktır¹⁴⁴

2.2.2. GATT ve DTÖ Arasındaki Farklar

Belirtmiş olduğumuz üzere GATT 47, ITO'nun onaylanmaması üzerine ortaya çıkan geçici bir anlaşmadır. Sanayi mallarının ticaretinin serbestleşmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirmiş ve bu çerçevede ülkeler arasında müzakereler

---

¹⁴³ Mehmet Tuba Ongun, "Yeni Dünya Düzeninde DTÖ Sistemi ve Sorunlar" **Ekonomik Yaklaşım**, C.14, S.49,2003, s.72.

¹⁴⁴ Selim Kureralp, "Çok Tarafli Ticaret Sistemi ve Türkiye " **GATT Uruguay Raund Müzakerelerin Sonuçları ve Etkileri**, der Tuğrul Çubukçu Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, Ankara, 1996, s.49-50.

gerçekleştirmiştir. Lakin DTÖ GATT 47'den daha fazlası olarak; yasal zemine oturtulmuş daha fazla yaptırım gücüne sahip, sanayi mallarının yanı sıra tarım tekstil ve hizmet ticaretinin serbestleşmesiyle birlikte fikri mülkiyet hakkını da kapsama almış bir kuruluştur.¹⁴⁵ Ancak burada DTÖ'nün GATT 47'nin genişletilmiş hali olmasından ziyade tamamen farklı bir yapı teşkil etmesidir.¹⁴⁶ Daha geniş bir ifadeyle GATT 47 gibi kurallar dizisinden oluşmamıştır. Bunun yerine sürekli ve kurumsal bir yapıya sahip olan özel sekreteri bulunan daimi bir kurumdur. Faaliyet alanı açısından da DTÖ'nün GATT'a oranla daha fazla ticaret alanına kapsadığına değinmiştik. Bunun yanında GATT'ın yaklaşımları bakımından çok taraflı bir araç rolünü edinmiş olmasına karşın Tokyo Turuna kadar çok taraflı dizisi benimsenememiştir. Lakin DTÖ'nün ortaya koyduğu anlaşmaların tamamı çok taraflı olmakla beraber, teşkilata tam üyelik içinde bazı yükümlülükler içermektedir.¹⁴⁷ Bir diğer önemli konu olan anlaşmazlıkların çözümü konusunda da DTÖ, GATT 47'den daha güçlüdür. GATT 47'de anlaşmazlıkların çözümü; GATT Konseyi üyeleri ile tartışmanın tarafı devlet temsilcileri arasında düzenlenecek bir oturumda üyelerin tamamının anlaşmaya varmış olmaları gerekmektedir. Lakin DTÖ' tartışmalarla ilgili sunulan çözüm önerileri yalnızca üye devletlerin tamamının yer aldığı Tartışmanın Çözümü Organının kararı çıkması halinde oybirliği ile reddedilebilir. Bu durum DTÖ'yü ticaret alanında uluslararası hukuk haline getirmektedir.¹⁴⁸

2.2.3. DTÖ Kuruluş Anlaşması

DTÖ nihai senet kapsamında bulunan Kuruluş Anlaşması ile kurulmuştur.¹⁴⁹ Anlaşmanın VIII. maddesinin 1.fikrasına göre; DTÖ tüzel kişiliğe sahip bir kuruluştur.¹⁵⁰ Anlaşmanın ekinde 21 adet Çok Taraflı ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları ile bu anlaşmalara bağlı hukuki metinler yer almaktadır.

---

¹⁴⁵ Seyğdoğlu, **a.g.e.**, s.217.

¹⁴⁶ Ataş, **a.g.e.**, s.21.

¹⁴⁷ Ertürk, Uluslararası İktisadi...,**a.g.e.**, s.224.

¹⁴⁸ Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, çev Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, Ağustos 2014, s.71.

¹⁴⁹ Aerts, **a.g.e.**, s.9.

¹⁵⁰ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde VIII

Çalışmanın Ek- 1 inde de görüldüğü gibi DTÖ Kuruluş Anlaşması dört ek ve bu eklere bağlı alt başlıklardan mevcut olmaktadır. Bunlar;

Ek 1 A: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1994
- Tarım Anlaşması
- Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
- Tekstil ve Giyim Eşyası Anlaşması (1 Ocak 2005 tarihi itibariyle son bulmuştur)
- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
- Ticarete Bağlı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS)
- GATT 1994'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına Dair (Anti-damping) Anlaşması
- GATT 1994'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına Dair (Gümrük Değerleme) Anlaşması
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
- Menşei Kuralları Anlaşması
- İthalat Lisansları Anlaşması,
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
- Koruma Tedbirleri Anlaşması

Ek 1 B: Hizmet Ticari Genel Anlaşması (The General Agreement on Trade in Service - GATS) ve Ekleri

Ek 1 C: Fikri Mülkiyet Hakları Ticaretle Bağlantılı Yönleri Hakkında Anlaşma (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights- TRIPS)

Ek 2: Anlaşmazlıkların Çözülmesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Belirleyen Mutabakat Metni

Ek 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (TPRM)

Ek 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Kamu Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması (1997 tarihi itibariyle sona ermiştir)
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması (1997 tarihi itibariyle sona ermiştir)'dir.

Kurucu Anlaşmanın ikinci maddesinin, ikinci fıkrası uyarınca; yukarıda belirtmiş olduğumuz Ek 1, 2 ve 3'te yer alan anlaşmalardan ve bu anlaşmalara bağlı alt metinler kurucu Anlaşmanın Ayrılmaz metnini teşkil etmektedir. Aynı maddenin üçüncü bendine göre ise Ek' te yer alan anlaşmalar DTÖ kapsamında yer almasına karşın, adı anılan anlaşmaya taraf olmayan devletlerce uyulmasına gerek olmadığı vurgulanmıştır. Böylelikle EK 4 sadece anlaşma tarafları açısından bağlayıcı kılınmıştır.¹⁵¹DTÖ bu sistemi oluşturarak mal hizmeti ticareti ve anlaşmazlıkların çözümlenme, uygulama prosedürleri ile fikri mülkiyetin korunması için bu hak ve yükümlülükleri kurumsal bir yapıya oturtmuştur.¹⁵²

Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları; tarife dışı engelleri, özel tarife tavizleri, taahhütler listesini, üyelerin kendi pazarına yönelik giriş ve düzenlemelerini, yerli üreticilere ve tacirlere ilişkin yapılacak desteğin nasıl olacağına ilişkin kuralları açıklamaktadır. Hizmetler Ticaret Genel Anlaşması hizmet sektörüne dair ulusal ayarlamaları içermekle beraber hizmet ticaret genişlemesini, hizmet ihracatı ile DTÖ'ye taraf ülkelerin uluslararası hizmet pazarına girişlerinde kolaylıklar elde etmelerini sağlama şartlarını içermektedir. TRIPS'de kısmi olarak Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün uluslararası anlaşmaları ve toplantılarına dayanarak, fikri mülkiyet haklarının korunması ve hayata geçirilmesiyle ilgili bir uluslararası sistemi oluşturmaktadır.¹⁵³

---

¹⁵¹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde II

¹⁵² Emin Ertürk, **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, Alfa yayınları, İstanbul, Nisan 2010, s.215.

¹⁵³ a.g.e.

2.2.3.1. DTÖ'nün Amaçları

Kuruluş Anlaşmasının giriş bölümünde izah edildiği üzere DTÖ amaçlarını şu şekilde açıklamıştır:

- Üye ülkelerin yaşam standartlarını yükseltmek
- Tam istihdamı oluşturmak
- Reel gelirin istikrarlı artışını sağlamak
- Üye devletlerin pazara ilişkin taleplerine destek vermek
- Mal ve hizmet üretimi ile bunun ticaretini genişletmek ve bunu dünya kaynaklarının amaca uygun bir şekilde optimal kullanımını sağlamak
- Çevreyi korumak
- Farklı ekonomik düzeye sahip ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayabilme adına kendi kaynaklarını da geliştirme, şekilde açıklayabiliriz.¹⁵⁴

DTÖ, üye devletlerin ticaret politikalarını uygularken bu işlemin şeffaf, öngörülebilir ve yerli yabancı ayrımı gözetilmeksizin düzenlemeler yapıldığından yola çıkarak hareket etmektedir. Lakin bu konuya ilişkin düzenlemelere uyulmadığı takdirde diğer üyelere Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)'ya şikayet edebilme imkanı tanımaktadır.¹⁵⁵

Özetle, DTÖ bünyesinde iki temel amacı barındırmaktadır: Bunlardan ilki, üye ülkelerin kendi pazarlarına girmesini zorlaştıran engelleri kademeli bir biçimde kaldırmasını sağlamaktır, Diğeri ise bu kurallara riayet etmeyen üyeler arasındaki uyuşmazlıkları AHO kapsamında çözüme kavuşturmadır.¹⁵⁶ Bu hedeflere ulaşabilmek adına tarifelerin düşürülmesi ve ayrımcılıkların ortadan kaldırılması araç olarak kullanılmaktadır.¹⁵⁷ GATT 47Anlaşması bu amaca sahip olmasına karşın GATT 94 ve DTÖ Kuruluş Anlaşmaları'nın amaçlarına sahip değildi.¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Önsözü

¹⁵⁵ Uğur Emek, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999, s.1.

¹⁵⁶ **a.g.e.**

¹⁵⁷ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Giriş Bölümü, 3. Paragraf

¹⁵⁸ WTO Legal Texts: GATT1947 (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (Erişim Tarihi: 12,04,2015)

2.2.3.2. DTÖ'nün İşlevleri

Kuruluş Anlaşmasının 3.maddesinde DTÖ'nün işlevlerine yer verilmiştir. Madde gereği bu işlevler beş tanedir. Bunlar;

- Kuruluş Anlaşması ve ona bağlı Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının usulüne uygun olarak işlemlerini sağlamak ve bunu denetim altına almak. Bu DTÖ'nün en önemli işlevidir.
- Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için müzakereler ve formlar düzenlemek ve çözümlerde elde edilen sonuçları uygulamaya geçirmek.
- Kurucu Anlaşma'nın Ek 2'sinde yer alan Anlaşmazlıkların Çözülmesi konusundaki kural ve yöntemleri belirleyen mutabakat metnini yönetmek.
- Kurucu Anlaşma'nın Ek 3'ünde yer alan TPRM'yi idare etmek
- Uluslararası ekonomi ve ticarete istikrarı yakalamak amacıyla diğer uluslararası kuruluşlar olan IMF ve IBRD ile ortak hareket etmektir.¹⁵⁹

2.2.3.3. DTÖ'nün Kurumsal Yapısı

DTÖ Kuruluş Anlaşmasının 7. maddesi gereğince, Örgüt hak ehliyetine sahip uluslararası bir kuruluştur. Bu sebepten örgüt uluslararası hukuk süjesi niteliğindedir. Genel merkezi İsviçre'nin Cenevre kentine olan DTÖ'nün Kuruluş Anlaşması'nın 3.maddesinde yer alan işlevleri, çok taraflı ticaret anlaşmalarının uygulamaya konulmasını, yönetilmesini ve işlemlerini kolaylaştırmak suretiyle hedeflere ulaşmaktır. Yine adı zikredilen madde gereği DTÖ'nün Bakanlar Konferansı tarafından alınacak karar gereği üyeler arasındaki ticari ilişkileri forum yada forumlar düzenleyerek şekillendirmek ve forum sonuçlarını uygulamaya koyabilmek için gerekli koşulları sağlamaktır.¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde III

¹⁶⁰ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde III, 1 ve 2. Paragraf

DTÖ'nün yapısıyla ilgili başka bir madde olan IV madde de belirtildiği üzere; en az iki yılda bir toplanmak koşuluyla, üye devletlerin temsilcilerinden oluşacak bir Bakanlar Konferansı oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu konferansın görevi, DTÖ'nün amaç ve işlevlerini yerine getirilmesine yardımcı olmaktır. Aynı maddenin ikinci bendi gereği üye devletlerin temsilcilerinden oluşan bir Genel Konsey gerekli olan hallerde toplantı yapabilecektir.¹⁶¹

Bakanlar Konferansı tarafından atanan genel müdür ve genel müdür de, Bakanlar Konferansınca kabul edilmiş olan düzenlemelere uygun olarak Sekreteryaya personelini atar ve çalışacak kişilerin hizmet koşullarını belirler. Bu çalışma ekibi DTÖ'nün Sekreteriyasını oluşturmaktadır. Kurucu Anlaşmanın 6 maddesinin 4. bendine göre, Genel Müdür ve Sekreteryanın sorumlulukları tamamen uluslararası nitelikte olmakla beraber bağımsızdırlar. Bir diğer ifade ile; uluslararası memur sınıfında yer alan Genel Müdür ve Sekreteryanın diğer çalışan personelleri görevde oldukları zaman zarfı boyunca herhangi bir devletten veya DTÖ haricinde herhangi bir makamdan talimat isteyemez, alamaz veya etkisi altında kalmaz.¹⁶²

Bakanlar Konferansı ve Sekreterya harici üye devletlerin tamamından oluşan bir Genel Konsey gerektiğinde toplanmak suretiyle Bakanlar Konferansı toplantılarının olmadığı dönem arasında, onların boşluğunu doldurarak işlerini yürütecektir. Yine Genel Konsey TPRM ve AHO' nün sorumluluklarını yerine getirmek kaydıyla da toplantı yapar. Genel Konseyin idaresi altında ise bir Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Konseyi ve TRIPS Konseyi görev almaktadır. Bu konseylerin görevlerine değinilecek olunursa; Mal Ticareti Konseyi Ek-1 A' da yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarına, Hizmetler Konseyi GATS Anlaşmasına son olarak da TRIPS Konseyi ise TRIPS Anlaşmalarına ilişkin kurallara üye devletlerce riayet edilip edilmediğini denetlemekle görevlidir. Bu üç konsey gerektiğince yardımcı alt organ tayin edebilme yetkisine sahiptir ve oluşturulacak olan bu organlar konseylerin verdiği yetki çerçevesinde kendine münhasır kuralları oluşturabilir.¹⁶³

Bakanlar Konferansının yükümlülükleri adı zikredilen konseylerle sınırlı tutulmamıştır. Bunların yanı sıra Ticaret Kalkınma Komitesi Bütçe Mali ve İdari

¹⁶¹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IV

¹⁶² Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde VI

¹⁶³ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IV, 3.,4.,5. ve 6 Paragraflar

İşler Komitesi ve Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi de Bakanlar Konferansının yükümlülüğü dahilinde kurulacak olan alt organlardır. Bu komiteler tüm üyelerin temsilcilerine açıktır, ortak görevleri ise Genel Konseyce kendilerine verilmiş olunan görevleri ifa etmektir. Bahsi geçen komiteler arasında yer alan Ticaret ve Kalkınma Komitesi stratejik bir öneme sahiptir. Bu komite Çok Tarafli Ticaret Anlaşmasının koşullarının az gelişmiş ülkelere zarar verip vermediğini araştırmak ve elde edilen verileri raporlar halinde Genel Konseye sunmakla yükümlüdür. Genel Konsey de bu raporlar doğrultusunda gerekli tedbirleri almakla mükelleftir.¹⁶⁴

2.2.3.4. DTÖ'de Üyeler, Katılım Aşaması ve Çekilme

Dünya ticaretinin %97'sinden fazlasını temsil etmekte olan DTÖ'nün 1994 GATT Anlaşmasının imzalanması sırasında 128 üyesi bulunmaktaydı. Bu sayı 26 Haziran 2014'te Yemen'inde örgüte dahil olmasıyla 160'a ulaşmıştır.¹⁶⁵ Buna ek olarak, 24 ülke daha katılım sürecine dahil olmuştur.¹⁶⁶ Bu ülkeler ilk aşamada gözlemci olarak kabul edilmektedir ve Vatikan dışındaki tüm adaylar, gözlemci sıfatını aldıkları tarihten itibaren beş sene içinde katılım müzakerelerine başlamak zorundadır.¹⁶⁷ İlgili devletlere ilişkin katılım yıllarıyla birlikte ayrıntılı güncellenmiş tam liste çalışmanın Ek-2'sinde mevcuttur.

Devletlerin veya gümrük sahalarının DTÖ'ye üye olabilmeleri için ticaret politikalarını gerçekleştirebilmesi konusunda tam bir özerkliğe sahip olmaları gerekir. Üyelikle ilgili kararlar, Bakanlar Konferansına aittir. Katılım şartına ilişkin anlaşma Bakanlar Konferansında üyelerin nitelikli çoğunluğu olarak kabul edilebilecek 2/3 çoğunluğu ile kabul edilir ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları'na üyelik de adı geçen anlaşmanın şartları gereği belirlenmektedir.¹⁶⁸ Anlaşmanın 11.maddesince

¹⁶⁴ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IV, 7.Paragraf

¹⁶⁵ World Trade Organization, World Trade Organization (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_ewhatis_e/tif_org6_e.htm (Erişim Tarihi: 22.04.2015)

¹⁶⁶ Sait Akman, "Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardorff'u Tamamlayıcı Notlar", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Y:3, S:1-2, 2008, s.45.

¹⁶⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.287.

¹⁶⁸ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde XII, 2 ve 3. Paragraflar

GATT 1947, GATT 1994 ve AB üyeleri asli üyeliğe hak kazanmıştır.¹⁶⁹ Bunun haricinde 1995'ten günümüze 26 üye daha örgüte dahil olmuştur.

DTÖ'ye katılım dört aşamada gerçekleşmektedir: Birincisi üye olmak isteyen devlet içinde kendi ticari politikalarının tüm yönleriyle incelendiği bir dosya eki ile yazılı başvuruyu DTÖ'ye sunar. Başvuruya ilişkin olarak Genel Konsey bir çalışma grubu oluşturur, dosyadaki belgeleri inceleyen çalışma grubu bunları sekreteryaya bilgilendirme belgesi olarak sunar. İkinci aşamada çalışma ekibi araştırmalarını sonuçlandırmasının akabinde üye olmak isteyen ülke ve üyeler arasında ikili görüşmelere başlar. Bu görüşmelerde her ülkenin öncelikleri ve kendi ticari çıkarlarıyla, tarife oranları, pazara girişte üstlenilecek haller ile mal ve hizmete ilişkin ticari politikalar değerlendirmeye alınır. Üçüncü aşamadaysa katılım politikalarının imzalanması gerçekleşir. Çalışma grubunca, üye adayının ticaret rejimi ve ikili pazara girişinde üstlenecekleri görevler incelendikten sonra buna ilişkin olarak bir rapor hazırlanır ve bu raporu katılım protokolü ve taahhütler listesi ile beraber sunar. Sonuç aşaması olan dördüncü aşamada ise adı anılan rapor, protokol ve taahhüt listeleri Genel Konsey veya Bakanlar Konferansına sunulur. Başvuru kabul için aranan oy ise nitelikli çoğunluk olarak kabul edilen 2/3 ve üzeri oy oranıdır. Kabul aşamasının akabinde aday ülkenin kendi ulusal parlamentosundan onay alması için üç aylık bir süre verilmektedir. Bu üç aylık sürenin sonunda ise üyelik gerçekleşmiş olur.¹⁷⁰

Üyelik sürecinin zorluğunu anlayabilmek adına Azerbaycan'ın üyelik çabalarını örnek verebiliriz. Azerbaycan üyelik için 27 Haziran 1997'de DTÖ sekreterliğine başvuruda bulunmuştur. İlgili kuruluş tarafından başvurunun kabulü ile birlikte gözlemci devlet sıfatını kazanmıştır. DTÖ'yle katılım çalışmalarını yürütmesi ve gerekli temasları gerçekleştirmesi için Azerbaycan 16 Temmuz 1997'de bir çalışma grubu oluşturmuştur. Bu grubun kurulmasındaki amaç, ülke içindeki dış ticaret politikalarını değerlendirmeye almak ve bu politikaları DTÖ standartlarına uyarlamaktır ki bu da üyelik sürecinin en sancılı kısmını oluşturmaktadır. 22 Nisan 1999'da DTÖ'ya dış ticaret politikasına ilişkin ilk beyanını sunan Azerbaycan, 2002

---

¹⁶⁹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde XI ve XVI

¹⁷⁰ World Trade Organization, Assecession: Explanation (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/aces_e.htm (Erişim Tarihi: 25.04.2015)

ve 2014 yılları arasında sorunların çözümüne dair 11 kez gerçekleştirmiş olmasına rağmen 2015'te gözlemci ülke olmaktan ileriye gidememesi bu sürecin ne kadar uzun ve sancılı olduğunu bizlere göstermektedir.¹⁷¹

Herhangi bir üyenin DTÖ Genel müdürlüğüne çekilme bildirimini yazılı bir şekilde sunması ve ilgili bildirim tesliminden altı ay sonra yürürlüğe girmesiyle çekilmesi mümkündür. Lakin ilgili ülke Çoklu Ticaret Anlaşmaları'ndan birine ya da bir kaçına üyeyse, çekilme şartları taraf olduğu anlaşmanın şartları doğrultusunda belirlenir.¹⁷² Buna karşın Azerbaycan örneğinde de olduğu gibi, sürecin zorluğu sonucu olmalıdır ki şu ana kadar hiç bir ülke üyelikten çekilmemiştir. Bundan dolayı çekilmeye ilişkin somut bir esastan söz edemeyiz.

2.2.3.5. DTÖ'de Karar Alma, Yorum, Aykırılık, Değişiklik

Karar alma sürecine ilişkin konular Kuruluş Anlaşmasının IX. maddesinde yer alır. Buna göre özel bir durum haricinde DTÖ, GATT 47'de uygulanankonsensüsle karar alma yöntemini devam ettirecektir.¹⁷³ Çoğu yazar konsensüsle karar alma yöntemini oybirliği olarak değerlendirmişse de işleyişi gereği uzlaşma şeklinde tanımlanması daha uygun olacaktır. Çünkü konsensüsle karar yönteminde azınlıkların düşünceleri göz ardı edilmez. Daha açık bir ifade ile; sürecin sonunda akıllarda soru işareti olmaksızın, hemfikir olana kadar konu gündemde tutulur ve ancak fikir birliğine varılmasıyla karara varılır. Bir başka ifade ile karar, toplantıda bulunan herhangi bir üye itiraz etmediği müddetçe alınmış sayılır. Konsensüsü oybirliği ya da oyçokluğu yöntemlerinden ayıran sebep bu uygulamanın altında yatmaktadır.¹⁷⁴

Lakin Kurucu Anlaşmaya Konsensüsle karara varılmadığı hallerde konu oylamaya sunulur ve karar oyların 3/4 çoğunluğu ile çıkar. Her DTÖ üyesi oylamada eşit hakka sahiptir. Daha açık bir ifade ile bir oya sahiptir ve AB oy kullandığında da

---

¹⁷¹ Cihan Bulut, "Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliğinin değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2007, s.66.

¹⁷² Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşma XV

¹⁷³ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşma IX, 1.Paragraf

¹⁷⁴ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.39.

kullandığı oy birliğe üye olan ülke sayısına eşit olacaktır. Yani AB adına kullanılan 1 oy 28 ülkeden oluşması sebebiyle 28 oy olarak kabul edilecektir ve bu birlikte meydana gelecek olası bir değişiklik halinde bu eşitlik bozulacaktır, kabul edilen oy sayısında düşüş veya artış olacaktır. Oybirliği ile karar alınması gereken hallerde Bakanlar Konferansı ya da Genel Konseyde kararlarını Kurucu Anlaşmaya bağlı olan anlaşmaların aksine bir durum takdir etmediği müddetçe karar oybirliği esası göre alınmaktadır.¹⁷⁵

DTÖ, anlaşmaların yorumuna ilişkin olarak ciddi tedbirler almıştır. Çünkü DTÖ üyeleri anlaşmalar vasıtasıyla düzenlenen konuların komplike yapısını ve çokluğunu öneme alarak tali organlarca anlaşmalara ilişkin yapılabilecek resmi açıklamaların kabul edilmesini istememişlerdir. DTÖ üyeleri bu noktada yetkinin ana organlarca icrasını istemişlerdir.¹⁷⁶Buna göre Kurucu Anlaşmanın değişikliklerin yapılmasıyla ilgili 10.maddesini ihlal etmediği müddetçe Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey anlaşma maddeleri üzerinde yorumlarını oylamaya sunabilmektedirler. Lakin Ek 1'de yer alan birçok Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasının yorumlanması hallerinde söz konusu anlaşmanın icrasını denetlemekle yükümlü olan Konseyin tavsiyesini almak durumundadır. Yorumların kabul kararı üyelerin 3/4 çokluğu ile sağlanır.¹⁷⁷

GATT 1947'nin XXV. maddesinde yaşanan sıkıntılar sebebiyle DTÖ Anlaşmasında aykırılık kararına varılmadan önce bazı tedbirler alınması öngörülmüştür.¹⁷⁸ Buna göre olağanüstü hallerde Bakanlar Konferansı bir üyeye işbu Anlaşma ya da Çoklu Ticaret Anlaşmalarından herhangi birinde geçen bir maddenin uygulamasının doğru olmamasına, yani üye için hükümsüzlük kararı alabilir. Lakin böyle bir kararı alabilmek adına, öncelikle konsensüsle karar alınması yöntemine uygun bir şekilde aykırılık kararına yönelik talebi incelemek adına 90 günden uzun olmayan bir süre belirler. Fakat bu zaman zarfı içinde konsensüsle karara varılmazsa

---

¹⁷⁵ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.39.

¹⁷⁶ **a.g.e.**, s.40.

¹⁷⁷ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IX, 2 Paragraf

¹⁷⁸ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.40.

ikinci seçenek olarak oylama yöntemine başvurulur ve karar üyelerin 3/4'ü ile alınır.¹⁷⁹

Eklerde yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve eklerine dair aykırılık talepleri, Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi ya da TRIPS Konseyince 90 gün süre içinde incelemeye sunulur ve ilgili konseyler bu zaman zarfında Bakanlar Konferansına rapor verirler.¹⁸⁰

Bakanlar Konferansı aykırılık kararı verirken, bu kararın alınmasındaki olağanüstü halleri, aykırılığın şartlarını ve aykırılık sürelerini belirtmek durumundadır. Eğer aykırılık kararı bir yılı aşılırsa kararın verildiği tarihten itibaren en fazla bir yıl geçmesi koşuluyla ve mütakiben sona erişilinceye dek her yıl gözden geçirilir ve duruma ilişkin Bakanlar Konferansına rapor sunulur. Bu raporlara binaen Bakanlar Konferansı, kararın şartlarında değişikliğe gidebilir, süreyi uzatabilir ya da kararı sonlandırabilir.¹⁸¹

DTÖ Anlaşmalarında değişiklik yapmak çok komplike işleyen son derece zorlu bir süreçtir. Anlaşmanın Ek 1 inde yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından birinin hükmünde değişiklik yapma talebi DTÖ üyesi herhangi bir ülkeden olabileceği gibi, Madde IV'in 5. bendinde sıralanan konseylerde Ek 1 de yer alıp uygulanışını denetlemekle yükümlü oldukları Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında değişiklik taleplerini Bakanlar Konferansına sunabilirler. Sunulma aşamasından önce en az 90 gün içerisinde listeye koymak zorundadır. Bu zaman zarfında Bakanlar Konferansı ilgili teklifin üyelerin oylamasına sunulup sunulmayacağına dair konsensüsle karara gider. Karar verilmesi halinde değişiklik talebi üyelerin oylamasına sunulur. Değişiklik kararı oyların 2/3 çokluğu ile alınır. Değişiklik kararı ancak değişikliği kabul eden ülkelerce uygulanır. Bunun haricinde anlaşmaların bazı maddeleri hakkında değişiklik sadece konsensüsle karara varıldığıınca değiştirilebilir. Bazı hallerde ise Bakanlar Konferansı oy çokluğu ile değiştirilmiş bir anlaşma hükmü olmasına karşın ilgili değişikliklerin tüm üyelerce geçerli sayılmasını isteyebilir. Bu durumda değişikliğe uymayan üye DTÖ üyeliğinden çekilebilir ya da

---

¹⁷⁹ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması IX, 2.Paragraf

¹⁸⁰ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması IX, 3.Paragraf

¹⁸¹ Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde IX, 4 Paragraf

Bakanlar Konferansınca verilen özel izin dahilinde değişiklikleri uygulamaksızın üyeliğine devam edebilir.¹⁸²

2.3. DTÖ'nün İlkeleri

GATT 47'de yer almış olan en çok kayrılan ülke (most favored nation) ve ulusal işlem ilkeleri DTÖ tarafından da benimsenerek “Ayrımcı Olmama İlkesi” adı altında yer almıştır.DTÖ bunun haricinde üç ilke daha benimsemiştir. Bunlar; şeffaflık, karşılıklılık ve tarifelere bağlı kalma ilkeleridir.

2.3.1. Ayrımcı Olmama İlkesi

GATT'ın temel ilkelerinden birini oluşturan ayrımcı olmama ilkesi Kurucu Anlaşmasında hizmet ticaretini genişleterek DTÖ çok taraflı ticaret sisteminin temelini oluşturmuştur.¹⁸³ Ticaret sisteminde ayrımcılığa dayanmama prensibi, en çok kayrılan ülke ve ayrımcı olmama ilkelerinden oluşmak üzere iki temel prensibi içinde barındırmaktadır.

2.3.1.1. En Çok Kayrılan Ülke İlkesi

En çok gözetilen ulus kaydı ya da eski adıyla en ziyade mahsar millet kaydı (the most favorud nation clause; la clause de la nation la plus favorisee; meistbegungstigungsklausel) olarak da bilinen bu ilke, bir anlaşmada tarafların belli bir hususta 3.devletle veya yurttaşlarına tanıdıkları ya da tanıyacakları en iyi muameleyi birbirlerine veya yurttaşlarına karşıda uygulamayı beyan ettiklerini açıklayan bir hükümdür. Somutlaştırmak gerekirse örneğin, A ve B devletleri arasında yapılan en çok kayrılan ülke prensibini içeren bir anlaşma, daha sonra A ve

---

¹⁸² Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşması Madde X

¹⁸³ Ertürk, Uluslararası... a.g.e., s.218.

C devletleri arasında yapılan ve A'nın C'ye daha avantajlı bir uygulamayı öngören anlaşma hükümlerinden B devletinin de yararlanmasını sağlar.¹⁸⁴

Bu hükmün GATT 1947 olduğu gibi mevzuatta tutulmasındaki sebep taraflardan her birini diğer tarafın 3. devletlerle yaptığı ve yapacağı benzer nitelikteki anlaşmalarda 3.devletlere tanınmış ya da tanınacak olan en geniş ayrıcalıklardan diğer üyelerinde faydalanmasını sağlamaktır.¹⁸⁵ Çünkü DTÖ Anlaşmaları altında üyeler kural olarak ticaret ortakları arasında ayırım yapamazlar. Taraf olsun veya olmasın bir devlete sağlanan avantajlı bir uygulamadan misal verilecek olunursa ürünlerden biri için daha düşük gümrük vergisi oranı vermesi gibi, diğer tüm üyelerde bu avantajı uygulamadan yararlanacaktır. İşte bu uygulama en çok kayırılan ülke kuralını teşkil etmektedir. DTÖ ilkelerinin belki de temelini oluşturan bu ilke GATT 1994 Anlaşmasının I maddesinin I bendinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir Üye (tarafından) diğer herhangi bir memleket menşeli veya diğer herhangi bir memlekete yollanan bir mala bahşedilen her nevi menfaat, rüçhan, imtiyaz veya muafiyet, derhal kayıtsız ve şartsız olarak, diğer bütün üye ülkelerine yollanan mümasili her mala da teşmil edilecektir.”¹⁸⁶

Bu düzenlemede dikkat çeken iki ifade yer almaktadır. Bunlardan birisi mümasili yani benzer her mala (likeproduct) tanınan hak kavramı, diğeri ise derhal kayıtsız ve şartsız olarak ifadeleridir. Mümasili mal burada kullanılacak ifade ile benzer olmayan ürünlere ilişkin farklı muamele söz konusu haline getirirken, en çok kayırılan ülke kuralı ise benzer olan mallara ilişkin ayırım yapmayı yasaklamıştır. Benzer malların ne olduğuna dair açık bir tanım anlaşmada yer almamıştır. Temyiz Organı Japonya - Alkollü içecekler davasında bu ifadenin nasıl yorumlanacağına dair şu açıklamayı yapmıştır

"Benzerin ne olduğuna ilişkin açık ve mutlak bir tanım bulunmamaktadır.
'Benzerlik' kavramı bir akordiyonu çağrıştıran göreceli bir kavramdır.

¹⁸⁴ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s.88-89.

¹⁸⁵ Edip F Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, s.121.

¹⁸⁶ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.62

DTÖ Anlaşmalarının farklı hükümleri uygulandıkça 'benzerlik' akordiyonu farklı yerlerde genişlemekte ve sıkışmaktadır."¹⁸⁷

Temyiz Organına göre benzerliğin tespiti her olayın somut özellikleri çerçevesinde yapılmalıdır. "akordiyonu genişliği" benzer terimin yer aldığı özel hükümlerle beraber somut olayın bağlamı ve koşullarınca belirlenecektir "benzerliğin tespit edilmesi" kaçınılmaz bir şekilde her daim o olaya özgü, takdire bağlı bir kararı (judgement) gerektirecektir.¹⁸⁸

Benzerlik ifadesinin karmaşıklığına karşın ikinci ifade olan kayıtsızlık ve şartsızlık terimi karmaşık olmaması sebebiyle tartışmaya açık tutulmaktadır.¹⁸⁹

En çok kayırılan ülke kuralının bir çok istisnası vardır. Bu istisnalar GATT 1994 Anlaşmasının 20 maddesinde yer alan amaçlar çerçevesinde belirlenmiştir. Bunlar genel ahlakın korunması, insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması gibi nedenlere dayanmaktadır. Bu istisnaların belki de en önemlisi Bölgesel Ticaret Anlaşmalarıdır. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarıyla ifade edilmek istenense serbest ticaret alanları ve gümrük birlikleridir. Bu istisnaya göre, bölgesel anlaşmalara taraf olan üyelerin yararlandığı tercih oranlarından diğer DTÖ üyeleri faydalanamaz. Lakin bu durumun gerçekleşmesi için iki önemli koşul şarttır: Birincisi bu bölgesel anlaşmaya taraf olan ülkeler arasında "tüm ticaretin esaslı kısmı kaldırılmış olmalıdır. İkincisiyse bu bölgesel ticaret anlaşması yapıldıktan sonra uygulanan gümrük vergileri bu gümrük birliği ya da serbest ticaret anlaşmasına taraf olmayan ülkelere dahil olmadan önce uygulanan vergilere göre daha yüksek olmamalıdır. Fakat bu iki koşulun varlığı suretiyle taraf ülkeler kendi aralarında daha avantajlı bir muamele görmektedirler. Bununla beraber GATT yürürlüğe konmadan önce üstünlük marjları dondurulmuş ürünler, sınır ticareti, kamu alımları, DTÖ Anlaşması'nın izin verdiği tedbirler ve sivil uçak alım anlaşmaları istisna kapsamında tutulmuştur.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ a.g.e., s.62-63

¹⁸⁸ a.g.e.

¹⁸⁹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.63

¹⁹⁰ a.g.e., s.65-67.

2.3.1.2. Ulusal Davranış İlkesi

En çok kayırılan ülke kuralıyla beraber ayırım gözetmeme ilkesinin temelini oluşturan bir diğer ilkeyse, ulusal davranış ilkesidir. En çok kayırılan ülke kuralında olduğu gibi bu ilkede kendini GATT 1947'den GATT 1994'e taşımıştır. İlgili maddenin 3. maddesinde yer aldığı gibi GATS Anlaşmasının 17.maddesi ile TRIPS Anlaşmasının 3. maddesinde de yer almaktadır. En çok kayırılan ülke kuralı farklı milletlere eşit uygulamayı öngörürken, ulusal işlem ilkesinde ithal malların gümrük vergileri ve sınır girişi işlemlerinin tamamlanması akabinde yerli mallara karşın kötü duruma düşmemesini öngören bir prensiptir.¹⁹¹ Bir başka ifadeye göre bu ilkenin amacı, ithal ürünün iç pazardaki yerini korumaktır. GATT 1994'ün 3.maddesi gereği ithal mala ilişkin bütün resmi düzenlemeler tamamlandıktan ve gümrük vergilerinin ödenmesinden sonra iç pazardaki fiyatlar vergiler yönetim ve benzeri olan tüm düzenlemelerle bir olması gerektiği açıkça ifadenmiştir.¹⁹² Buna ek olarak ithal ve yerli benzeri ürünler üzerinde ayırım yapılması yasaklanmıştır. Benzer kavramına ilişkin tanımlama maddede yer almamakla beraber Panel ve Temyiz Organı raporlarında her bir olay için ayrı değerlendirilmesi önerilmiştir.

En çok kayırılan ülke ilkesindeki kadar çok olmasa da bu ilkede de belli istisnalar mevcuttur. Bunlar; GATT 1994'ün XX maddesinde yer alan anlaşmada sapmaya sebep olabilecek genel istisnalar ile ilgili mevzuatın 3. maddesinin 8. paragrafı gereği kamusal amaçlarla kamu kurumlarınca alınan kamu alımlarıdır.¹⁹³

2.3.2. Şeffaflık İlkesi

Bu ilke, GATT 1994 Anlaşmasının 10. maddesinin 1 bendinde olmakla beraber TRIPS Anlaşmasının 5. maddesinin 63 paragrafında ve GATS Anlaşmasının 3. maddesinin 1. bendinde de yer almıştır.¹⁹⁴ Bu ilkenin icrası Ticaret Politikalarının Yenden Gözden Geçirilmesi Organı tarafından gerçekleştirilir. Buradaki gaye DTÖ

---

¹⁹¹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.67-68.

¹⁹² Ertürk, Uluslararası., a.g.e., s.219.

¹⁹³ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.69.

¹⁹⁴ D. Hülya Gökçe, Küreselleşmede Dünya Ticaret Örgütünün Yeri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s.58

üyelerinin mal hizmeti ve fikri mülkiyet haklarının korunması adına ticaret politikalarında şeffaflığın garanti altına alınmasıdır.¹⁹⁵

2.3.3. Karşılıklılık İlkesi

Yazılı olarak yer almayan bir ilke olan karşılıklılık prensibi DTÖ Kurucu Anlaşmasının önsözünün 3. paragrafında yer alan cümle ile kendini göstermektedir. İlgili paragraf ilkeyi şu şekilde betimlemektedir:

"Karşılıklı menfaat esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmaları akdetmek yoluyla bu amaçlara ulaşılmasını arzu ederek"

İfadesiyle karşılıklılık prensibini bize açık bir şekilde betimlemektedir. Buna ek olarak paragraf gereği karşılıklı olma ile en çok kayırlan ülke ilkelerinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.

2.3.4. Tarifelere Bağlı Kalma İlkesi

DTÖ'nün bu ilkesiyle, tarife düzeyine tüm üyelerce bağlı kalınması ve bu seviyenin aşılmamasını yasal olarak sağlamayı amaçlamıştır.¹⁹⁶

GATT 1947 uluslararası ticareti, ithalat tarifeleri haricinde ithal kotalar, lisanslar ve yasaklarla da korunmaktaydı. Lakin bu durum müzakereler esnasında tarife indirimlerine konu gelince, gelişmiş ülkeler tarife indirimine gitmekten ziyade tarife dışı engeller koymasına sebep olmuştur.¹⁹⁷ Bu netice ile Uruguay Turunda GATT 1994 oluşturulurken, GATT 1947'nin piyasa ve fiyat sisteminin uygulanmasına devam edilmesine ve sistemin geliştirilmesine buna karşın miktar kısıtlamaları ve gönüllü uygulamalarla yapılan tarife dışı engellerin ortadan

---

¹⁹⁵ Ertürk, Uluslararası, **a.g.e.**, s.219.

¹⁹⁶ **a.g.e.**, s.219.

¹⁹⁷ **a.g.e.**

kaldırılmasına karar verilmiştir.¹⁹⁸ Buna rağmen GATT 1994 Anlaşmasının 10.maddesine bazı olağanüstü haller sebebiyle miktar kısıtlamalarına gidilmesine olanak tanınmıştır.¹⁹⁹

2.4. Korumacılığa Karşı DTÖ Anlaşmaları

DTÖ Kurucu Anlaşmasının ekinde yer alan bağlayıcı anlaşmalar çoğunlukla korumacı anlayışın oluşturduğu zararları bertaraf etme adına çıkarılmıştır. Bu sebeptendir ki bu anlaşmalar en az DTÖ Kurucu Anlaşması kadar önem teşkil etmektedir. Bu anlaşmalarda anti-damping, sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri ile standart ve güvenlik, tarife dışı engeller, tarım ve tekstile dair hususlar ele alınmıştır. Bu çalışmamızda anlaşmaların belli özelliklerini değerlendirmeye alacağız.

2.4.1. Tarım Anlaşması

Tarım konusu 1960 dönemine kadar GATT'ın içinde yer almamış olmasına karşın Uruguay Turu sırasında tartışılan konuların başında yer almıştır. Amerika ve Cairns Grubu²⁰⁰ en çok bu konu üstünde durmuşlardır.²⁰¹ Tarım anlaşması içinde üç temel hususu barındırmaktadır. Bu üç ana bölüm Pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarından oluşmaktadır. Pazara giriş için temel şart, yalnızca "tarife kurallarıdır." Bu doğrultuda Uruguay Turundan önce uygulanan kotalar ile tarife dışı engellerin tamamı tarifelere dönüştürülerek yeni bir uygulama ileri sürülmüştür. DTÖ üyelerinin tamamı bu tarifelere bağlanarak tarifasyon (tarrification) dönemini başlatmıştır. Tarifasyon kuralı gereği iç piyasada fiyatlar dünya piyasasından %75 fazla olması halinde bu fiyatlar otomatik olarak %75 olarak yenilenecektir. DTÖ'nün yürürlüğe girmesiyle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler

---

¹⁹⁸ Yüksel, **a.g.m.**, s.60.

¹⁹⁹ Ertürk, Uluslararası...,**a.g.e.**, s.220.

²⁰⁰ Cairns Grubu 20 ülkeden oluşmaktadır. Bu grubu oluşturan devletler; Arjantin, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Endonezya, Filipinler, Guatemala, Güney Afrika, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Malezya, Pakistan, Paraguay, Peru, Şili Tayland, Uruguay, Vietnam ve Yeni Zelanda'dır.

²⁰¹ Ongun, **a.g.m.**, s.21.

tarifikasyon paketine tabi tutulurken, gelişmemiş ülkeler ise bu paketten muaf tutulmuştur.²⁰²

Bu paket icabı gelişmiş ülkeler 6 yıl içerisinde tüm tarımsal ürünlerine ilişkin olarak tarifelerinde eşit bir biçimde %36 ya kadar indirimle gidilmesi amaçlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise - Türkiye de bu ülkeler arasında kabul edilmiştir- İndirim planlaması 10 yılda %24 oranında hedeflenmiştir. Tarımsal ürün başına asgari olarak indirim planlaması ise gelişmiş ülkelerde 6 yıl için %15, gelişmekte olan ülkelerde ise 10 yıla için %10 olarak planlanmıştır.²⁰³

Tarım Anlaşmasının ikinci ana unsurunu teşkil eden iç desteklerde ise iç ticaretteki fiyatların ve çiftçilerin gelirlerini garanti eden sübvansiyonlar ve diğer programlar ifade edilmektedir. Bu düşünceye göre iç destekler aşırı üretime yol açmaktadır. Bundan dolayı üretim ve ticareti etkilemeyecek desteklerin en aza indirilmesi amaçlanmıştır. DTÖ üyelerinin ne kadar iç destek olacağına ilişkin ölçü (total aggregate measurement of support- total AMS) vasıtasıyla 1986-88 dönemi taban alınarak hesaplanır. Tarifelerde olduğu gibi iç destekler için belli sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlama gereği gelişmiş ülkelerin iç destekleri 6 yıl içerisinde %20 düşürülmesi öngörülmüşken gelişmekte olan ülkelerde bu oran 10 yıl için %13 olarak hedeflenmiştir. Fakat bunun yanı sıra DTÖ'ünce üyelere uygulanan kutu uygulamaları da mevcuttur. Misal verilecek olunursa, az gelişmiş ülkelerin iç desteklere ilişkin herhangi bir indirimle gidilmesi zorunlu görülmediğinden bu durum kutu uygulaması içerisinde sarı kutu olarak adlandırılmıştır. Bu noktada az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması için yavaş hareket edilmesi öngörülmüştür. Yeşil kutudaysa ticaret üzerinde en az etkiye sahip, araştırma, hastalık kontrolü, alt yapı ve gıda güvenliği, üretimi canlandırmak amacıyla çiftçilere doğrudan yapılan gelir yardımları ile bölgesel yardım programları içerisinde çiftçilerin tarımı yeniden yapılandırması gibi hükümet hizmetleri içerisinde yer alan iç destekler özgürce gerçekleştirilebilir. Son olarak ise mavi kutu uygulaması yer almaktadır. Bu uygulama gereği; çiftçilere üretim sınırlandırmaları, gelişmekte olan ülkeler için tarımsal gelişmeyi teşvik etmek adına yapılan hükümet yardım programları, desteklenen ürünler arasında en küçük

---

²⁰² WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 30.04.2015)

²⁰³ a.g.e.

orana sahip (des minimals)²⁰⁴ mallar için doğrudan ödeme yapılabilir olması kuralı mevcuttur.²⁰⁵

Tarım Anlaşmasının üçüncü ve son unsuru olan ihracat sübvansiyonlarındaysa DTÖ üyelerinin taahhüt listelerinde olmayan ihracata dair sübvansiyonlar yasak edilmiştir. Bu doğrultuda gelişmiş ülkeler sübvansiyon değerlerini 6 yılda %36 oranında indirmeye gitmeleri öngörülmüştür. Bu oran gelişmekte olan ülkeler içinse 10 yıl içinde %24 olarak belirlenmiştir. Sübvansiyon edilen ürün miktarlarında ise gelişmiş olan ülkeler için 6 yıl'da %21 gelişmekte olan ülkelereyse 10 yıl içerisinde %14 indirmeye gidilmesi hedeflenmiştir.²⁰⁶

2.4.2. Standartlar ve Güvenlik Uygulamaları

GATT 94'Annlaşmasının 20'maddesi genel istisnaları açıklamaktadır. İlgili madde gereği, insan hayvan ve bitki sağlığına ilişkin konularda üyeler uluslararası ticaretlerinde belli kısıtlamalara gidebilecektir. Fakat bu maddenin uygulanması en ayrımcı olmama kuralına ters düşmemesi halinde geçerli olabilecektir. Bunun haricinde standartlar ve güvenlik konusuna ilişkin ticarete uygulanacak kotalar, Sağlık ve Bitki Sağlığının Uygulanmasına Dair Anlaşma ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması çerçevesinde belirlenmiştir.²⁰⁷

Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması üyelere kendi standartlarını belirleme imkanı sunmuştur. Lakin üyeler bunu, bilimsel sebeplere dayanmak koşuluyla geçerliliğini sağlayabilir. Anlaşma tarafları sağlık ve bitki sağlığına dair önlemleri uluslararası standartlar çerçevesinde talimatlar ve/veya önerilere uygun bir şekilde belirlemelerini teşvik etmekle beraber üyelere bu uygulamayı keyfi ya da fark yaratarak başkalarının yerini alma maksadıyla yapmamalıdır. Fakat bilimsel kanıtların yetersiz

---

²⁰⁴ Gelişmiş Ülkeler için %5'lik Gelişmekte olanlar içinse %10'luk azami destek sağlar.

²⁰⁵ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 30.04.2015)

²⁰⁶ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 30.04.2015)

²⁰⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Standarts and Safety**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

olduğu hallerde olabilir. Bunun için tedbir amaçlı bir hal öngörmüştür. Buna göre geçici ihtiyati önlemler alınabilir. Bu da ihtiyatlılık ilkesi (precautionary principle) olarak adlandırılmıştır.²⁰⁸

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması teknik düzenlemelere ve ortak bir standart ve endüstriyel standartlara dair düzenlemeler içermektedir. Çünkü her ülke farklı standartlardadır. Ve bu durum ihracatçılar ile ithalatçılar arasında ihtilaflara neden olarak uluslararası ticarete engeller oluşturmaktadır. Mevzuat gereği Ticarete Teknik Engeller Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite, üyeler arasında teknik düzenleme ve bilgi akışını gerçekleştirir ve üyeler için düzenli bir danışma ve denetim organı olarak görev yapar. Anlaşma gereği üreticiler ve ihracatçılar için girecekleri pazara dair ürünlerin tabi tutulduğu standartlara ilişkin bilgi sahibi olması zorunlu kabul edilmiştir. Tüm üyelerin mallarının standartlar ve teknik özellik bilgilerinin paylaşmalarını sağladığından dolayı bu anlaşma bir bildirim merkezi olarak kabul edilmiştir.²⁰⁹

2.4.3. Anti-Damping, Sübvansiyonlar ve Diğer Koruma Tedbirleri

Belirttiğimiz üzere Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticaretin yayılması ve korumacılığın önüne geçilmesi adına bir dizi tedbirleri öngörmüştür bu tedbirler arasında belki de en önemlileri olan anti damping, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler yer almaktadır. Çalışmamızda bunlara değinmeye çalışacağız

2.4.3.1. Anti-damping

Anti damping, sübvansiyonlar ve diğer koruma tedbirleri en çok gözetilen ulus kaydı ilkesine göre; tarifelerin bağlayıcı kılınmasını ve tek tek üyelerin hepsine ortak bir biçimde uygulanması sağlamakla beraber bunlar mal ticaretinin temel ilkelerini

---

²⁰⁸ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Standarts and Safety**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

²⁰⁹WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Standarts and Safety**, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

teşkil etmektedir. Buna rağmen bazı hallerde DTÖ Anlaşması istisnaları kabul etmiştir. Bu haller;

- Dampinge karşı önlemler
- Sübvansiyonlar ve sübvansiyonları bertaraf eden telafi edici önlemler
- Yerli sanayiye koruma adına alınan geçici ithalat kısıtlamalarını içeren acil tedbirler.

Anti dumping, sübvansiyonlar ve diğer koruma önlemleri üç ana anlaşmadan meydana gelmektedir. Bu anlaşmalar GATT 94'ün VI Maddesinin uygulanmasına ilişkin anlaşmadır. Bu anlaşma aynı zamanda Anti-Dumping Anlaşması olarak da adlandırılmıştır. İlgili anlaşma GATT'94'ün VI Maddesiyle tamamlayıcı özelliktedir. Dampinge oluşturan filler özel hukuk kişilerince gerçekleştirildiğinden; anlaşma, dumpingin hangi hallerde haksız rekabet teşkil ettiğine dair konularla ilgilenmez. Anlaşmanın konusunu, hükümetlerin dumping tespitinde buldukları zamanlarda izlemiş oldukları yol ve dampinge ilişkin hangi önlemleri, (örnek verilecek olunursa anti dumping vergisi gibi) uygulayabileceklerini disiplin altına almaktır. Anlaşma; anti dumping durumlarında soruşturmanın nasıl başlatılacağı ve nasıl yürütüleceği, ilgili tüm tarafların görüşlerinin nasıl alınacağından delillerin sunulmasına izin nasıl olacağına dair pek çok ayrıntılı kurallardan oluşmaktadır. Anti dumping tedbirleri genel olarak yürürlüğe konmasından itibaren 5 yıllık süre için geçerlidir. Lakin soruşturma sonucunda tedbirin kaldırılmasının zarara neden olacağı kanısına varılırsa tedbirin devam etmesi mümkündür.²¹⁰

Eğer bir anti dumping soruşturmasında, dumping çok cüzi bir oranda, yani ürün ihracat fiyatlarının %2 gibi bir orana tekabül edildiği tespit edilirse ilgili soruşturmaya derhal son verilmesi gerekir. Aynı şekil ithalat halleri içinde geçerlidir. Bu noktadaysa ithal edilen bir ürün toplam ithalat hacmi içinde %3'ten az bir oranı

---

²¹⁰ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, ect.**(Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/argm8_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

oluşturuyorsa dumpingli ithalat hacminin ya da zararın göz ardı edilebilir olduğu kabul edilmek suretiyle soruşturmanın derhal sonlandırılması gerekmektedir.²¹¹

2.4.3.2. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması

İsminden de anlaşılacağı üzere sübvansiyonların kullanımını ve kullanıldığı bazı hallerde bunlara karşı alınacak telafi edici önlemleri düzenlemektedir. Anlaşma gereği DTÖ tarafı herhangi bir ülke sübvansiyonların sonlandırılması ve olumsuz etkilerinin kaldırılması talebiyle DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Organına başvurabilmektedir. Anlaşmada sübvansiyonlar şu şekilde ifade edilmiştir; bir sanayiye bazı işlemler sonucu bir yararın sağlandığı durum ve/veya durumlarda o sanayi sübvansiyon (destek) almış sayılır. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır:

- Hükümet fonlarından doğrudan transfer ya da borçlara hükümet garantisi verilmesi
- Aksi hallerde ödemesi zorunlu olan hükümet gelirlerinden feragat edilmesi
- Hükümet ürün ya da hizmet temin etmesi veya ürün satın alması

Subvansiyonun anlaşmaya konu teşkil edebilmesi için mutlaka fayda sağlaması gerekmektedir. İlaveten anlaşmada özgül (specific) sübvansiyon tanımı da yapılarak sadece bir işletmeye ya da sanayi grubuna sağlanan sübvansiyon özgül sübvansiyon olarak değerlendirilmiştir. Anlaşmanın amacı, hükümetlerin kendi sanayilerine sağlamış olduğu sübvansiyonel faaliyetleri kısıtlamaktan ziyade diğer ülkelere zarar teşkil edebilecek sübvansiyonel uygulamaların önüne geçmek veya onları kısıtlamaktır. Bu nedenle sübvansiyonlar dava edilebilir ve yasaklanmış sübvansiyonlar olarak iki kategoride değerlendirilmiştir.²¹²

---

²¹¹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, ect.**(Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/argm8_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

²¹² WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, ect.**(Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/argm8_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Birinci kategoride yer alan dava edilebilir sübvansiyonlar, üyelerin kendisine zarar teşkil ettiğini ispat etmek zorunda olduğu aksi takdirde uygulamanın engellenemeyeceği faaliyetlerdir. İkinci kategoride yer alan yasaklanmış sübvansiyonlarsa, global ticarete zarar verecek nitelikteki bir uygulamadan fayda sağlayan belli bir ihracat hedefini tutturmasını ya da ithal mallardan ziyade kendi malların kullanımını sağlayan sübvansiyonlardır.²¹³

2.4.3.3. Koruma Tedbirler Anlaşması

Bu Anlaşma gereği, DTÖ'ye taraf bir ülke korunma tedbirleri olarak, bir malın ithalatını, o malın ithalatındaki artışın ötürü kendi sanayisi üzerinde oluşturduğu zarar ya da zarar tehlikesinden dolayı geçici bir şekilde kısıtlayabilir. Bu uygulama öncesinde GATT 47'de de yer almıştır. Lakin hükümetler bu hükme başvurmak yerine GATT 47 dışında olan gri alan önlemlerini kullanmak suretiyle kendi sanayilerini koruma yönünde eğilim göstermiştir. Bundan dolayı DTÖ Anlaşmasında gri alanların tamamı yasaklanmıştır ve bunun harici tüm koruma tedbirlerinin kullanılmasına “Gün Batımı Klozu” (sunset clause) olarak adlandırılan zaman kısıtlamaları getirilmiştir. DTÖ üyelerinin gönüllü ihracat kısıtlamaları ya da ithalat veya ihracata dair başka herhangi bir önlem alması Koruma Tedbirleri Anlaşmasıyla yasak edilmiştir. Bu nedenle anlaşmaya uygun olarak yeniden değerlendirilmeye alınmayan karşılıklı tedbirlerin tamamı 1988 yılı itibariyle sonlandırılmıştır.²¹⁴

Koruma Tedbirleri Anlaşması uygulamasını denetlemek ve DTÖ üyelerinin taahhütlerini gözden geçirmek adına DTÖ Koruma Tedbirleri Komitesi oluşturulmuştur. Üyeler korumaya ilişkin yürütülen soruşturmanın her safhasında ve soruşturmaya dair alınan kararları komiteye bildirmekle yükümlüdür. Aynı zaman komiteler bu raporları denetlemekle görevlidir.²¹⁵

---

²¹³ Gökçe, a.g.e., s.74.

²¹⁴ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, ect.**(Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/argm8_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

²¹⁵ Gökçe, a.g.e., s.74-75.

2.4.4 Tarife Dışı Engeller

Tarife Dışı Engeller konusu itibariyle beş taraf çok taraflı ticaret anlaşması içermektedir. Bu anlaşmalar İthalat Lisansları Anlaşması, GATT1994'ün VII Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma, Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması ve Ticarete Bağlantılı Yatırımlar Anlaşması'dır.

İthalat Lisansları Anlaşmasıyla, ithalat lisanslarının basit, şeffaf ve öngörülebilir olmasının sağlanması hedeflenmiştir. Bu anlaşma DTÖ üyelerinin uluslararası alanda ticaret faaliyetlerinde bulunan tacirler adına, lisansların hangi şekilde ve neden verildiğine ilişkin yayınlanmalarını öngörmesi bu amaca hizmet ettiğine dair kanaat oluşturmaktadır. İlaveten anlaşmada DTÖ'nün yeni üyelerinin ithalat lisanslarını yürürlüğe geçirdiklerinde ve/veya hali hazırda bulunan usullere ilişkin değişiklikler yapıldığında DTÖ'yü durumdan haberdar edebilmelerine ilişkin usuller yer almaktadır. Anlaşmada DTÖ üyelerinin ithalat başvurularının nasıl değerlendirilmeye alınacağına dair kurallarda yer almaktadır. Belirli koşulların oluşması halinde bazı lisanslar otomatik bir şekilde de verilebilir. Bunun haricinde olan lisanslara da ise anlaşmaya göre tacirin ithalat başvurusu aşamasında yükümlülüğü en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Buna ilaveten ithalat başvurusunu değerlendirmeye alan kurumların inceleme süresini bir başvuru için 30, birden fazla başvurular içinse 60 günü geçmemesi şartı koyarak idari makamlarında ticareti engelleyecek şekilde faaliyet göstermeleri engellenmeye çalışılmıştır.²¹⁶

“Gümrük Değerlendirme Anlaşması” olarak da adlandırılmış olan GATT 1994'ün VII Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma ile ürünlerin gümrük değerlendirilmelerinin yapılması için adil ve tek bir düzen içeren bir sistem hedeflenmiştir. Bu doğrultuda sistemin ticari gerçeklere uygun hale getirilmesi ve gümrük kıymetlerinin olabildiğince ithal ürünlerin satış bedeline bağlı bir biçimde tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle ithal edilen malların değerine ilişkin kuşku edilmesi halinde gümrük idarelerine, ithalatçılarda ek bilgi isteyebilme hakkı verilmiştir. Gümrük idarelerine tanınan hak bununla da sınırlı tutulmamıştır. Söz konusu bilgilerin temin edilmesi durumunda dahi makul şüphenin varlığı halinde

²¹⁶ WTO, *Understanding The WTO: The Agreements, Non-Tariff barriers: redtape, ect.*, (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi:01.05.2015)

ithal edilen ürünlerin esas fiyatlarının beyan edilen değer üzerinden tespit edilebileceği kararlaştırılabilir ve gümrük bedelini bu anlaşmanın ilgili bölümleri doğrultusunda belirleyebilir.²¹⁷

Sevk Öncesi İnceleme Anlaşmasında; gelişim aşamasında yer alan üyelerin ithal edilecek ürünlerinin kalitesinin, miktarının ya da fiyatının doğruluğunu kontrol etmek için lüzum görüldüğü müddetçe ve ölçüsü gereğince bu konuda uzmanlaşmış özel şirketlerce malların sevki akabinde kontrolü sağlanmıştır. Düzenlemeden sorumlu tutulan DTÖ üyeleri başka ülkelerin kuruluşlarına kendi ülkelerindeki sevk öncesi inceleme faaliyetlerine izin vermek zorundadır. Ayrıca sevk öncesi incelemeye izin veren ülkelerin anlaşmada öngörülen yükümlülükleri; ayrımcı olmamak, şeffaflık, gizli ticari bilgilerin korunması, yapılacak işlemlerdeki gereksiz gecikmeleri önlemek, fiyatların doğrulanması için belirli kurallara uymak ve sevk öncesi inceleme birimleri arasındaki çıkar çatışmalarının önüne geçmektir. Bununla beraber anlaşmada ihracatçı ile sevk öncesi inceleme organlarını temsil eden Uluslararası İnceleme Kurumları Federasyonu (International Insepection Agencies-IFIA), ihracatçılar ile ithalatçıları temsil eden bir Uluslararası Ticaret Odası(International Chamber Office- ICO) yönetimince oluşturulan, ortaklaşa yönetilen tarafsız bir inceleme prosedürü oluşturulması kararlaştırılmıştır.²¹⁸

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle herhangi bir ürün pazara sunulmadan önce birçok farklı ülkede işleme geçebilmektedir. Bundan dolayı menşei kuralları çok karmaşık bir hal almıştır. Bu hususta Menşei Kuralları Anlaşması nerede yapıldığını belirtmek suretiyle uygulanacak olan kuralları içeren bir anlaşmadır. Bu kurallar; ihracatçı ülkeler arasında ayırım yapan kotalar, tercihli ticaret uygulamaları, anti dumping işlemleri ile telafi edici vergiler gibi farklı uygulamalar sebebiyle önem arz etmektedir. Anlaşma gereği, aralarında serbest ticaret bölgesi ya da gümrük birliği oluşturmuş olan ülkelerarasında gerçekleşen mal ticareti sırasında farklı menşei kuralları uygulamakta serbesttirler. Lakin tüm DTÖ üyeleri bu kuralları şu hususları

---

²¹⁷ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-Tarriff barriers: redtape, ect.,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi:01.05.2015)

²¹⁸ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-Tarriff barriers: redtape, ect.,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi:01.05.2015)

göz önünde tutarak uygulamakla mükelleftir: Bunun gereği olarak üyeler; şeffaf olmalı, uluslararası ticaretekısıtlayıcı, bozucu, saptırıcı etkilerde bulunmamalı; tekdüze, bağımsız ve mantığa dayalı bir uygulama ile pozitif standartlara dayandırmalıdır.²¹⁹

Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (Agreement on TradeRelatedInvesmentMensures- TRIMS), sadece mal ticaretine yönelik olan yatırım önlemlerini içeren bir anlaşmadır. TRIMS'e göre bazı yatırım önlemleri ticarete zarara uğratabilir. Bu nedenle DTÖ üyeleri yabancı ürünlere ya da yabancılara karşı ayrı müeyyide önlemleri uygulamamasını öngörmektedir. Bununla beraber anlaşma miktar kısıtlamalarına sebep olan yatırım önlemlerinin uygulanmasını da önlemeyi hedef almaktadır. Bu nedenle de yabancı sermaye yatırımları için yerli ürün kullanma şartı veya ihracat yapma zorunluluğu gibi hususlar bu anlaşmayla yasaklanmıştır. İlgili tedbirlerin ise gelişmiş ülkeler tarafından iki yıl, gelişmekte olan ülkelerde beş yıl, gelişmemiş ülkelerinse yedi yıl içerisinde kaldırılması şart olarak kabul edilmiştir. Ticaretle Bağlantılı Yatırım Komitesi anlaşmanın icrası ve gerekli denetimi gerçekleştirmekle sorumludur.²²⁰

---

²¹⁹ WTO, **Understanding The WTO: The Agreements, Non-Tarriff barriers: redtape, ect.,** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm (Erişim Tarihi:01.05.2015)

²²⁰ Gökçe, **a.g.e.**, s.72.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DTÖ SİSTEMİNDE ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ MEKANİZMASI

En iyi uluslararası anlaşma bile taraflardan birinin yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde, bu edimlerin yerine getirilmesini sağlayacak bir mekanizmayı öngörmüyorsa, bu anlaşma herhangi bir değer ifade etmez. Bu sebeple uyuşmazlıkların çözümüne dair etkili bir mekanizmanın bulunması, tarafların bir uluslararası anlaşma gereği üstlenmiş oldukları taahhütlerin uygulamadaki değerini arttırır. Uruguay turunda şu anki anlaşmazlıkların halli sistemini kuran DTÖ üyeleri, DTÖ Anlaşmasından doğan yükümlülüklerin tüm üyelerce yerine getirilmesi gerekliliğine verdikleri önemin üzerinde durmuşlardır. Zaman ve usul açısından belirlenmiş bir uyuşmazlık çözümü büyük öneme sahiptir. Bu mekanizma, uluslararası ticarete dair çözümlenemeyen uyuşmazlıklardan kaynaklanan zararların engellenmesi ile güçlü ve zayıf devletler arasındaki dengesizlikleri azaltmak suretiyle uyuşmazlıkların çözümünde güç kullanımı yerine kurallar temeli içinde çözüm sağlamaya yardım eder. Pek çok yazara göre Anlaşmazlıkların Halli Sistemi DTÖ Uruguay turunun en önemli sonucunu oluşturmaktadır. DTÖ Anlaşmasının 1995 itibariyle yürürlüğe girmesi ile üyelerin sıklıkla bu sisteme başvurmaları anlaşmazlıkların halli sistemine pratik önem katmıştır.²²¹

DTÖ Anlaşmasının bir parçası olarak kurulmuş olan uyuşmazlık çözme sisteminin usulüne ve kurallarına dair metin, DTÖ Anlaşması Ek 2'de Anlaşmazlıkların Halli Konusundaki Kural ve Yönetimlerini Tespit Eden Mutabakat Metni (AHMM) ismiyle yer almaktadır. Fakat günümüzde uyuşmazlık çözüm

---

²²¹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.81.

sistemi büyük oranda, GATT 1947'ye dayanan ve o zamandan günümüze geliştirilen kuralların usullerin ve uygulamaların sonucu olarak meydana gelmiştir.²²²

3.1. İşlevleri

AHMM 3.maddesinin 2.bendi gereği, AHO önemli işlevlere sahiptir. Bunlar sırasıyla; Çok taraflı ticaret sisteminin güvenliğini sağlama, DTÖ üyelerinin hak ve yükümlüklerini güvence altına almak, DTÖ üyelerinin hak ve yükümlülüklerini yorum yoluyla açıklığa kavuşturmak, karşılıklı çözüm yolu olmak, ihtilafların ivedili bir şekilde çözümünü sağlamak, tek taraflı işlemleri engellemek ve son olarak münhasır yargı ve zorunlu yargı yetkisi bulundurmadır. Ticari yaptırımlar ve misillemelerse, en son başvurulacak yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır.²²³

3.1.1. Çok Taraflı Ticaret Sisteminde Güvenilirliği Sağlamak

Çok taraflı ticaret sisteminde güvenilir ve öngörülebilir bir ortamı sağlamak,DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasının en önemli işlevini oluşturmaktadır.²²⁴DTÖ 'da uluslararası ticaret, taraf devletlerin birbirleriyle yaptığı mal ve hizmet alışverişi olarak algılansa da ticaret devletlerden ziyade özel işletmelerce yapılmaktadır. Bu pazara katılacak olanlar, hele ki ticaretlerini uzun süreli anlaşmalara bağlı olarak gerçekleştiriyorlarsa, kendi ticari faaliyetlerinde istikrarlı ve öngörülebilir kanun, kural ve düzenlemelere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle AHMM, DTÖ Anlaşmasının hükümlerinin uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklara karşın kurallara bağlı olarak; hızlı, etkin ve güvenilir bir sistem oluşturmayı amaçlamıştır. Anlaşmazlıkların Halli Sistemi uluslararası ticaret sistemini daha güvenilir ve öngörülebilir kılmak adına hukukun üstünlüğü ilkesini benimsemektedir. Bir DTÖ üyesince DTÖ Anlaşmasına uyulmadığı iddiası ileri

---

²²² Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.81.

²²³ Aerts, **a.g.e.**, s.25.

²²⁴ AHMM Madde III, 2.Paragraf

sürüldüğünde, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması seri olarak sorunun çözümünü sağlar ve kurallara rivayet etmeyen ülke için ticari yaptırımlar uygular.²²⁵

3.1.2. DTÖ Üyelerinin Hak ve Yükümlülüklerini Güvence Altına Almak

Bir DTÖ üyesinin kendi ticaret politikası için benimsemiş olduğu tedbirler, DTÖ Anlaşmasına aykırılık teşkil ettiği diğer DTÖ üyesi ya da üyelerce kanaat gösterilirse, bir uyuşmazlık hali meydana gelir. Böyle bir olayda mağdur olduğunu iddia eden her üye bu tedbirler neticesinde Anlaşmazlıkların Halli Sisteminin usullerine ve hükümlerine başvurma hakkına sahiptir.

Uyuşmazlık tarafları bu sistem altında karşılıklı bir çözüme varamazlarsa davacı tarafa iddialarının esasının bağımsız bir organca (Paneller ve Temiz Organı) incelendiği kurallara dayalı bir usul hazırlanmıştır. Davacının kazanması halinde DTÖ Anlaşmasına aykırı gerçekleşen usulün geri çekilmesi sağlanır. Ayrıca Anlaşmanın ihlali halinde, tazminat ve karşı önlemler (yükümlülüklerin askıya alınması) yalnızca ikincil ve geçici olması mümkündür.²²⁶

Bu sayede DTÖ üyeleri DTÖ Anlaşmasının altında yer alan haklarının icra edilebilirliğine olan güvenleri artar. Bu sistem aldığı tedbirler dolayısıyla dava edilen taraf içinde bir o kadar önemlidir. Çünkü isnad edilen taraf, uyuşmazlık iddiasında bulunan tarafın iddialarına katılmıyorsa kendini aynı makamda savunacaktır. Bu uygulamayla AHO eliyle, üyelerin DTÖ Anlaşmasının bünyesinde yer alan hak ve yükümlülüklerin korunması sağlanacaktır.²²⁷ Sistem içinde bulunan organların (Tahkim Paneller ve Temyiz Organı) kararları, hak ve yükümlülükleri DTÖ Anlaşmasında ileri sürüldüğü gibi anlaşılmasını ve doğru bir şekilde uygulanmasını amaçlamaktadır. Bu kararlar, tarafların kabul ettiği DTÖ Anlaşmasında herhangi bir değişikliğe sebep olamaz ya da AHMM'nin ifadesiyle, DTÖ Anlaşmasında sağlanan hak ve yükümlülüklerle bir şey ekleyemez veya onları azaltamaz.²²⁸

---

²²⁵ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.85.

²²⁶ AHMM Madde III, 7.Paragraf

²²⁷ AHMM Madde III, 2.Paragraf

²²⁸ AHMM Madde III, 2.Paragraf ve Madde XVIII, 2.Paragraf

3.1.3. DTÖ Üyelerinin Hak ve Yükümlülüklerin Yorum Yoluyla Açıklığa Kavuşturmak

DTÖ Anlaşmasının içinde yer alan hak ve yükümlülüklerle dair konular, her zaman hukuki metinlerle anlaşılabilir. Yasal hükümlerin çoğu genel terimler, gelen uygulanabilir ve tüm olayları tek tek kapsar şeklinde tasarlanmış ve her bir olayın spesifik özellikleri göz önüne alınarak düzenlenmemiştir. Bu sebepten bir dizi işlemin belli bir hükmün içerdiği hukuki yükümlülüğün ihlali tespiti o kadar da kolay bir sorun değildir. Pek çok olayda cevap, ancak söz konusu hükmün içerdiği terimlerin yorumlanması vasıtasıyla bulunabilir.²²⁹

Buna ek olarak, uluslararası anlaşmalardaki hükümlerin çoğu kapalı hüküm özelliğindedir. Çünkü bu hükümler çok taraflı müzakerelerin sonucu olan uzlaşma formülünü oluşturmaktadır. Bir müzakere sürecinde katılımcıların çoğunlukla, farklı yerel uluslardan oluşan talepleri karşılayabilmek adına birbirlerinden ayrıldıkları sebeplerde birden fazla şekilde anlaşabilecek bir metni kabul etmek suretiyle uzlaşma sağlanabilir. Bu yöntemle müzakere tarafları belli bir hükümde farklı ve zıt anlamlara varabilmektedirler.²³⁰

Bu sebeplerden dolayı her türlü düzenlemenin ve çoğu olaylara ilişkin hükümlerin yorumlanmasını gerektirir. Buna karşın DTÖ Anlaşmasının IX/II maddesi gereği DTÖ Anlaşmasının yorumunu kabul etme yetkisi Bakanlar Konferansı ve DTÖ Genel Konseyinde olduğundan, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasında bu şekilde yorum yapılmasının olanaksız olduğu düşünülebilir. Lakin AHMM'de açıkça belirtildiği üzere, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması uluslararası hukukun yorumuna dair alışılmış kurallar doğrultusunda DTÖ Anlaşmasının hükümlerini açıklığa kavuşturma amacındadır.²³¹

Bu nedenlerle, AHMM, DTÖ kurallarının açıklığa kavuşturulması ihtiyacını tanımış ve bu açıklamanın alışılmış yorum kurallarına göre yapılacağını hükme bağlamıştır. AHMM'nin yoruma ilişkin hükmünü bununla da sınırlı tutmamıştır. İlgili düzenlemenin XVII/XI. maddesi gereği panellerin hukuki yorumları

---

²²⁹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.86.

²³⁰ a.g.e.

²³¹ AHMM Madde III, 2.Paragraf

genişletebileceği zımnen kabul edilmiştir.Bu sebepten dolayı DTÖ Anlaşması IX/II'de yer alan münhasır yetki, tüm DTÖ üyeleri için genel geçerliliği olan yetkili yorumlar şeklinde anlaşılmalıdır. Aksi takdirde panellerin ve Temyiz Organının yorumları sadece uyuşmazlığın taraflarına ve konusuna uygulanabilir. AHMM'nin DTÖ kurallarını açıklama görevi vermesi, üyelerin, DTÖ Anlaşmasının III.maddesinin 9.paragrafında bulunan yetkili yorumlar arama haklarını da zedelememektedir.²³²

Buna karşın panellerin ve Temyiz Organının hukuk yaratma yetkisi olmamasına rağmen önlerine gelen uyuşmazlıklarda, ele alınan konuya ilişkin anlaşmalarda açık ve net bir hüküm yoksa, (ki DTÖ Anlaşmaları çoğunlukla bu şekildedir) taraflardan birinin iddiasını haklı çıkaran yorumu benimserken, diğer üye tarafın Anlaşmaların müzakeresi aşamasındaki iradesine ters düştüğü de savunulmuştur. Bu görüş neticesinde paneller ve Temyiz Organi bir üyeye müzakereler esnasında kabul etmediği bir yükümlülüğü getirebilmektedir. Dahası DTÖ'de kural koyma yetkisini siyasi organlardan yargısal organlara kaydırmasından mütevellit Temyiz Organi eleştirilmektedir. Bu görüşe karşı olanlarsa, AHO uluslararası hukukta gerçek anlamda hukukun üstünlüğü ilkesini yerine getirmektedir.²³³

AHMM yorum metotları bakımından uluslararası hukukun yoruma dair kurallarına atıf yapmaktadır.²³⁴ Aynı zamanda bunlar “Teamüli Hukuk Kuralları” olarak Viyana Sözleşmesi'nin 31,32 ve 33. maddelerinde yer almaktadırlar. AHMM madde III/II gereğince doğrudan doğruya bu maddelere gönderme yapmamış olsa da Temyiz Organi ilgili maddelerin uygulanabilir teamüli hukuk kurallarına ulaşmak adına referans sağlayabileceğini hükmetmiştir.²³⁵

Bu üç madde şu şekildedir:

Madde 31- Genel Yorum Kuralı

---

²³² AHMM Madde III, 9.Paragraf

²³³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.87.

²³⁴ AHMM Madde III/2.Paragraf

²³⁵ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.87.

- Bir antlaşma hükümlerini antlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacını ışığında verilecek alelade manaya uygun şekilde iyi niyetle uygulanır
- Bir antlaşmanın yorumu bakımından, (antlaşmanın bütünü), girişini ve eklerini içine alan metine ilaveten aşağıdakileri kapsar:
  - a. Antlaşmanın akdedilmesi ile bağlı olarak bütün taraflar arasında yapılmış olan antlaşma ile ilgili herhangi bir antlaşma;
  - b. Antlaşmanın akdedilmesiyle bağlı olarak bir veya daha fazla tarafça yapılan ve diğer taraflarca antlaşma ile ilgili bir belge olarak kabul edilen herhangi bir belge
- Antlaşmanın bütünüyle birlikte aşağıdakiler (de) dikkate alınır:
  - a. Taraflar arasında antlaşmanın yorumu ve yükümlerinin uygulanmasıyla ilgili olarak yapılan daha sonraki (tarihli) herhangi bir antlaşma,
  - b. Tarafların Antlaşmanın yorumu konusundaki mutabakatı tespit eden antlaşmanın uygulanmasıyla ilgili daha sonraki herhangi bir uygulaması.
  - c. Taraflar arası ilişkilerde milletlerarası hukukun tatbiki kabil herhangi bir kuralı
- Tarafların bir terime özel bir mana vermek istedikleri tespit edilirse o terime o mana verilir.

Madde 32 Tamamlayıcı Yorum Araçları

- 31.maddenin uygulanmasından hasıl olan manayı teyit etmek veya 31.ci maddeye göre yapılan yorum,
  - a. Manayı muğlak veya anlaşılmaz bırakıyorsa,
  - b. Çok açık bir şekilde saçma olan veya makul olmayan bir sonuca götürüyorsa, manayı tespit etmek için antlaşmanın hazırlık çalışmalarına veya yapılmış şartlarına dahil tamamlayıcı yorum araçlarına başvurulabilir.

Madde 33 İki veya Daha Fazla Dilde Tevsik Edilmiş Olan Antlaşmaların Yorumu

- Bir antlaşma iki veya daha fazla dilde tevsik edildiği zaman görüş ayrılığında, belirli bir metnin üstün tutulacağı metnin kendisinin öngörülmedikçe veya taraflar öyle kararlaştırmadıkça, her bir dildeki aynı şekilde geçerlidir.
- Metnin tevsik edildiği dillerden gayrı bir dildeki anlaşma sureti, ancak antlaşmanın öngörmesi veya tarafların kabul etmesi halinde geçerli bir metin telakki edilir.
- Antlaşma hükümlerinin her bir geçerli metinde aynı manayı taşıdığı farz edilir.
- Birinci paragrafa göre belirli metnin üstün tutulduğu durumlar saklı kalmak üzere, geçerli metinler arasında yapılan bir karşılaştırma, 31 ve 32 maddeleri uygulanmasının ortadan kaldırıldığı bir mana farkı ortaya konuyorsa, antlaşmanın konu ve amacı göz önünde tutulduğunda metni en iyi uzlaştıran mana benimsenecektir,

Anlaşmanın yorumlanmasına dair bu maddeler görüldüğü üzere DTÖ Anlaşması antlaşmanın bağlamı ile bağlantılı bir şekilde, konu ve amacı doğrultusunda terimlerin olağan alanlarına göre yorumlanması gerekir. Kelimenin olağan anlamından kasıt, metin içerisindeki anlamıdır. Bu kelimeye ilişkin sözlükte yer alan tanımlar yardım sağlayabilir. Örneğin; "Bağlam" teriminden kasıt aynı anlaşmaya dair diğer hükümlerin, özellikle de yorumlanacak hükümden önceki ve sonraki hükmün yapı, içerik ya da terminolojisi temel alınarak elde edilen sonuçları ifade eder. Konu ve amaca gelince söz konusu hükmün veya anlaşmanın tamamına dair açık ya da örtülü amacını ifade eder.²³⁶

Uygulamada paneller ve Temyiz Organı yorumlanacak hükümlerin konu amacından ziyade anlamı ve bağlamı üzerinde durmaktadır. Antlaşmanın hazırlık çalışmalarıysa ikinci derece yorum aracı niteliğindedir. Bu araç sadece olağan anlamı

---

²³⁶ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.87-89.

bağlam ile konu ve amaca dair yapılan yorumun teyidi ya da şayet böyle bir yorum muğlak, anlaşılmaz veya açıkça saçma ya da makul olmayan bir sonuca götürmesi halinde kullanılacaktır. Yorum kurallarının sonuçlarından bir diğeri ise anlaşmanın bazı bölümlerinin fazla ya da gereksiz bulmaktan ziyade, anlaşmanın tüm terimleriyle anlam ve etki doğurmasıdır. Buna karşın yorum usulü bir anlaşmada bulunmayan kelimeleri oradalmış gibi okunmasına da müsaade etmez. DTÖ Anlaşması Viyana Sözleşmesi madde 33'e göre İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde geçerlidir.²³⁷

3.1.4. Karşılıklı Çözüm Yolu Olmak

Güvenlik ve öngörülebilirlik açısından gittikçe daha iyi bir seviyeye ulaşan Anlaşmazlıkların Halli Sistemi mağdur üyenin haklarını korumak ve yükümlülüklerini ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulmuş bir mekanizma olsa da sistemin en önemli amacını hüküm verme ya da içtihat geliştirme teşkil etmemektedir. Bundan ziyade diğer yargısal sistemlerde olduğu gibi bu organında önceliği, tercihen üzerinde karşılıklı anlaşılmış DTÖ Anlaşmasına uygun bir çözüm prosedürüyle uyuşmazlığın çözülmesidir.²³⁸ Lakin tarafların karşılıklı bir biçimde anlaşamamaları halinde yargılama yoluna gidilir. AHMM'de her uyuşmazlık için resmi istişare öncelikli çözüm yöntemini teşkil etmektedir. Bu uygulama ile AHMM bir anlaşmazlığın taraflarını hiç olmazsa bir çözüm müzakeresi etme girişimini zorunlu kılan bir çerçeve oluşturmuştur. Üstelik söz konusu uyuşmazlık yargılamaya doğru ilerlese dahi iki taraflı çözüm imkanı her daim mevcuttur ve taraflar her zaman bu yönde gayret göstermeye teşvik edilir.²³⁹

3.1.5. Uyuşmazlıkları İvedilikle Çözüme Kavuşturmak

AHMM, DTÖ'nün etkin işleyişi ve üyelerin hak ve yükümlülükleri arasındaki dengenin korunması için uyuşmazlıkların hızlı bir şekilde çözüme kavuşturmanın

---

²³⁷ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.89.

²³⁸ AHMM Madde III, 7.Paragraf

²³⁹ AHMM Madde III, 7 ve 11.Paragraf

temel gereksinim olduğunun altını çizmiştir.²⁴⁰ Adaletin varlığından söz edebilmek için hakkaniyetli bir sonuç sağlanması kadar bu sonuca hızlı bir şekilde ulaşılması da herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Bu yolda, AHMM uyuşmazlıkların çözümünde uygulanması için çok ayrıntılı usuller ve bunlara ilişkin süreler belirtmiştir.²⁴¹ Bu ayrıntılı usuller davalı tarafından fikir birliği oluşmasa dahi şikayetçinin şikayetini kapsayacak bir biçimde etkinliğini sağlamak için tasarlanmıştır.²⁴² Eğer bir olayda yargılama aşamasına gelindi ise normal gidişatta bir panel kararının çıkarılması 1 yıldan uzun sürmemekte, temyiz başvurusunda dahi bu süre en fazla 16 ay olmaktadır. Şayet şikayetçi davasını acil olarak nitelendirerek ivedilikle bakılmasını istiyorsa, bu süre daha da kısalmaktadır.²⁴³ Karar verilme aşaması her ne kadar hızlı işlese de bunların icrası süreyi uzatacaktır. Bundan dolayı bu süreler kısa görünmeyecektir. Uyuşmazlık süresi içinde şikayetçi itiraz sebebi tedbirden dolayı ekonomik zarara uğruyor olabilir. Buna rağmen şikayetçi anlaşmazlık halinde kazanan taraf olsa bile muhatabın karara uyumak zorunda kalacağı zamandan önceki zararlardan dolayı tazminat elde edemeyecektir.²⁴⁴

Fakat DTÖ'de Anlaşmazlıkların maddi ve hukuki anlamda her zaman komplike bir yapıda olduğu da unutulmamalıdır. Genellikle taraflar itirazda buldukları tedbirlere ilişkin büyük miktarda veri ve belge sunmaktadır bununla birlikte son derece detaylı olan hukuki savlar (arguments) ileri sürmektedirler. Taraflarca hem bu maddi ve hukuki tezlerin hazırlanması hem de karşı tarafça ileri sürülmüş olunan gerekçelere karşı savunma yapmak için zamana ihtiyaç vardır. Konu hakkında değerlendirmede bulunacak olan panel ve Temyiz Organı tüm delil ve gerekçeleri değerlendirmek için büyük olasılıkla uzmanları dinlemeye ve varmış olduğu kanıyı destekleyecek ayrıntılı bir gerekçe bulmaya ihtiyaç duyar. Bu durumların hepsi göz önüne alındığı vakit DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ne olursa olsun pek çok yerel ve yargısal sistemden ya da diğer uluslararası yargılama sistemlerinden işlev olarak nispeten daha hızlıdır.²⁴⁵

---

²⁴⁰ AHMM Madde III

²⁴¹ AHMM Madde IV, 6.Paragraf ve Madde VI, 1.Paragraf

²⁴² AHMM Madde XX

²⁴³ AHMM Madde IV, 9.Paragraf ve Madde XII, 8.Paragraf

²⁴⁴ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.90.

²⁴⁵ **a.g.e.**, s.90-91.

3.1.6. Tek Taraflı İşlemleri Engellemek

DTÖ üyeleri DTÖ ticaret uyuşmazlıklarının çözümü için çok taraflı ticaret sistemini kullanmayı tek taraflı işleme başvurmaya tercih etmiş ve bu konuda anlaşmaya varmışlardır.²⁴⁶ Anlaşmaya vardıkları usullere uymaları ve çıkardıkları karara saygı gösterme politikaları, hukuku bizzat kendi ellerine almamaları durumu olarak açıklayabiliriz.

Herhangi bir üye tek taraflı bir işlem gerçekleştirdiği takdirde bunun çok taraflı ticaret sisteminin tarihinde herkesçe bilinen dezavantajlarının olması mümkündür. Bir üye bir diğerini DTÖ kurallarını ihlal etmekle suçladığı takdirde tek taraflı bir karşılık olarak isnad da bulunan taraf bir karşı önlem almaya karar verebilir. Örnek verilecek olunursa,DTÖ yükümlülüklerine aykırı ticaret engelleri koyarak diğer taraf açısından ihlalde bulunmayı düşünebilir. Bu üye uluslararası hukukun alışılmış kuralları neticesinde, kendisinin hukuka uygun davrandığını çünkü yapmış olduğu ihlalin başka bir üye tarafınca daha önce gerçekleştirilmiş olunan ihlale binaen bir karşı önlem olarak meşru olduğu ileri sürülebilir. Lakin suçlanan üye gerçekten DTÖ yükümlülüklerini ihlal etmediği kanıdaysa, haklı kılınmış bir karşı önlem uyguladığı tezini reddedecektir. Buna binaen tarafına uygulanan karşı önlemin hukuka aykırılığını iddia edebilir ve bu gerekçe doğrultusunda ilk karşı önleme karşı, karşı önlem almakta haklı olduğuna kanaat getirebilir. İlk olarak ihlalden şikayetçi olan taraf, konuyla ilgili kendi hukuki görüşüne dayanarak ikinci karşı önlemi de hukuka aykırı olarak kabul edecek ve buna cevaben bir karşı önlem daha akdedecektir. Şayet taraflar farklı görüşlere sahipse uyuşmazlıkların tek taraflı işlemler vasıtasıyla çözülemeyeceğini göstermektedir. Olayların kontrolden çıkması ve bir tarafın geri adım atmaması halinde adeta bir "ticaret savaşı" ile sonuçlanacak, karşılıklı ticaret engellerinin yükselişi söz konusu olabilir.²⁴⁷

Böyle bir çıkmaza girilmesini engellemek adına AHMM, DTÖ üyelerinin DTÖ Anlaşması kapsamında diğer üyenin yapmış olduğu ihlalin giderilmesini talep ettikleri hallerde anlaşmazlıkların halli çok taraflı ticaret sistemine başvurmalarını

---

²⁴⁶ AHMM Madde XXIII

²⁴⁷ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.91.

zorunlu kabul etmiştir.²⁴⁸ Bu hüküm anlaşmaya üye olan ülkenin diğer bir üyenin DTÖ Anlaşmasını ihlal ettiği ya da hükümsüz kıldığı veya DTÖ Anlaşmasında korunan menfaatleri zarara uğrattığına dair veyahut anlaşmalardan birinin amacına ulaşmasına engel teşkil ettiği kanısı olduğu hallerde uygulanır.

Bu gibi durumlarda, bir üye belirtmiş olduğumuz durumlardan birinin mevcut bulunduğu tek taraflı tespitlere dayalı işlem gerçekleştirilemez. Lakin AHMM kural ve usulleri gereği anlaşmazlıkların halinde AHO'ya başvurduğu takdirde bu işlem gerçekleştirilebilir. Şikayetçi taraf ancak ve ancak kabul edilmiş paneller ya da Temyiz Organının raporunda yer alan bulgular doğrultusunda veya Tahkim kararına dayanarak bu işlemi gerçekleştirebilir.²⁴⁹ Buna ek olarak ilgili taraf AHMM'de kararın uygulama zamanı olarak belirtilen süreye de uymakla mükelleftir ve yalnızca AHO'nun yetki vermesi halinde karşı önlemlere başvurulabilir.²⁵⁰

3.1.7. Münhasır ve Zorunlu Yargı Yetkisine Sahip Olmak

AHMM'ye göre iki farklı yargılama yetkisi vardır. Bunlar;

- a. Münhasır Yargı Yetkisi: AHMM madde 23 gereği, uyuşmazlıkların çözümü için,DTÖ'nün çok taraflı ticaret sistemine başvuruyu zorunlu tutmakla beraber, sadece tek taraflı işlemleri yasaklamakla kalmamış DTÖ'ye dair bir uyuşmazlığın çözümü adına başka yargı organlarına başvurmayı da yasak etmiştir.
- b. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması zorunludur, DTÖ üyelerinin tamamı tek bir taahhüt olarak DTÖ Anlaşmasını imza ettikleri ve onayladıklarından dolayı AHMM'nin de bu anlaşmanın bir parçası olduğundan bu organa tabidirler. Bu yüzden AHMM tüm DTÖ üyelerini DTÖ Anlaşmasından doğan her türlü uyuşmazlığın çözümü için Anlaşmazlıkların Halli Organına tabi tutmuştur. Bu sebepten uluslararası anlaşmazlıkların çözümüne dair diğer sistemlerin aksine,

²⁴⁸ AHMM Madde XXIII, 1.Paragraf

²⁴⁹ AHMM Madde XIII, 2.fikrası a bendi

²⁵⁰ AHMM Madde XIII, 2.fikrası b ve c bendi

bir anlaşmazlığın tarafının DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasının yargı yetkisinin dışında bir bildiri veya anlaşma da kabul etmesine gerek duyulmaz. Bu durum DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Organının yargı yetkisinin kabul edilmesi yönünde rızada veya bir üyenin DTÖ'ye katılma kararında vardır. Bu sonuçla DTÖ'ye üye olan her devlet bu mekanizmadan yararlanma hakkına sahiptir ve şikayet edilen hiç bir üye bu yargı yetkisinden kurtulamaz.²⁵¹

3.2. Anlaşmazlıklarının Halli Mekanizmasında Yer Alan DTÖ Organları

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasının işleyebilmesi adına belli organlar oluşturulmuştur. Sırasıyla bunlar; Anlaşmazlıkların Halli Organı, Genel Müdürlük ve DTÖ Sekreteryası, Paneller, Temyiz Organları, Uzmanlar ve Tahkimdir.

3.2.1. Anlaşmazlıkların Halli Organı (AHO)

Daha öncede belirttiğimiz üzere DTÖ'nün uyuşmazlıkların çözümüne dair etkili bir sistem kurma amacına gitmişti. Bu doğrultuda Anlaşmazlıkların Halli Organı oluşturulmuştur. Anlaşmazlıklar seri bir biçimde ve denge farklılıkları gözetilerekten bu organ vasıtasıyla çözüme kavuşturulacaktır.

3.2.1.1. İşlev ve Yapısı

DTÖ Kuruluş Anlaşması çerçevesinde Genel Konsey AHMM'de öngörölmüş olunan AHO'nun sorumluluklarını yerine getirmek adına işlem yapma yetkisine sahiptir.²⁵² Genel Konseyin yapısında olduğu gibi AHO'da DTÖ üyelerinin tamamının temsilcilerinden oluşmaktadır ve ilgili temsilciler çoğu zaman Cenevre'de akredite edilmiş temsilcilerden oluşmaktadır. Diğer ifadeyle yetkilendirilmiş olunan bu temsilciler temsil ettiği DTÖ üyesi devletlerin Ekonomi ve Dış İşleri Bakanlığına

---

²⁵¹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.92.

²⁵² Aerts, a.g.e., s.29.

bağlı temsilcilerden oluşmaktadır. Bu temsilcilerin devlet memuru olması sebebiyle olaylar karşısında AHO'da uygulayacakları politika, kendi hükümetlerinden almış oldukları emir ve direktifler çerçevesinde belirlenecektir. Bu sebeptendir ki AHO bir siyasi organ niteliğindedir.²⁵³

AHMM'nin yürürlüğünden sorumlu olan AHO bu doğrultuda tüm anlaşmazlıkların halli sürecini gözetlemekle yükümlüdür.

AHMM'nin kendisine tanımış olduğu yetki çerçevesinde AHO, paneller kurmaya, panel ve Temyiz Organının raporlarını kabul etmeye, karar ve tavsiyelerin uygulanmasını denetlemeye ve kapsamda yer alan anlaşmalar doğrultusundaki ayrıcalıklar ile diğer yükümlülüklerin ertelenmesine izin verme yetkisine sahiptir.²⁵⁴ Daha açık bir ifadeyle AHO bir uyuşmazlığın yargıya taşınmasında (Panel kurma); yargısal kararın bağlayıcı hale dönüşmesinde (raporların kabulü); verilmiş olunan kararın icrasının denetiminden ve bir üye karara uymadığı takdirde ona verilecek karşılığa izin vermekten sorumludur.²⁵⁵

AHMM'de öngörülmüş olan zaman çerçevesinde AHO görevlerini ifa etmek adına gerekli sıklıkta toplanacaktır.²⁵⁶ Uygulama gereği AHO ayda bir defa olağan toplantısını gerçekleştirir. (Genel Konsey AHO sıfatıyla) Lakin bir üyenin talebi halinde Genel Müdür bu uygulamaya ilaveten özel bir toplantı daha gerçekleştirebilir. DTÖ Sekreteryası AHO'nun idari işlerine destek sağlamakla mükelleftir.²⁵⁷

3.2.1.2. Karar Alma

Genel Kural gereği AHO'da kararlar konsensusla alınır.²⁵⁸ AHMM'nin 2 maddesinin 4.paragrafında yer alan ifadeye göre;"karar alınırken AHO Toplantısında yer alan üyelerin hiç biri bu karara resmen itirazda bulunmazsa AHO'ya incelemek

---

²⁵³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.95.

²⁵⁴ AHMM Madde II, 1.Paragraf

²⁵⁵ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.95.

²⁵⁶ AHMM Madde II, 3.Paragraf

²⁵⁷ AHMM Madde XXVII, 1.Paragraf

²⁵⁸ Ülkü Halatçı, Ulusoy, **Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s.86.

üzere sunulan bir konuda oybirliği ile karar alınmış olduğu kabul edilecektir"denilerekten konsensüsle kararın tanımı verilmiştir. Kabul edilen bu kural gereği, başkan her delegasyona önerilen kararı fiilen kabul edip etmediğine dair soru yöneltmeyecektir. Bu uygulamanın aksine başkan üyelerce karara itiraz olmadığı zaman kararın kabul edildiğini ilan edecektir. Bir başka ifadeyle, bir karara karşı çıkan üye, toplantıda bulunmak ve ilgili karara açık olarak karşı çıkmakla mükelleftir. Bu takdirde bir üye dahi karara itiraz ederek ilgili kararın kabulünü engelleyebilir.²⁵⁹

Lakin AHO panelleri kurduğu vakit, Panel ve Temyiz Organı raporlarını kabul ederken ve karşı önlemlere izin verdiği zamanlarda ilgili durumun aksine birkonsensüs oluşmadığı takdirde kararı onaylamak mecburiyetindedir. Bu özel karar alma sistemi genellikle olumsuz (negative) ya da tersine (reverse) konsensüs olarak adlandırılmaktadır. Anlaşmazlıkların halli usulünde belirtilen üç aşamada da (panel kurma, kararın kabulü, karşılık verme izni) AHO aksine bir konsensüs oluşturmadığı takdirde kendisine sunulan konuyu otomatik olarak kabul etmek ve işleme koymak zorundadır. Bu durumda bir üye dahi kararın kabul edilmesi yönünde ısrarcı bir tutum sergilerse tersine konsensüsü engelleyebilir.²⁶⁰

Etkilenen üyeler ve ilgili taraflar dahil olmak üzere hiç bir üye karar alma sürecinden mahrum bırakılamaz. Bu duruma göre bir panel kurulması bir raporun kabulü ya da karşı önlemlerin uygulanmasına dair izin talebinde bulunan bir üye bu talebini AHO gündemine getirebildiği takdirde, bu talebin kabulünü de garanti altına almış olmaktadır. Paneller ve Temyiz Organı raporlarının kabulü halinde hiç yoktan haklı olduğuna dair hüküm kararı bulunan üyenin bu rapor doğrultusunda büyük menfaatleri olmaktadır. Başka bir ifadeyle raporun kabul edilmesine dair bu kararı engellemek isteyen taraf uyuşmazlığın kazanan tarafı dahil DTÖ üyelerinin tamamını kendi itirazına iştirak etme hususunda ikna etmekle mükelleftir. Bu sebeptendir ki olumsuz konsensüs teorik olmaktan öteye gidememiştir ve bu zamana dek hiç gerçekleşmemiştir. Aslında bu yöntem GATT 1947'de yer alan olumlu konsensüs yönteminden doğan sorunlara çözüm olarak ileri sürülmüştür. GATT 1947'nin aksine AHMM, bu önemli kararlara dair tek bir üyenin kararını engelleyecek şekilde

---

²⁵⁹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.96.

²⁶⁰ a.g.e.

tasarlanmıştır. DTÖ Karar alma mekanizmasının içerisinde olumsuz konsensüs yöntemi anlaşmazlıkların halli sistemi haricinde başka hiç bir yerde kullanılamaz.²⁶¹

AHO çoklu bir ticaret anlaşmasının, anlaşmazlıkların halli hükümlerini uygulandığı vakit²⁶² yalnızca anlaşmaya taraf olanlar AHO'nun bu anlaşmazlıkla ilgili kararına veya fiillerine dahil olabilirler.²⁶³

AHO çalışmalarına daha çok işlevsel yönleri açısından AHO toplantılarına dair Usul Kurallarında belirttiği üzere; Başkana ilişkin bazı özel düzenlemeler ile aksini düzenlemiş olduğu haller saklı kalmak kaydıyla Bakanlar Konferansı Oturumları ve Genel Toplantılara ilişkin olarak bu usul kurallarını uygulamaktadır. Bu genel usul kurallarının belki de en önemlisi, üyelerin bir konuyu AHO'nun gündemine taşımaya ilişkin usul kurallarıdır. Bir üye bir konuyu bir sonraki toplantının gündemine almak istediği takdirde toplantı bildirisinin çıkartılacağı günden önceki iş gününde başvuruda bulunmak durumundadır. Toplantı bildirileri toplantıdan en az on gün önce çıkartılmaktadır. Bu sebepten dolayı gündem talebi olan üye buna ilişkin bildiriye on bir gün öncede yapmakla mükelleftir. Lakin bu tarih cumartesi ya da pazara denk geliyorsa on iki veya on üç gün öncesinde başvuruyu yapmak zorundadır.²⁶⁴

3.2.1.3. Başkanın Rolü

AHO'nun kendisine münhasır bir Başkanı bulunmaktadır.²⁶⁵ Bu Başkan genellikle üye devletlerin Cenevre'de görevli büyükelçileri arasından seçilmektedir.²⁶⁶ AHO Başkanının çoğu usule ilişkin olmak üzere başlıca görevleri; üyelere bilgi vermek, toplantıları yönetmek, gündemi belirlemek, konuşmak isteyen delegasyonlara söz vermek, alınması gereken kararları teklif etmek ve kararın

---

²⁶¹ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.96-97.

²⁶² DTÖ Anlaşması Ek 4.

²⁶³ AHMM Madde 2, 1.Paragraf

²⁶⁴ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.97.

²⁶⁵ Ulusoy, a.g.e., s.87.

²⁶⁶ DTÖ Anlaşması Madde IX, 3.Paragraf

alınması durumunda bu kararı ilan etmektir. Bunlarla birlikte AHO Başkanı, üyelerin, AHO nezdinde yapacakları yazışmalarda muhatap olan taraftır.²⁶⁷

Bunun dışında Başkan'ın özel durumlara ilişkin pek çok sorumluluğu mevcuttur. Örnek verilecek olunursa, çoklu ticaret kapsamındaki anlaşmalar çerçevesinde kural ve usullere ilişkin uyuşmazlıklardan bu anlaşmalarda bulunan özel veya ek kurallar ve usuller arasında herhangi bir çelişki olması halinde, taraflar yirmi gün içerisinde anlaşmaya varamadığı takdirde Başkan devreye girer ve uyuşmazlığın taraflarıyla istişareler gerçekleştirir ve uyuşmazlık tarafı birinin talebinde izlenecek kuralları ve usulleri belirleyecektir.²⁶⁸AHMM'nin 7 maddesinin 3. fıkrasında yer alan düzenlemeye göre; AHO bir panel oluşturduğu sırada, Başkana panelin görev çerçevelerini hazırlaması konusunda yetki verebilir. İstişareler sırasında AHO Başkanı, gelişmekte olan bir üye ülkenin uygulamaya koyduğu korumalara ilişkin istişareler için tanınan süreyi, şayet taraflar sürenin bitip bitmediğine ilişkin bir uzlaşma içinde değillerse, bu süreyi uzatmaya da yetkilidir.²⁶⁹ En az gelişmiş ülke konumunda olan bir üyeye ilişkin ihtilafı çözümlerken, bir panel oluşturmadan önce AHO Başkanı en az gelişmiş üyenin talebi doğrultusunda uyuşmazlığı çözüme kavuşturmakta taraflara yardım sağlamak amacıyla, yardımcılarını, uzlaştırma ile arabulucu çabalarını sunacaktır. ²⁷⁰ Son olarak, AHMM'nin 8.maddesinin 7.fıkra'sında belirtildiği üzere, Genel Müdür, panelin kompozisyonunu belirlemeden evvel ve Temyiz Organı da çalışma usullerini tespit etmeden önce fikirlerini almak üzere AHO Başkanına danışacaktır.²⁷¹

3.2.2. Genel Müdür ve DTÖ Sekreteryası

DTÖ Genel Müdürü uyuşmazlığın çözümüne ilişkin olarak üyelere yardım etmek maksadıyla re'sen iyi niyet mesaisi (iyi niyet diplomasisi), uzlaştırma ve arabuluculuk hareketlerinde bulunabilir.²⁷²En az gelişmiş konumunda olan bir üye ülkeye ilişkin bir anlaşmazlığın çözümlenmesi halinde belirtmiş olduğumuz hususa

---

²⁶⁷ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.97.

²⁶⁸ AHMM Madde I, 2.Paragraf

²⁶⁹ AHMM Madde XII, 10.Paragraf

²⁷⁰ AHMM Madde XXIV, 2.Paragraf

²⁷¹ AHMM Madde XVII, 9.Paragraf

²⁷² AHMM Madde V, 6.Paragraf

paralel olarak Genel Müdür en az gelişmiş üyenin talebine binaen uyuşmazlığı çözüme ulaştırmada taraflara yardımcı olmak suretiyle yardımlarını, uzlaştırma ve arabuluculuk gayretlerini sunacaktır²⁷³ ve uyuşmazlık tarafları panelin kampanyasına dair yirmi gün içerisinde uzlaşmaya varamadığı takdirde, tarafların herhangi birinin talebi üzerine Genel Müdür, AHO Başkanı ve ilgili konsey ya da komitenin başkanı istişarelerde bulunmak suretiyle panel üyelerini atar.²⁷⁴ Taraflar panel ya da Temyiz Organı tavsiyelerinin uygulanmasına ilişkin süre üzerinde ve hakem konusunda anlaşmadıkları takdirde Genel Müdür yine devreye girerekten panel ve Temyiz Organlarının tavsiyelerinin uygulanması adına makul sürenin tespitine ilişkin hakem tayin eder. Panel ya da Temyiz Organı tavsiyelerine rivayet edilmediği hallerde yükümlülüklerin askıya alınması ve önerilerin gözden geçirilmesi için bir hakem atar.²⁷⁵ Normal koşullarda panel ya da Temyiz Organı kararlarına uyulmaması halinde yükümlülüklerin askıya alınmasına ilişkin hakemlik görevi panelin asıl üyelerince yerine getirilmektedir. Lakin onların müsait olmadığı zamanlarda Genel Müdür tarafından bir hakem tayin edilmesi de mümkündür.²⁷⁶

Üyelerin talepleri doğrultusunda DTÖ Genel Sekreteryası uyuşmazlıkların çözümüne dair yardım sağlamak mecburiyetindedir.²⁷⁷ Bu yolda anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin usul ve uygulamalarına hakkında ilgili üyeler için özel eğitim kursları düzenlenir²⁷⁸ ve GOÜ konumunda yer alan üye ülkelerle ilgili AHMM madde 27/2 gereğince sekreteryası sürekli tarafsızlığını sağlayan bir şekilde uyuşmazlığın çözümüne dair ek hukuki danışmanlık ve yardım sağlar. Buna ilaveten Sekreteryaya tarafından anlaşmazlık tarafları adına panel için aday önerilecektir²⁷⁹ ve panellerin oluşturulmasından sonra onlara yardımcı olunacaktır.²⁸⁰ Yardımlar bununla da sınırlı kalmamıştır ve AHO'ya idari destek sağlanmıştır.²⁸¹

---

²⁷³ Ulusoy, **a.g.e.**, s.89.

²⁷⁴ AHMM Madde VIII, 7.Paragraf

²⁷⁵ AHMM Madde XXII, 6.Paragraf

²⁷⁶ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.98.

²⁷⁷ AHMM Madde XXVII, 2.Paragraf

²⁷⁸ AHMM Madde XXVII, 3.Paragraf

²⁷⁹ AHMM Madde VIII, 6.Paragraf

²⁸⁰ AHMM Madde XXVII, 2.Paragraf

²⁸¹ Sarıbeyoğlu **a.g.e.**, s.99.

3.2.3. Paneller

Genel olarak panel, “Açık Oturum” olarak tanımlanmaktadır. Bu ifadeyi açmak gerekirse, toplumsal bir konuda bir karara varılmaktan ziyade farklı yönlerinden yaklaşılarak aydınlatılması için dinleyicilerin huzurunda uzmanlarca tartışılmasına “Panel” denilmektedir. AHO'ya göre ise kurulan panelin çalışma alanının (terms of referance) belirlenmesi büyük önem teşkil etmektedir. Çünkü panel ancak ve ancak kendi çalışma alanı içinde olan davaları karara bağlayabilir. Çalışma alanı konusu bakımından panel ulusal hukuk sistemlerinde yer alan mahkemelerin görev ve konusuna benzemektedir.²⁸²

3.2.3.1. İşlevleri ve Oluşumu

Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere paneller; üyeler, arasındaki uyuşmazlıkları birinci derece mercii sıfatıyla karara bağlamakla görevli yargı organı niteliğindeki mahkeme olarak kabul edilmektedir. Normal şekilde üç, istisnai hallerde ise beş geçici (ad hoc) olarak seçilen uzmanlardan oluşurlar. Bu bakımdan DTÖ'de daimi paneller yer almaktadır ve oluşan her bir uyuşmazlık için ayrı bir panel kurulmaktadır. Panel üyesi olarak ancak nitelikli ve bağımsız kişiler organizasyonda görev alabilirler.²⁸³ AHMM'nin sekizinci maddesinin birinci paragrafında panel üyesi olabilecek kişilere örnek olarak bir vaka gösterilmiş veya bu konuda hizmet sunmuş GATT1947'nin sözleşme tarafı birinin ya da bir üyenin temsilcisi adına veya kapsamda yer alan bir anlaşma veyahut daha önceden bu anlaşmaların yerinde olan bir anlaşma konseyinin veya komitesinin temsilcisi adıyla hizmet etmiş veya sekreteryaya içinde hizmet vermiş uluslararası ticaret hukuku ya da politikası hususunda ders vermiş veyahut bu konuda yayınları olan veya herhangi bir üyenin üst düzey politikası görevlisi adıyla hizmet vermiş kişilerde dahil olmak üzere hükümetten ve/veya hükümet dışından kişiler sayılmıştır.²⁸⁴ Panel ve üyelerinin seçime yardımcı olmak adına DTÖ Sekreteryası panel üyeleri arasından

---

²⁸² Figen Yılmaz, "Dünya Ticaret Örgütünde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü", (T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s.32.

²⁸³ AHMM Madde VIII, 1.Paragraf ve 2.Paragraf

²⁸⁴ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.99.

seçilebileceği, hükümetten ya da hükümet dışında yer alan kişileri açıklayan bir liste bulunduracaktır.²⁸⁵

DTÖ üyeleri düzenli bir biçimde bu listede yer verilmesini önerdikleri kişileri bildirirler ve uygulama gereği AHO'da tartışmaksızın bu isimlerin listeye girmesini onaylarlar. Anlaşmazlığa ilişkin bir panelde üye adayları olarak teklif edilebilmek için listede bulunma şartı yoktur. Bazı kişilerin birden fazla panelde görev almasına karşın bir çok kişi sadece bir panelde görev alabilmiştir. Bu sebeptendir ki farklı ad hoc paneller arasında personellerin devamlılığı söz konusu değildir. Panel üyesi olarak atanan kişiler hükümet ya da herhangi bir organizasyon temsilcisi sıfatıyla olmaksızın şahsi sıfatlarıyla bağımsız olarak görev alacaklardır.²⁸⁶

Spesifik bir uyuşmazlık sebebiyle kurulan bir panel, kendisine intikal ettirilen mevzunun unsurlarını ve hukuki taraflarını incelemek zorundadır. Bunun dışında şikayetçinin AHO'ya sürmüştüğü iddiaların hukuki mesnedi olup olmadığına ve itiraz edilen tedbire dair ya da işlemlerin DTÖ'ye aykırılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin sonuçların açıklandığı bir rapor sunmakla sorumludur. Şayet panelde iddiaların gerçektende hukuki mesnedi olduğuna dair bir kanı oluşur ve bu sebepten bir üyenin DTÖ sorumluluklarını ihlal ettiği sonucuna ulaşırsa, uygulanması için bu üyeye belli tavsiyelerde bulunulacaktır.²⁸⁷

DTÖ Sekreteryası anlaşmazlıkların halli usulünde yer alan idari konular ile ele alınan ihtilafların hukuki ve usüli yönlerine ilişkin panellere yardımcı olmakla mükelleftir.²⁸⁸Bu yüzden Sekreteryaya bir taraftan panellerin lojistik düzenlemeleriyle ilgilenirken, (Örnek verilecek olunursa, panel üyelerinin panel toplantılarının gerçekleştirildiği Cenevre'ye ulaşımı organizasyonunu sağlamak, tarafların paneller vasıtasıyla gerçekleştirecekleri toplantılar için devlet mektuplarını hazırlamak, tarafların yazılı savunmalarını teslim alıp bunları panel üyelerine teslim etmek gibi) diğer yandan bir uyuşmazlıktan doğan hukuki sorunlara dair geçmiş panellerin ve Temyiz Organlarının içtihatlarını içeren tavsiyeler vererek hukuki destek sağlamaktadır. Paneller daimi organ olmadıkları için Sekreteryaya, paneller arasında

---

²⁸⁵ AHMM Madde VIII, 4.Paragraf

²⁸⁶ AHMM Madde VIII, 9.Paragraf

²⁸⁷ AHMM Madde XI ve Madde XIX

²⁸⁸ AHMM Madde XVII, 1.Paragraf

tutarlı bir şekilde devamlılığı sağlayan bir kurumsal hafıza görevini ifa etmektedir. AHMM'nin çok taraflı ticaret sisteminin güvenilirliğini ve öngörülebilirliğini sağlaması adına bu işleyiş çok önemli ve gereklidir. Panele yardım eden Sekretarya çoğunlukla en az bir sekreter ve hukukçudan oluşmaktadır. Bunlardan biri çoğunlukla Sekretaryanın ileri sürülen kapsamdaki anlaşmadan diğeri ise Hukuki İşler Bölümüne (Legal Affairs Divission) bağlıdır. Kurallar bölümünün (Rules Divission) personeli anti-damping ve sübvansiyonlara ilişkin uyuşmazlıklara yardım eder.²⁸⁹

3.2.4. Temyiz Organı

DTÖ Panelince verilmiş olunan bir karara dava taraflarından birisi itirazda bulunabilir, bu yüzden ulusal hukuk sisteminde olduğu gibi DTÖ'de de temyiz kurumu yer almaktadır. Aslen bu organ Uruguay müzakerelerinde, sonradan akla gelen bir husus olmasına karşın zamanla müzakerelerin merkezini oluşturmuştur.²⁹⁰ Tarafların karara karşı yapacakları olası temyiz başvuruları DTÖ Temyiz Organınca incelemeye alınır. Organın varlığı, panellerin tecrübesizlik ve yetersizlik nedeniyle verebilecekleri hatalı kararları düzeltebilmek adına büyük önem arz etmektedir.²⁹¹

3.2.4.1. Görevleri

Panellerden farklı olarak Temyiz Organında yedi üye bulunmaktadır ve paneller tarafından çıkartılmış olan raporları hukuki açıdan denetlemekle görevli daimi bir organdır. Temyiz Organı anlaşmazlıkların halli sisteminin yargısal bölümünde ikinci derecede yer alan son mercii konumundadır. Oluşumu ve izlediği usuller açısından temyiz mercii yargısal organ özelliğini taşımaktadır. GATT 1947'de

---

²⁸⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.100.

²⁹⁰ Ulusoy, **a.g.e.**, s.95.

²⁹¹ Yılmaz, Dünya...,**a.g.e.**, s.48.

yer almayan bir mekanizma olması itibariyle Uruguay Turunun getirmiş olduğu önemli yenilikler arasında yer almaktadır.²⁹²

AHMM'nin kabulünden itibaren panel raporlarının direk kabul edilir niteliğini taşıması Temyiz Organının oluşturulmasında başlıca sebebi teşkil etmektedir. Şu an mevcut olan anlaşmazlıkların halli sisteminde, AHO'da temsil edilen diğer tüm üyelerin hiç olmazsa zımni onayı alınmadığı müddetçe, DTÖ üyeleri kendi başlarına panel raporlarının kabulünü engelleyemeyecektir. Panel raporlarını kabulüne ilişkin fiiller, otomatik özelliğinin benimsenmiş olması, sadece "kaybeden" tarafın raporun kabulünü engellemek olasılığını kaldırmakla kalmamış, tarafların ya da diğer üyelerin panelin hukuki incelemesine katılmamaları halinde panel raporlarını reddetme olasılığını da bertaraf etmiştir. Panel raporu hukuki yönden hata arz etse bile tek bir üye uyuşmazlığın kazanan tarafı niteliğinde, kazanma arzusu ile hareket edeceğinden, böyle bir ret olasılığı yoktur. GATT 1947'de belli bir GATT hükmünün hukuki yorumu sözleşme tarafı bazı devletlerin hukuki perspektifleri açısından kabul edilemez olduğundan, anlaşmazlıkların halli sisteminin eski halinde aksine panel raporları kabul edilmemiştir. Mevcut sistemde ise Temyiz Organınca yapılan temyiz denetimi paneller tarafından yapılması olası hukuki hataların önüne geçilmesini sağlamaktadır.²⁹³ Bununla birlikte Temyiz Organı kararlarının tutarlılığını da sağlamaktadır ki bu da anlaşmazlıkların halli sisteminin temel amacını teşkil eden güvenilirlik ve öngörülebilirlik oluşturması hedefiyle paralellik oluşturur.²⁹⁴

Eğer bir taraf panel raporuna dair temyiz başvurusunda bulunursa Temyiz Organı itiraz edilen hukuki konuları inceleyerek panelin hukuki bulgu ve sonuçlarını destekleyebilir, tadil edebilir veya reddedebilir.²⁹⁵

3.2.4.2. Oluşum ve Yapısı

Kuruluş tarihi 1995 olan AHO Temyiz Organı²⁹⁶ yedi üyeden oluşan daimi bir organdır. Görev süresi dört yıl olan bu üyeleri AHO tarafından konsensüslü karar

---

²⁹² Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.100.

²⁹³ **a.g.e.**, s.100-101.

²⁹⁴ AHMM Madde III, 2.Paragraf

²⁹⁵ AHMM Madde XVII, 13.Paragraf

yöntemiyle²⁹⁷ bir kez daha dört yıllığına bu göreve seçebilir.²⁹⁸ Böylece bir Temyiz Organının görev süresi en fazla sekiz sene olabilir. Buna karşın her iki senede bir Temyiz Organı üyelerinin bir bölümü değişmektedir.²⁹⁹

Mutabakat Metnin 17.maddesinin 3.paragrafına göre Temyiz Organı hukuk ve uluslararası ticaret alanları ile ilgili ele aldığı hususlara ilişkin uzmanlık sahibi olduğunu kanıtlamış ve otorite olarak kabul gören kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca bu kişiler herhangi bir hükümete bağlı olmayacaklardır.³⁰⁰ Şu zamana kadar üniversite profesörleri, uygulamada çalışan avukatlar, yüksek yargı mensupları veya eski hükümet görevlileri bu organa üye seçilmiştir.³⁰¹ Temyiz Organında üyelik yarı zamanlı bir iştir. Lakin iş yükü ile kişinin kendi profesyonel faaliyetlerini yürütme becerisi, yapılan temyiz başvurularına bağlıdır ki Temyiz Organında görev alan herkes, her zaman ve kısa bir bildirim üzerine hazır bulunmak zorundadır.³⁰²

Temyiz Organı üyelerinin tamamı DTÖ üyelerinin geniş bir şekilde temsilini³⁰³ sağlayacak kişilerce oluşturulacaktır. Daha açık bir ifadeyle kendi ülkelerinin temsilcileri olarak hareket etmeyecekler ve DTÖ üyelerinin tamamına dönük bir temsil anlayışını benimseyecekler. Bunun yanı sıra organın üç ya da dört üyesi daima gelişmekte olan ülkeler arasından seçilmektedir. Çalışma usulleri uyarınca Temyiz Denetimi adına bu yedi üye içlerinden birini bir ya da iki yıl süreyle görev yapmak üzere başkan olarak seçerler. Başkan başta iç işleyişinden olmak üzere Temyiz Organı işlerinin tüm idaresinden sorumludur.³⁰⁴

---

²⁹⁶ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.101.

²⁹⁷ AHMM Madde II, 4.Paragraf

²⁹⁸ AHMM Madde XVII, 2.Paragraf

²⁹⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.101.

³⁰⁰ AHMM Madde XVII, 3.Paragraf

³⁰¹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.101.

³⁰² AHMM Madde XVII, 3.Paragraf

³⁰³ AHMM Madde XVII, 3.Paragraf

³⁰⁴ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.101-102.

3.2.4.3. Temyiz Organı Sekretaryası

Temyiz Organı sekretaryası, Temyiz Organına, ihtiyaç duyduğu yardım ve idari desteği sağlar.³⁰⁵ Organın Sekretaryası DTÖ Sekretaryasına idari yönü hariç olmak üzere hiç bir şekilde bağlı değildir. Bunun altında yatan sebep, organın bağımsızlığının garanti altına alma düşüncesidir. Temyiz Organı Sekretaryası DTÖ Sekretaryası ile beraber DTÖ'nün merkezi Cenevre'de bulunan binada çalışmalarını yürütür. Yine aynı yerde paneller ve Temyiz Organı toplantıları düzenlenir.³⁰⁶

3.2.5. Uzmanlar

Uyuşmazlıklar çoğu zaman teknik ya da bilimsel özellikte olup karmaşık maddi sorunlar içermektedir. Örnek verilecek olunursa, belli bir malın sıhhatine dair riskin varlığı veya derecesi taraflar arasındaki bir uyuşmazlığın konusunu oluşturabilir. Panel üyeleri uluslararası ticarete uzman olmalarına karşın bu tür bilimsel alanlarda uzman olmamaları muhtemeldir. Bu yüzden AHMM, panellere uzmanlardan bilgi ve teknik konulara dair bilgi isteme hakkı tanımıştır. Bu doğrultuda paneller ilgili her kaynaktan bilgi talep edebilir. Fakat bir üyenin yetki alanında yer alan bir kişi ya da organdan bilgi talebinde bulunmadan evvel, konuya ilişkin olarak bu üyenin yetkili mercilerini bilgilendirmek zorundadır.³⁰⁷ AHMM madde 13'te yer alan genel kurala ek olarak kapsamdaki anlaşmaların bazı hükümleri de bu anlaşmaya ilişkin sorunlarla ilgilenirken panellere uzman görüşlerine başvurma hakkını açık bir şekilde tanımakla beraber bunu zorunlu kılmıştır.

İlgili hükümler şu şekildedir:

- Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması, madde 11/2;
- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması, madde 14/2, 14/3 ve Ek 2;
- GATT 1994'ün VII'nci maddesinin Uygulamasına Dair Anlaşma, madde 19/3, 19/4 ve Ek 2;

---

³⁰⁵ AHMM Madde XVII, 7.Paragraf

³⁰⁶ Sarıbeyoğlu, a.g.e., s.102.

³⁰⁷ AHMM Madde XIII, 1.Paragraf

- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, madde 4/5 ve 24/3.

Gerek görüldüğü zaman paneller, maddi bir konuda gerek tek bir uzmana danışabilir gerekse uzman bir inceleme grubundan tavsiye niteliğinde yazılı bir rapor talep edebilir.³⁰⁸

İnceleme yapacak uzman heyetin oluşturulması ve heyetin inceleyecekleri usule dair kurallar AHMM Ek 4'te yer almaktadır. Bu doğrultuda uzman inceleme heyeti görevlerini panelin yetkisi dahilinde ifa ederler ve duruma ilişkin panele rapor sunarlar. Heyetin görev alanı ve çalışma usulleri panel tarafından belirlenir. Uzman kişilerden oluşan bu heyet tespitlerine ilişkin son raporu panele sunduğu zaman duruma ilişkin olarak uyuşmazlığın taraflarına bildirimde bulunur. Uzman inceleme gruplarının raporları sadece tavsiye niteliğinde olduğundan, hukuki meselelere dair son karar ve bu doğrultuda uzman görüşlerinin dikkate alınıp alınmayacağına dair yetki panele aittir. Uzman heyetinde sadece söz konusu mesleki durumu ve tecrübesi olan kişiler yer alabilir. Uyuşmazlığın taraflarının bu konuda mutabakat olmadığı takdirde aralarında uyuşmazlık bulunan üyelerin vatandaşları bir uzman çalışma heyetinde yer alamaz. Fakat istisnai hallerde panel, özel bilimsel ihtiyacını başka şekilde karşılayamayacağına karar verebilir. Uyuşmazlık taraflarının hükümet yetkilileri bu heyette görev alamazlar. Uzman inceleme heyeti kendi şahısları adına görev yapan kişilerden oluşmaktadır, bu kişiler hükümet temsilcisi olamayacakları gibi herhangi bir örgüt çatısı altında da görev alamazlar. Bunun sonucu olarak, hükümetler ya da örgütler bir uzman inceleme heyetinin önüne gelen bir konuya dair talimat veremezler. Bu düzenlemeyle uzman çalışma grubunun bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması amaçlanmıştır.³⁰⁹

Şu zamana dek paneller, uzmanlara danıştıkları meselelerde uzman inceleme heyetleri oluşturmamıştır. Lakin uzman kişilerden yardım istenmiştir. Bunun gereğince uyuşmazlığın taraflarına danışmak kaydıyla uzmanları seçmişler her uzmanın cevaplama gereken soruları bir liste halinde vererek yazılı cevaplarını almışlardır, bu ve başka problemlerin uzmanlar, panel üyeleri ve uyuşmazlığın

---

³⁰⁸ AHMM Madde XIII, 1.Paragraf

³⁰⁹ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s.103.

tarafarınca ele alındığı özel toplantılar gerçekleştirmişlerdir. Panel raporunda genel olarak uzmanlarca cevaplanan panel soruları ile yapılan toplantıdaki tartışmaların tutanakları yer almaktadır.³¹⁰

3.2.6. Tahkim

Kural olarak ihtilaflar yargı mercilerince çözüme kavuşturulur. Lakin maddi hukukta yer alan irade serbestisi prensibinin usul hukukunda uygulanmasının bir sonucu olarak³¹¹ anlaşmazlık tarafları karar yetkisini hukuk mercilerinden alıp, belirli kişilere devredebilirler.³¹²

Kavram olarak tahkim bir konuya dair anlaşmazlığa düşen iki tarafın anlaşmazlık konusuna ilişkin inceleme ve karar yetkisini özel kişilere devretmesi olarak açıklanabilir.³¹³ Tahkim prosedürünü oluşturan bu özel kişilere “hakem” denir.³¹⁴

Paneller ve Temyiz Organının olmasına karşın hakemler, birey ya da gruplar halinde anlaşmazlıkların halli sürecinin bazı aşamalarında, bazı konulara ilişkin karar vermek üzere başvurulabilir. Şu ana dek az başvurulmuş bir yol olmasına karşın Tahkim Prosedürü, paneller ve Temyiz Organı aracılığıyla ihtilafların çözümlenememesi halinde alternatif yol teşkil etmektedir.³¹⁵ Uluslararası hukuk ve ulusal hukukta kabul edildiği üzere, tahkim kararları kesindir, temyiz edilemez. İşte bu tahkim yolunun belki de en önemli özelliğini teşkil etmektedir. Eğer ki bu kural olmamış olsaydı taraflar kararlara itiraz ederek farklı mercilere taşıyabilirlerdi. Bu uyuşmazlığın çözüm süresini bir hayli uzatacaktı, lakin tahkimde böyle bir alternatifte yer verilmediğinden ihtilafların çözümünde yaşanacak olası zaman kayıplarının da

---

³¹⁰ a.g.e.

³¹¹ Saim Üstündağ, **Medeni Yargılama Hukuku**, C.I-II, İstanbul, 2000, s.933-934.

³¹² Engin Ömer, Oğuz Atalay, Muhammet Özekes, **Medeni Usul Hukuku Temel Bilgiler**, Ankara, 2008, s.189.

³¹³ Engin Nomer, Nuray Ekşi, Günseli Öztekin, **Milletlerarası Tahkim**, Beta Yayınevi, Haziran, 2003, İstanbul, s.13.

³¹⁴ Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C.VI, İstanbul, 2001, s.5875; Necip Bilge, Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, 1978, s.744-745.

³¹⁵ AHMM Madde XXV

önüne geçilmiş oldu.³¹⁶ Buna rağmen tahkim prosedüründe de icralar,AHMM'ye göre yapılmaktadır.³¹⁷

Uygulama sürecinde çok sık görülen sorunlar ve özel durumlar için AHMM'de öngörülen iki farklı tahkim mevcuttur: Bunlardan birincisi, panel ve Temyiz Organı kararlarının yerine getirilmesi için ilgili üyeye tanınan makul sürenin tespit edilmesi, ikincisiyse kendisine ilişkin bir konuda aleyhine önerilen yükümlülüklerin askıya alınması işleminin düzeyine ya da usulüne itiraz ettikleri hallerde başvurulacak tahkim prosedürleridir.³¹⁸ Bu sebepten bu iki tahkim türü de uygulama usulüne dair çok spesifik sorunları açıklığa kavuşturmakla sınırlıdır. Tahkim prosedürünün genel özelliğinde olduğu gibi her iki tahkim kararı da taraflar için bağlayıcı nitelikte olup, temyizi kabil değildir.

---

³¹⁶ Ziya Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s.282.

³¹⁷ AHMM Madde XXI ve XXII

³¹⁸ AHMM Madde XXI, 3.Paragraf c bendi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMADA KORUMACILIK

Ülkeler ekonomilerini ayakta tutabilmek ve diğer ekonomiler karşısında güçlü duruma geçebilmek için çeşitli korumacılık uygulamalarına başvurabilmektedir. GATT ve devamında oluşturulan Dünya Ticaret Örgütü sonrası oluşan serbest ticaret ortamı karşısında ülkeler zaman içerisinde iradi ihracat kısıtlamaları ya da düzenleyici anlaşmalar adı altında farklı uygulamalar vasıtasıyla korumacılık tekrardan canlanmıştır. Bu bölümde yeni korumacılık ve ülkelerin başvurdukları uygulamalar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

4.1. Serbestleşme Sürecinde Yeni Korumacılık

Savaş sonrası dönemde dünya ticaret hacminin büyümesi 1973'te patlak veren küresel krizle beraber aniden yavaşlama göstermiştir. 1950 ve 60'lı yılların en çok benimsenen politikası olan, dokuma haricindeki mallarda liberalleşmeye yönelik daha çok düzenleme yapma eğilimi tersine dönmüş ve korumacılık, gelişmiş ülkelerde yeni kılıklarla iradi ihracat kısıtlamaları ve düzenli pazarlama anlaşmaları gibi yumuşatıcı adlar altında yeniden canlanarak dünya ticaretinde önemli bir yer edinmiştir. “Yeni Korumacılık” olarak adlandırılan bu anlayış ilk olarak Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerince Japonya'dan gerçekleştirilen ithalata karşı olarak uygulamaya konulmuştur.³¹⁹ Bu uygulamanın ortaya çıkmasının nedeni ise Japonya'nın ihracattaki başarısıyla beraber gelişmekte olan ülkelerin dünya pazarlarına kolayca girebilmesi gösterilebilir. Bu anlayışın benimsemeye başlanması ile birlikte gelişmiş ülkeler artık eskisi kadar rekabet edemedikleri mallarda yeniden eski güçlerine kavuşma şansını yakalıyordu. Bu sanayi dallarına örnek vermek

---

³¹⁹ Rhys Jenkins, **Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi**, Çev. Sedef Öztürk, der. Fikret Şenses, İletişim yayıncılık, İstanbul, 2010, s.217.

gerekirse; tekstil, ayakkabı, kimya ve otomotiv sanayisi başta gelmektedir.³²⁰ İlk olarak gelişmiş olan ülkelerce benimsenmiş olmasına rağmen bu uygulama daha sonradan sanayileşmekte olan ülkelerinde kullanmaya başladığı bir silaha dönüşmüştür.³²¹

Bir başka değerlendirmeye göreyse GATT ve DTÖ Anlaşmaları onların getirilerinin serbest dış ticaret üzerinde büyük etkileri olmasına karşın, geleneksel korumacılık politikalarının türevini oluşturan uygulamaların halen devam ettiği gözlenmektedir. Bu da korumacılık ve serbest dış ticaret arasında yaşanan mücadelenin günümüzde de devam ettiğini bizlere göstermektedir. Nitekim ticaret diplomasisi literatürü içinde yerli üreticileri korumak ve iç pazarı yabancı menşeli mallara kaptırmamak adına tarım sübvansiyonlarına, emeğe dayalı sektörlerde tarife indirimlerine dair modalitelerin oluşumundaki anlaşmazlıklara, hizmet ticaretine ilişkin konulan engellere, anti dumping ve koruma hükümleri çerçevesinde koruma araçlarına dair tartışmalarla doludur.³²²

Amerika ve diğer gelişmiş ekonomiler bir yandan gidere artan bir şekilde tarife dışı korumacılığa başvururken, diğer taraftan ise küreselleşme ve serbest dış ticaret yanlısı söylemlerine devam etmektedir. Küreselleşme ile beraber, sanayi malları, kısa vadeli ve doğrudan yabancı sermayenin ekonomiler arası dolaşımı özellikle gelişmiş ülkeler vasıtasıyla gerçekleştirilirken, genellikle gelişmekte olan ülkelere fayda sağlayan tarım ürünlerinin, emek ve teknolojinin serbestçe dolaşımına ilişkin kısıtlamalar halen sürdürülmektedir.³²³ Bununla beraber gelişmiş ülkelerde tarımsal destek yüksek tutulmaya devam etmektedir.

Gelişmiş ekonomilerin piyasalarına girmekte karşılaşılan engellerin haksızlık teşkil ettiğini ileri süren diğer ülkeler engellerin kaldırılması hususunda bu ülkelere baskı uyguladıkları görülmektedir. ABD ile AB'nin çalışma ve çevre standartları hususunda DTÖ'de kabul ettiremedikleri kendi düzenlemelerini esas alan araçları,

---

³²⁰ Ergül Han ve Eytan Aysen Kaya, **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2004, s.152.

³²¹ Jenkins, **a.g.e.**, s.217.

³²² Muhittin Adıgüzel, **Bilgi Toplum ve Küreselleşme Bağlamında Küresel Rekabet Ortamı**, Nobel Yayınları, Nisan 2011, s.232.

³²³ Cengiz Bahçekapılı, **Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet**, Derin Yayınları, İstanbul, 2009, s.130.

diğer ülkelerle imza ettikleri serbest ticaret anlaşmaları vb düzenlemelerle gündeme taşımalarıdır. Rekabet şartlarını eşitleme endişesiyle AB, birçok ülkeye, özellikle de son zamanlarda Çin'e karşı pazarlarını yeterince açmadığı veya Avrupa şirketlerinin bu ekonomiye ihracatları ve yatırımlarına karşı ayrımcılık yaptığı iddiasıyla baskı yapmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.³²⁴

Stiglitz, mevcut adaletsizlik ve eşitliklessness üzerine şu sözleri söyleyerek vurguda bulunmuştur;

"Tarıma yüksek sübvansiyon uygulayarak ve çelik ithalatına yeni gümrük vergileri koyarak ABD bile korumacı önlemlere başvuruyorsa, güvenlik ağlarının olmadığı, işsizliğin devamlı yüksek olduğu , serbestleştirme sonucu işsiz kalanları ve ailelerinin sıkıntılı sonuçlarla karşı karşıya kaldığı gelişmekte olan ülkeler ne yapmalıdır?"³²⁵

AB'de her bir inek için 2.50 dolar net destek sağlanırken, Avrupalı buğday çiftçileri gelirlerinin yarısını sübvansiyonlar vasıtasıyla sağlamaktadır. Böylelikle geri ödeme planına sadık kalmaya yetecek seviyede ihracat gerçekleştiremediğinden borcunu vadesi içinde ödeyemeyen Arjantin gibi gelişmekte olan ülkelerin ihracat yapma olanağını kısıtlamaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin istenmeyen rekabetten kendilerini korumak adına gelişmekte olan ülkeleri, evvelce kendileri uygulamış olduğu tedbirler dizisini kullanmaktan alıkoyduğu belki de en açık örnek olarak, Çok Elyafıllar Anlaşması (Multi Fiber Agreement - EFA) gösterilebilir. Gelişmiş ekonomiler kendilerinin istihdam yoğun, dolayısıyla da seçmene duyarlı tekstil sanayilerini koruma yolunda tekstil ve giysi ithalatında MFA aracılığı ile kota koymuştur. Günümüzde benzer bir eylemde bulunacak olan GOÜ'lerse DTÖ kuralları altında ciddi ticari yaptırımlarla karşılaşması oldukça muhtemel bir durumdur. İlaveten, MFA'nın feshi gerçekleşmiş olsa bile Batı'nın tekstil ve giysi

---

³²⁴Gran Charles Grant, Katinka Barysch, **Can Europe and China Shape A New World Order**, Centre for European Reform, London, 2008, s.48. (Çevrimiçi)
http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/p_837-611.pdf (Erişim Tarihi: 28/08/2015)

³²⁵ Joseph E. Stiglitz, "**Küreselleşen Dünya'da Kalkınma Politikaları**" İçinde **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, Der. F. Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, s.284.

piyasaları, tarifeler ve kotalar aracılığıyla ciddi bir şekilde korunmaya devam etmektedir.³²⁶

Küreselleşme ile iktisadi alış veriş daha dinamik ve komplike bir hal almıştır. Bu da başka ekonomilerin iç uygulamaları (devlet yardımları, yerli şirketlere verilen sübvansiyonlar, rekabet politikası, kamu ihalelerinin şartları, ürünlerde sağlık ve güvenlik standartları, yatırım koşullarında yerli ve yabancı firmalara karşı uygulamalar, çevre düzenlemeleri, vergi politikası, emek piyasası ve çalışma koşullarına dair mevzuat ve uygulamalar ile gümrük uygulamaları vb.) rekabet edilebilirlik, pazar paylaşımına dair endişeleri vb sebeplerden dolayı diğer ülkelerin ve bunların şirketlerini giderek daha fazla ilgilendirir hale getirmiştir. Bu nedenle başta ABD ve AB'nin ticaret politikası zaman içerisinde başta Çin olmak üzere Asya ülkeleri, Latin ülkeleri ve ekonomileri iç iktisadi düzenlemelerine ve bunun ABD ve AB standartları standartlarına göre dönüştürülmesine ilişkin baskılara yönelik düzleme doğru yönelmiştir. GATT ve DTÖ'de bu yönde değişime göre tasarlanmadığı, bundan ziyade sınırda oluşan ticaret engellerini kaldırmaya yönelik bir sistem oluşturulması planlandığı için, bu anlamda yetersizliklerle karşılaşmaktadır.³²⁷

4.2. Amerika'da Korumacılık Örneği

Yeni dünya düzeninde liberal ekonominin lokomotifi konumunda yer alan Amerika bile, ulusal çıkarları doğrultusunda piyasa ekonomisi kurallarından vazgeçebilmektedir. Özellikle petrol, savunma, ilaç sanayi Amerika'nın en önem verdiği alanlar olması sebebiyle bu alanların korunmasına ilişkin büyük hassasiyet gösterilmektedir. Bunları örneklendirmek gerekirse; Amerikan petrol şirketinin Çin'e satılmasına gösterilen tepkiler ciddi bir örnek oluşturmaktadır. 2005 yılının Haziran ve Temmuz aylarında, Amerika'nın en büyük petrol şirketleri arasında yer alan Unocal şirketinin Çin şirketi CNOOC tarafından satın alınmak istenmesi büyük bir

---

³²⁶ Robert Hunter Wade, "Dünya Ticaret Örgütü ve Kalkınma Kalkınma Alanının Daraltılması" içinde, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, Der. F. Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.528.

³²⁷ Akman, a.g.e., s.49.

krize sebebiyet vermiştir. Bu olay Unocal şirketinin bir başka büyük Amerikan petrol şirketi Chevron-Texaco tarafından 16 milyar dolar bedelle satın alınmasıyla başlamıştır. 2005 Haziran sonlarına doğru, işlemin onaylanması aşamasında Çin devletinin kontrolünde olan CNOOC petrol şirketi Unocal için 18.5 milyar dolar teklif sundu. Bu teklif karşısında Chevron-Texaco şirketi yetkilileri, ihale sürecinin tamamlandığı gerekçesiyle teklifin değerlendirmeye alınmaması gerektiğini ileri sürdüler. Buna karşın CNOOC tarafından ihalenin tekrarı talebi geldi. Bu olay ABD'de büyük bir siyasi infiale neden oldu. Bir çok siyasetçi Çin-ABD rekabetinde Çin'e büyük yarar sağlayacak olan bu satışın gerçekleşmemesi adına bir kampanya başlattı. Zira o dönemde ABD'nin Çin'le 160 milyar dolar ticaret açığı mevcuttu ve Çin ABD'nin siyasi ve ekonomik rakibi olarak görülüyordu. Çoğu uzman ve siyasetçi Unocal'ın Çin şirketi tarafından satın alınması halinde, şirketin Asya'daki malvarlığının kullanılacağı geri kalan kısmının satılacağı ileri sürülüyordu. Bu düşünceyle Amerikan kamuoyundan tepkiler gelmeye başladı³²⁸

Bu esnada Chevron Texaco şirketi teklifini biraz daha yükselterek 17.1 milyar dolarlık yeni bir teklif sundu. Yinede bu teklif CNOOC'nin sunmuş olduğu tekliften 1.4 milyar dolar azdı. Bu olaylar neticesinde Unocal, Chevron Texaco'nun vermiş olduğu teklifi destekleme kararı aldı. İlaveten bu hususun 10 Ağustos 2005'te Unocal hissedarlarının oyuna sunulmak suretiyle karara bağlanması kararlaştırıldı³²⁹

Fakat bu dönemde beklenmeyen bir gelişme oldu ve 1 Ağustos'ta Çin teklifinden vazgeçtiğini açıkladı CNOOC yetkilileri tarafından bu çekilmenin zoraki sebeplerce kaynaklandığı açıklandı. Bu sonuçla Unocal'ın Chevron Texaco tarafından satın alınmasına ilişkin hiç bir engel kalmadı ve böylece bu krizde sona ermiş oldu.³³⁰

Amerika'da yer almış başka bir korumacılık örneği ise, çelik sanayinden verilebilir. Amerika'nın Başkanı George W. Bush, ülkenin çelik sanayini korumak adına gümrük resimleri üzerinde %30 oranında bir artırıma gitti. Bu

---

³²⁸ Onur Öymen, **Ulusal Çıkarlar**, Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005, s.275-276.

³²⁹ **a.g.e.**, s.276.

³³⁰ **a.g.e.**

uygulama,küreselleşme çağındaki korumacılık önlemlerinin en belirgin örnekleri arasında yer almaktadır.³³¹

Amerikan çelik endüstrisi uzun zamandır iflaslara karşı mücadele veriyor ve yaşanan iflaslar akabinde sektörün toparlanma süreci son derece ağır ilerliyordu. Buna ek olarak Amerika'nın ithal yoluyla temin ettiği çeliğin fiyatı ülke içerisinde üretilen çeliğin maliyetinden bile ucuz olması onu diğer ülkelerle rekabet edemeyecek kadar zayıf kılmaktaydı. Bu noktada Amerikalı yöneticiler ne yapılması gerektiğine dair bazı girişimler başlattı. Amerikan çelik sanayisi dünya rekabetine ayak uyduramıyorsa kendi firmalarını piyasa kuralları gereğince yabancı firmalara mı satacaktı. Amerika bu yolu düşünmeksizin piyasa kurallarını terk etmek pahasına yerel çelik sanayisini koruma yöntemine gitti, bu amaçla Bush yönetimi Mart 2002'de çelik ürünleri ithalatına %30luk bir ek gümrük tarifesi uygulaması başlattı. Bu vasıtayla çelik endüstrisinin yabancı endüstriler karşısında korunarak geliştirilebileceği umuluyordu. İşte bu tam bir korumacılıktı.³³²

4.3. ABD Uygulamalarına Karşı AB

Amerika'nın başlatmış olduğu bu uygulamaya AB devletlerinin tepkisi gecikmedi. AB ve önde gelen diğer sekiz çelik üreticisi devlet bu uygulamaya ilişkin Amerika'yı DTÖ'ne şikayet ettiler. Bunun sonucu olarak DTÖ, mevcut ticaret düzenlemeleri doğrultusunda Amerika'nın uygulamaya geçirdiği politikaların yasadışı olduğuna hükmetti.³³³

AB'nin göstermiş olduğu ağır tepki karşısında Bush yönetimi geri adım atmak durumunda kaldı ve böylece Bush'un korumacılık atağı başarısızlıkla sonuçlandı. Bu girişim Amerika için bazı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki DTÖ düzenlemelerine aykırılık teşkil eden bu düzenleme dünya devletlerince olumsuz karşılanmıştır. İkincisi başta otomotiv sektörü olmak üzere Amerika'daki çeliğe

---

³³¹Öymen,**a.g.e.**

³³²,**a.g.e.**, s.-277.

³³³**a.g.e.**

dayalı sektörler bu uygulamayı şiddetle protesto ettiler. Son olarak belki de en önemlisi AB'nin almış olduğu misilleme kararıydı.³³⁴

AB, Amerika'nın uygulamaya koyduğu gümrük tarifelerini sürdürmesi halinde birçok önleme başvuracağını açıklamıştır. Bu doğrultuda çeşitli Amerikan ürünlerine yıllık toplam maliyeti 2.2 milyar doları bulan %8 ile %100 oranları arasında değişen geniş bir ilave gümrük tarifesi uygulanacaktı. Bu uygulamaların asıl özelliği ise uygulamanın hedefinde başta güneybatı eyaletleri olmak üzere Teksas, Kaliforniya gibi Bush'u destekleyen eyaletlerin ürettiği ürünlerin olmasıydı. Bu amaçla güneybatı eyaletlerince üretilen, tütün, kumaş, pirinç, kağıt ve narenciye ile orta batı eyaletlerinde üretilen, el aletleri, çelik malları ve saatler gibi ürünler yer alıyordu. Böylece Bush'u destekleyen cumhuriyetçi kanadın ekonomik olarak yıpratılmak suretiyle Bush'a olan desteğin azaltılması amaçlanmıştır.³³⁵

Tüm bu girişimlerin sonucunda Bush yönetimi geri adım atarak tarifeleri eski oranlarına indirdi. Tüm bu olanlara rağmen Amerika'nın başlangıçtaki almış olduğu kararlar ve buna karşı AB'nin misilleme hamlesini ileri sürmesi uluslararası ticarete korumacılığın değişik varyasyonlar vasıtasıyla halen kullanılabilen bir silah olduğunu ve bu yollarla uluslararası ticarete nasıl kural dışı gelişmelerin yalanacağını bize açık olarak göstermiştir.³³⁶

4.3.1. Fransa'da Korumacılık Uygulamaları

AB'de korumacılık örnekleri devletlerin kendi sistemlerinde de devam etmektedir. Buna ilişkin olarak, liberal anlayışın öncü devleti Fransa verilebilir. Buna göre bu anlayışın öncüsü olarak gözükmesine rağmen Fransız mevzuatı yabancı yatırımların Fransa'nın kamu düzenini, ulusal güvenirliliğini, savunma alanını, silah, araştırma ve üretim sistemlerini, cephane ve barut imalatını ve her cins patlayıcı üretimini öngörmesi durumunda maliye bakanından izin almayı şart koşmuştur. Lakin Fransız devleti, OECD'e aşağıda yer alan hususlara dair kısıtlamalar

---

³³⁴ Öymen, a.g.e., s.277.

³³⁵ a.g.e.

³³⁶ a.g.e., s.277-278.

getirebileceğini bildirmiş bulunmaktadır. Bunlar; tarım, uçak üretimi, hava taşımacılığı, atom enerjisi, audio-visuel faaliyetler, bankacılık, mali hizmetler, muhasebecilik hizmetleri, savunma sanayi, sigortacılık, deniz taşımacılığı, kara taşımacılığı, radyo, televizyon, telekomünikasyon ve turizm alanlarında Fransa yabancı sermaye yatırımcılarına kısıtlama getireceğini açık bir şekilde ilan etmiştir. Bu anlayış neticesinde Fransa'nın liberal özellikleri de içinde barındırdığını söyleyebiliriz. Böylece Fransız devleti önemli sektörlerin denetimini elden bırakmak istemeyerek "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesini benimsememektedir.³³⁷

Belli durumlarda Fransız şirketlerinin yabancılara satılmasına en büyük tepki sendikalardan gelmektedir. İşçi kesimi tarafından gösterilen bu tepkinin nedeni olarak, yabancılardan kısa vadeli menfaatlerini düşünerek çalışanların çıkarlarını gözetmemesi olarak gösterilmektedir. Bazı durumlardaysa Fransız firmalarının yabancılara yaklaşımı bir hayli soğuk olmaktadır ve kendi ülkelerinin firmalarıyla işbirliğine gitmeyi, bu durumun gerçekleşmemesi halindeyse en azından diğer AB ülkelerinin firmalarıyla çalışmayı tercih etmektedir. Bunun yanı sıra özelleştirme faaliyetlerinin şeffaflık prensibine uygunluğunun yeterli düzeyde olmaması da, yerli firmaların Fransız hükümetince dolaylı yöntemlerle korunduğu kanısını ortaya çıkarmaktadır.³³⁸

Bu eylemler Fransa'da halen ekonomik hayatın büyük oranda devlet tekelinde olduğunu göstermektedir. İş ve çalışma yaşamını düzenleyen bir çok mevzuat yer almaktadır. Vergiler diğer ülkelere oranla daha yüksektir. Bu sebeplerden dolayı yabancı firmalar Fransa'daki yatırım ortamından oldukça şikayetçidirler ve bu firmalar Fransa'daki ilgili mevzuat ve uygulamaların yabancılardan Fransa da yatırım yapma isteğini bertaraf etmeye yönelik olduğunu ileri sürmektedir.³³⁹

Buna karşın 1997 yılında Fransa'da özelleştirme faaliyetleri tekrar canlanmıştır. İşin ilginç tarafı ise bu eylemlerin genellikle devletçi bir tutuma yakın bir politika benimseyen Fransız sosyalist hükümeti tarafından başlatılmış olmasıdır. Bu hükümet, bazı büyük firmalardaki, sigorta şirketlerindeki ve bankalardaki kamu

---

³³⁷Öymen, a.g.e., s.278.

³³⁸a.g.e.

³³⁹ a.g.e.,s.278-279.

hisselerinin belli bir kısmını özel sektörlere devretmiştir. 2002'de iş başına gelen merkez sağ hükümeti bu çalışmalarını hızlandıracağını vaat etmişse de başta hava taşımacılığı ve piyasadaki zorluklardan dolayı bu çalışmalarını frenlemiştir.³⁴⁰

Sonuç olarak vuku bulan bu gelişmeler karşısında devletin büyük şirketlerindeki hisse oranlarında sınırlı bir küçülme meydana gelmiştir. Buna ilişkin örnek olarak, 2004 yılında Air France Hava Yollarındaki hisse oranı %54'ten %44.6'ya düşürülerek kamu payı oranında %9.4'lük bir azalma gerçekleşmiştir. France Telekom'da ise %54.5'ten %42'ye indirilmek suretiyle daha ciddi bir oranda azalma gerçekleşmiştir. Renault'taki devlet paylarında ise %10.4'lük bir azalma ile pay oranı %26'dan %15.6 ya indirilmiştir. Devletin Thompson CSE'deki paylarında da küçük bir oranda azalma meydana gelerek pay oranında %33.3'ten %31.3'e gerileme söz konusu olmuştur. Fransa'da özelleştirme faaliyetleri daha çok küçük şirketleri kapsayacak biçimde gerçekleştirilmiştir.³⁴¹

Fransa'da özelleştirme yapılırken 1993 tarihli Özelleştirme Yasası dikkate alınmaktadır. Yasa, Fransız hükümetine altın hisselerini elinde bulundurma hakkı tanımaktadır. Bu kural çerçevesinde özel yatırımcılar özelleştirilecek şirketlerden belli bir oranda hisse almak istediği takdirde Ekonomi ve Maliye Bakanından ön izin almak mecburiyetindedirler. İlaveten devletin özelleştirme konusu olan şirkete iki temsilci atama hakkı da mevcuttur. Dahası ulusal menfaatler doğrultusunda hükümet herhangi bir tesisin varlıklarının satışını önleyebilecektir. Hisse senedi, binalar, teknoloji, markalar, patentler ya da herhangi bir hak bu varlıklar kapsamında değerlendirilebilir. Fransa'nın bu mevzuatının AB'nin sermayenin serbest dolaşımına dair kurallarına uygunluğu tartışma konusu olmuştur. Nitekim Avrupa Adalet Divanı Fransa'nın da içinde bulunduğu bazı üye ülkelerin altın hisse uygulamalarının AB'nin temel kurallara uymadığı yönünde karara varmıştır.³⁴²

Fransız şirketlerinin yabancılara satışı hususunda gösterdikleri tutum son derece dikkat çekicidir. Bunun son örneklerinden biride 2005 Temmuzunda vuku bulmuştur. Fransız Danone şirketinin Amerikan Pepsico şirketi tarafından satın alınmak istendiği söylentilerinin ortaya çıkmasıyla Fransız siyaset adamlarının buna

---

³⁴⁰Öymen, a.g.e., s.278.

³⁴¹a.g.e., s.279

³⁴²a.g.e.

tepkisi çok büyük olmuştur. Bu şiddetli tepkinin altında yatan sebepse Danone şirketinin 2004 yılının ikinci altı ayında 829 milyon olan karının bir sonraki yılın ilk yarısında 857 milyona çıkmış olan büyük bir sanayi kuruluşu olmasıydı. Söylenenlerin basında yer almasıyla dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jach Chirac şu sözleri söylemiştir: "*Fransa'nın önceliği, endüstriyel rekabetin ve şirketlerimizin gücünün korunmasıdır.*" Bu açıklamanın hemen akabinde Maliye Bakanı Thierry Breton ise şunları söylemiştir: "*Hükümetimiz, ülkemizde başarılı ve sağlam bir endüstriyel altyapı oluşturabilmek için bütün gücünü seferber etmektedir.*"Fransa Çalışma Bakanı Barloo ise duruma ilişkin şu açıklamayı yapmıştır: "*Kötü niyetli satın almaların önüne geçmek için elimizden geleni yapacağız.*". Fransız devlet adamlarından gelen bu tepkiler ardından Danone yapmış olduğu açıklamada Pepsico şirketi tarafından kendilerine ulaşılmış olunan herhangi bir teklif olmadığını, bu konunun bir söylentiden başka bir şey olmadığını duyurdu. Buna rağmen oluşan bu olay, Fransa'nın en önemli şirketlerinden birinin yabancılara satılması halinde oluşabilecek tepkinin görülmesi adına önemli bir veriyi teşkil etmektedir.³⁴³

4.3.2. Almanya'da Korumacılık Uygulamaları

Avrupa ülkeleri arasında piyasa ekonomisi kurallarına uyma konusunda duyarlılığı ile en öne çıkan ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Lakin uygulama gereği meydana gelen bazı olaylar, bu kurallara önemli istisnalar getirilebileceğini gözler önüne sermektedir. 80 sonlarına doğru soğuk savaşın son bulmasıyla Doğu Almanya ve Batı Almanya'nın birleşmesinin gündeme gelmesi önemli bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorun, Doğu Almanya'da bulunan 400.000 Rus askerinin nereye gideceği idi. Çünkü bu askerlerin Rusya'da barındırılacağı binalar, lojmanlar ya da tesisler mevcut değildi. Bu sebepten Almanya ile Rusya arasında bu askerlerin barındırılabilmesi adına maliyeti milyarlarca marka ulaşan bir konut inşa projesi başlatma kararı alınmıştır. Bu yolda tüm dünya ülkelerinin inşaat firmalarını kapsayan bir ihale gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Akman firmaları Türk şirketlerinin muvafakat elde edebileceğine ihtimal vermiyorlardı. Ancak kendi kazanacakları ihalelerde bazı Türk şirketlerine taşeronluk verilebileceği

---

³⁴³ Öymen, a.g.e.,s.280.

düşünülyordu. Parça halinde gerçekleştirilen ihalelerin ilki dört projelik bir demetten meydana gelmekteydi. İlk ihalenin resmi sonuçları açıklanmadan evvel basına sızdırılan sonuçlar ihaleyi yakından takibe alan Alman kamuoyu ve firmaları üzerinde şok etkisi yaratmıştır. Çünkü ihalelerin tamamını Türk firmaları kazanmıştır. Ertesi gün basın bu olaya büyük tepki göstermiştir. Alman vergi mükelleflerinin ödediği paralarla nasıl Türk firmalarına ihale sunulabilirdi. Oysa ki ihaleler uluslararası rekabete açık bir şekilde gerçekleştirilmişti ki serbest rekabeti kabul eden Almanya bu hezimetin sonuçlarına katlanması gerekmekteydi. Ancak buna tahammül gösterilmedi ve sonuç olarak dört ihalenin ikisi Türklerin elinden alınarak başkalarına devredildi. Buna rağmen sonraki ihalelerde Türk firmaları büyük başarılar elde ederek pek çok engeli aşmayı bilmiştir.³⁴⁴

Aynı dönemde Almanya, Polonya gibi bazı ülkelerin inşaat şirketlerini işçilerini getirmek suretiyle Almanya'da iş üslenme hakkı vermiştir. Bunun üzerine benzer bir "istisna hakkı" adı altında anlaşma imzalandı. Anlaşma gereği Almanya'da iş alacak Türk şirketleri geçici kaydı almak koşuluyla Türkiye'den işçi getirebileceklerdi. Lakin aynı anda Almanya'da bu gibi projelerde çalışacak işçi sayısı 7000'i geçmeyecekti. Buna karşın Türkler ise kendi ülkelerinde Alman firmalarının kazandıkları ihalelerde görev alacak Alman uzmanlar için herhangi bir sayı kısıtlaması yapmamıştı. Lakin Almanya bu şartta ısrarcı bir tutum sergiledi ve anlaşma bu hususlar dahilinde imza edildi. Kısa bir zaman zarfı içerisinde 60'a yakın Türk inşaat şirketi Almanya'ya gelerek çalışmalarını başlatmıştır ve bu çalışmalarda çok başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Fakat alınan başarılı sonuçlar karşısında Alman şirketleri ve sendikası bir hayli tedirginlik yaşamıştır. Bunun üzerine Alman Ekonomi Bakanlığının üst düzey yetkilileri dönemin Bonn Büyük Elçiliği görevini yürüten bu kitabın yazarını (Onur Öymen) davet ederek, Türk firmalarının çalışmalarından dolayı belli tepkilerin oluştuğunu ve bu sebepten işçi sayısını 2000'e kadar indireceklerini bildirdiler. Liberal ekonominin kurallarının geçerli olmasına rağmen devlet iradesi öncelikli tutulmuştur ki Türkiye'nin buna karşı yapmış olduğu itiraz sonuç vermedi ve sayı 2000'e düşürüldü, buna rağmen şikayetler son bulmadı. Türk şirketleri 2000 işçi kuralına aldırış etmeksizin milyonlarca marklık projeler kazanmaya devam etti. Yalnızca Berlin'de yer alan bir Türk şirketinin kazandığı

---

³⁴⁴ Öymen, a.g.e., s.281.

projenin bedeli 50 milyon markı buluyordu. Alman hükümeti bu duruma daha fazla dayanamadı ve anlaşmanın tümüyle durdurulmasına karar verdi. Bu olayı izleyen dönemlerde kısıtlı olmak koşuluyla bu uygulamaya izin verildi. Almanya'nın izlemiş olduğu bu politika piyasa ekonomisinin geçerliliğinin en yaygın olduğu ülkelerde dahi ülke çıkarları doğrultusunda korumacılığa başvurulabildiğini gözler önüne seriyordu.³⁴⁵

4.3.3. Finlandiya'da Korumacılık Uygulamaları

Finlandiya'da büyük şirketlerin yabancılara satışı olabilmesi için Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'ndan ön izin alma mecburiyeti vardır. Yabancılar Tarafından Satın Alınmasının Denetimi Yasasında yer alan bu kuralın amacı ,Finlandiya'nın temel ulusal çıkarlarını koruması ihtiyacıdır.³⁴⁶

4.3.4. İsveç'te Korumacılık Uygulamaları

Yerli ve yabancı şirketlerin İsveç'te yapacakları yatırımlara ilişkin getirilen kısıtlamaların büyük oranda kaldırılmasına karşın belli alanlarda devlet tekelleri varlıklarını sürdürmektedirler. Örnek verilecek olunursa, yerli ve yabancı firmalar perakende ilaç ve içki satışına dair hususlarda faaliyet gerçekleştirebilmelerine henüz izin verilmiş değildir. İlaveten yabancı bir şirketin İsveç'te yer alan şube yöneticisinin kesinlikle Avrupa Ekonomi Bölgesi içerisinde daimi ikametgahı olanlar arasından belirlenmesi şart kabul edilmiştir. İsveç'in almış olduğu tedbirle bununla da sınırlı kalmamıştır. Herhangi bir icadın ya da markanın İsveç'te kullanılabilmesi için İsveç Patent Bürosuna kayıt edilmesi gerekmektedir. Avrupa Ekonomi Alanı içerisinde yer almayan bir ülkenin şirketi İsveç'te banka açmak istediği takdirde Mali Denetim Kurumundan özel izin almakla mükelleftir.³⁴⁷

---

³⁴⁵Öymen, a.g.e., s.281-282.

³⁴⁶a.g.e., 282.

³⁴⁷a.g.e.

4.3.5. Macaristan'da Korumacılık Uygulamaları

Kamu mallarının özelleştirilmesi alanında yetkili kurum Macaristan Özelleştirme İdaresidir. Lakin bankalara ilişkin özelleştirmelerde Maliye Bakanlığının izni aranmaktadır. ve buna ilişkin kurallar şu şekilde yer almaktadır:

- İlke gereği devletin azınlık hisselerine sahip olduğu holdinglerin satışı gerçekleşecek
- Bazı stratejik firmalarda Macaristan hükümetinin altın hissesi olduğundan gerekli hallerde hükümet, özelleştirmeden sonra dahi önemli kararlara ilişkin şirketi yönlendirme dahası kararları veto etme hakkına sahiptir.
- Kural gereği stratejik öneme haiz 200'e yakın firmanın devlet mülkü içerisinde olması öngörülmektedir.
- İlke olarak Macaristan içinde %100'ü yabancılara ait yatırımlar yer alabilir. Lakin "stratejik holding kategorisinde yer alan kuruluşlar, savunma sanayisi şirketleri ve Macaristan Hava Yolları (Malev) bu kuralın kapsamı dışında tutulmuştur.
- Finans alanında yatırım yapacak olan yatırımcıların ön izin alma zorunluluğu yoktur. Fakat bu yatırımcıları gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler hakkında hükümete resmen bilgi vermekle mükelleftir.
- Yabancılara ilişkin toprak alımında sınırlamalar mevcuttur. Yatırım yasası gereği yabancılar, ancak ekonomik faaliyetleri gereği zorunluluk teşkil eden miktarda arazi satın alabilmesi öngörülmüştür. 1994 tarihli Toprak Yasasına göre, yabancılar 6000 metrekareden fazla toprak satın alamaz ve 300 hektara kadar araziler en fazla 10 yıllık süre için kiralanabiliyor. Yasa gereği tarım alanlarını satın alabilme hakkı sadece Macaristan vatandaşlarına tanınmıştır. Yabancılara ise sadece kiralama hakkı tanınmıştır. Macaristan'ın AB üyeliğinden sonra bu kuralların 7 yıllık bir süre için devamı ve gerekirse bu sürenin 3 yıl daha uzatılması hususunda AB ile anlaşmış bulunmaktadır.³⁴⁸

---

³⁴⁸ Öymen, a.g.e., s.283.

Görüldüğü üzere liberalleşme faaliyetlerinde öncü bir devlet kimliğinde olmasına karşın Macaristan'da belli şartlarda korumacı bir tutum ortaya koyabilmektedir.

4.3.6. Yunanistan'da Korumacılık Uygulamaları

Ulusal güvenlik gereği Yunanistan sınır bölgelerinde ve belli adalarda yabancılara toprak alımı yasaklanmış bulunmaktadır. İlaveten, madencilik, bankacılı, yayıncılık, deniz ve hava taşımacılığında AB ülkelerinin şirketlerine tanınan bazı kolaylıklar ABD ve AB üyesi haricindeki diğer ülkelere tanınmamıştır. Bu da Yunanistan'ın ekonomi başta olmak üzere politikalarında sınırlı dahi olsa stratejik bir koruma anlayışının var olduğunu bize göstermektedir.³⁴⁹

4.3.7. Avusturya'da Korumacılık Uygulamaları

Avusturya pek çok alanda "Avusturya Çözümü" olarak adlandırılmış olan bir yaklaşımı benimsemektedir. Buna göre şirketlerin Avusturya bankalarının, sigorta şirketlerinin, emeklilik fonlarının ve sanayi şirketlerinin oluşturmuş olduğu devlet tekelinde buldurmasına tercih edilmektedir. Elektrik sektörüne ilişkin liberalleşmeyi işaret eden bir yasa çıkartılmış olsa da merkezi hükümet ile eyalet hükümetleri bu sektörde yer alan tüm şirketlerin %51 hissesini elinde bulundurmaktadır. Bu alanda faaliyet gerçekleştiren iki büyük şirket devletin teşvikiyle birleşerek bu alanda tek söz sahibi olmayı başarmıştır. Buna ilişkin benzer bir örneğe doğal gazın üretiminde ve ticaret alanında gerçekleşmiştir.

Buna karşın yabancı şirketler, hizmetler sektörü ve diğer sanayi kollarında yer alan önemli firmaları satın almayı başarmıştır. Bunlar arasında Avusturya Bankası, Avusturya Telekom ve Avusturya tütün şirketleri gibi önemli kuruluşlarda yer almaktadır.³⁵⁰

---

³⁴⁹ Öymen, a.g.e., s.284.

³⁵⁰ a.g.e.

4.3.8. Kıbrıs Rum Kesiminde Korumacılık Uygulamaları

Rum yönetiminde yabancılara ilişkin toprak satışı konusunda belli kısıtlamalar mevcuttur. Buna göre AB vatandaşları dahi sadece özel kullanım gereği yalnızca bir gayrimenkul sahibi olabilmektedir ve bu alım üç dönümden fazla olamamaktadır. Bu uygulamanın oldukça ender belli istisnaları da mevcuttur. Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğinin gerçekleşmesi ile bu katı uygulama bir nebze olsun yumuşatılmakla beraber, halen yürürlükte bulunmaktadır. Rumlar AB'den 5 yıllık süre için kurallardan cayma hakkını elde etmiştir.³⁵¹

4.4. Diğer Ülkelerde Korumacılık

Korumacı politikaların uygulandığı devletler ABD ve AB ile sınırlı değildir. Dünyanın pek çok farklı yerinde bu uygulamalara zamanla başvurulmaktadır.

4.4.1. Kanada'da Korumacılık

Kanada 1993 yılında kabul etmiş olduğu "Telekomünikasyon Yasası" ile Kanada'nın kimliği ve egemenliği bakımından bu sektörün önemli kabul edildiğini ilan etmiştir. Fakat bu sektörün gelişimi için yabancı yatırımcılarında bulunması gerektiğini anlayan Kanada hükümeti, telekomünikasyon alanını yabancılara tamamen kapatmamıştır. Lakin bu alanda faaliyet gerçekleştiren şirketlerin hisse oranlarında çoğunluk oranının Kanadalıların elinde bulundurulması şartı kabul edilmiştir.³⁵²

4.4.2. Avustralya'da Korumacılık

Avustralya'da yatırımda bulunacak olan yabancılar "Yabancı Yatırım Gözden Geçirme Kurulu" olarak adlandırılmış olunan bir makam tarafından incelemeye alınmaktadır. Ayrıca bu kuruluş alınacak kararlara dair Avustralya hazinesine de

---

³⁵¹ Öymen, a.g.e., s.284-285.

³⁵² a.g.e.

tavsiyelerde bulunmaktadır. Genel olarak yabancı yatırıma olumlu bir yaklaşım göstermesine rağmen Avustralya, şehir içinde yer alan arsalar, bankacılık, sivil havacılık, havaalanı yönetimi, deniz taşımacılığı, yayıncılık, basın yayın ve telekomünikasyon gibi faaliyet kollarında yabancılara karşı kısıtlayıcı olmayı öngören politikaları benimsemektedir. 1975 tarihli Yabancı Alımlar Yasası gereği, son karar hazineye aittir ve bunu yaparken ulusal çıkarları göz önünde tutarak yabancı yatırımları engelleyebilir. Kavram olarak ulusal çıkarlar, Avustralya'nın menfaatleri göz önünde tutularaktan değerlendirilmektedir.³⁵³

4.4.3. Arjantin'de Korumacılık

Daha önceki dönemlerde Arjantin'de yabancı şirketlere sağlanan imtiyazlar halkın ve hükümetin tepkisi ile karşılaşmıştır. 93 tarihinde bir Fransız firması olan Suez Grubu ile İspanyol şirketi Agues de Barcelona'nın sahibi olduğu Aguas Argentinas isimli bir şirkete devredilmişti. Daha sonraki dönemde zarara uğrayan ve devlete 600 milyon dolar borçlu hale gelen bu firma Temmuz 2005'te Arjantin hükümetine bir ultimatoma vererek, su fiyatlarına zam yapmayı istemiştir. Bu istek karşısında halkın tepkisi büyük oldu ve şirket binaları önünde büyük protesto gösterileri düzenlendi. Dönemin Arjantin Cumhurbaşkanı Nestor Kirchner de göstericilerden yana tavır alarak şirketin sert bir dille uyardı. 2003'te göreve gelen bu devlet adamı göreve geldiği günden itibaren 90'lı yıllarda büyük ayrıcalıklar elde eden yabancı firmalar karşısında kuvvetli bir duruş sergileyerek bu firmaların Arjantin'in çıkarlarına ters düşecek davranışlarını engellemeye çalışmıştır. Kirchner halkı 2005 Martında petrol fiyatlarında yükselişe giden Shell şirketine karşı boykot'a davet etmiştir. Bunun üzerine göstericiler bu şirketin bazı benzin istasyonlarını işgal etmiştir. Bu tepkiler karşısında Shell firması da yapmış olduğu zammı geri çekmek zorunda kalmıştır. Arjantin'de yer alan bir başka örnek ise Fransız elektrik şirketi EDF 23 milyar Euro zarar etmesi üzerine 2004 yılında Arjantin'deki imtiyazların %65'ini yerel bir firmaya devretmek mecburiyetinde kalmıştır. Arjantin'de yapılan

---

³⁵³ Öymen, a.g.e., s.285.

kamu yoklamasında halkın 2/3'ü daha önce özelleştirilmiş olan şirketlerin tekrardan millileştirilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁵⁴

4.5. Türkiye'de Korumacılık Anlayışı

Amerika ve Fransa başta olmak üzere sanayileşmiş ülkelerde özelleştirme ve yabancı firmalara satış hususunda çok dikkatli ve ölçülü bir tutum benimsemektedir. Dahası kendi sektörlerini koruyabilmek adına yabancılara bir dizi sınırlamalar getiriyorlar. Lakin Türkiye'nin bu noktada farklı politikalar benimsediğini söyleyebiliriz. Son yıllarda Türkiye hükümetleri özelleştirmeye dayalı bir politika benimsemek suretiyle, ekonomisini canlandırmak ve ayakta tutmak istemiştir. Fakat bu politika ciddiye alınması gereken bir tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Eğer sınırsız ya da sınırsıza yakın bir özelleştirme anlayışı benimsenirse bu uygulama ileriki dönemlerde kendisine karşı kullanılacak bir silaha dönüşebilir. Örnek verilecek olunursa, Türk ekonomisinin ana damarını oluşturan, Erdemir, Petkim, Tüpraş, Tekel, Seka, Etibank, Türk Telekom vb tesislerin dikkatsizce özelleştirilmesi Türk yöneticilerinin gelecek kuşaklara acı bir mirası olacaktır. Bu hususta stratejik önem taşıyan kurumların özelleştirilmesi son derece dikkatli ve milliyetçi anlayışı gözeterek gerçekleştirilmelidir.³⁵⁵

Yine Türkiye'nin korumacı anlayıştan tamamen çıktığını söylemek doğru olmayacaktır.1980'li yıllarla beraber Türkiye'de globalleşerek ihracata dayalı sanayileşme ve büyüme modelinin benimsemiştir. Bu yolda Türkiye'de 1980 sonrasında uygulamaya konulan iktisat politikaları çerçevesinde³⁵⁶ ihracata teşvikin artırılması istenmiştir.İhracatta teşviklerin uygulanmasında genel amaç ve esaslar ülkelerin iç dinamiklerine ve tespit ettikleri dış ticaret hedeflerine göre farklılık teşkil etmekle birlikte;

- İhracatı artırmak
- Ödemeler dengesini iyileştirmek

³⁵⁴ Öymen, a.g.e., s.285-286.

³⁵⁵ Öymen, a.g.e., s.280.

³⁵⁶ Abdullah Takım, Ş. Mustafa Ersungur, Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Erzurum, 2010, C.24, S.2, s.291.

- İstihdamı artırmak
- İhraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak
- Kapasite kullanım oranlarını artırmak
- İhracat pazarlarını geliştirmek/genişletmek
- Döviz harcamalarını en aza indirmek
- Teknolojik düzeyi artırmak, şeklinde sıralanabilir.³⁵⁷

Bu amaçla; ihracatta vergi iadesi, navlun ödemesi, destekleme fiyat istikrar fonu primi ödemesi, enerji desteği ve kaynak kullanımı destekleme fonu ödemesi gibi direk parasal ödemeler vasıtasıyla teşvik uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Lakin Dünya Örgütü Anlaşması'na taraf olunması ve AB ve Gümrük Birliği sürecine girilmesi, nihai olarak da 01.01.1996 itibariyle Gümrük Birliği'ne dahil olunmasıyla bu uygulamalar işlevselliğini kaybetmiştir. Yine de buna bir istisna getirilmiştir. Buna göre DTÖ Tarım Anlaşması doğrultusunda Türkiye 44 tarım grubuna, ihracat desteğinde bulunma taahhüdü altına girmiştir. Buna karşın bütçe kısıtlılığı sebebiyle ancak 16 ürün grubuna ihracat desteği sağlanabilmektedir.³⁵⁸

Bu sebepten, Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Anlaşmasına taraf gelişmiş ülkelerde uygulamaya konan teşvikler, Türkiye'nin yapısına göre dizayn edilerek, yeni bir İhracat Destek Paketi oluşturulmuştur.

İhracat Destek Paketi, devletlerin ihracata yönelik yardımları olarak tanımlanmaktadır. Bu uygulama, ihracata teşvikin sağlanması, ihracat pazarlarının yaygınlaştırılması ve dünya ihracatında payın büyütülmesi ile uluslararası piyasalara açılan firmaların rekabet güçlerini artırabilmesi açısından büyük öneme sahiptir. İhracata ilişkin devlet desteğinin başlıca hedefiyse, ihracat yapan şirketlerin ihracata dair faaliyetlerini gerek üretim gerekse pazarlama sürecinde sübvansede edilerek, dünya pazarında karşılaştıkları sorunların aşılmasına yardımcı olmak ve rekabet gücü elde etmelerine olanak sağlamaktır.³⁵⁹

---

³⁵⁷ Mehmet Melemen, "İhracat Teşviklerinin 1980-94 Yılları Arasında Türkiye Uygulaması ve AB Ülkelerdeki Uygulamalar ile Mukayese Edilmesi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s.8

³⁵⁸ Coşkun Şenol, **Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri**, (Çevrimiçi)

<http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/62/07pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 28/08/2015)

³⁵⁹ Ali Yakal, "İhracata Yönelik Devlet Yardımları", *Made in Turkey Dergisi*, Ankara, 2002, S.1, s.24.

Bu çerçevede kalkınma planları, yıllık programlardaki toplumsal ve ekonomik amaçlara ulaşabilmek adına gerçekleştirilecek faaliyetlerin, uluslararası kuruluşlara karşı aykırılık teşkil etmemesi amacıyla 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı yayımlanmıştır. İlgili karar, bölgeler arası farklılıklardan oluşan ekonomik ve sosyal dezavantajların bertaraf edilmesini, istihdamın yeni eğitim olanaklarının sağlanmasıyla artırılması, özellikle yeni ürün, üretim sistemi ve teknoloji kullanan sektörlerde araştırma ve geliştirme programlarının uygulanmasına, aynı üretim alanında yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin örgütlenmesini sağlama, çevre sorunlarının engellenmesi adına sanayinin tekrardan yapılandırılmasına, GATT taahhütleri çerçevesinde tarım ürünlerinin desteklenmesine, ülke ürünlerinin dünya pazarına tanıtımı ve pazarlanmasına ilişkin devlet desteklerini içermektedir.³⁶⁰

---

³⁶⁰ Coşkun Şenol, **Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri**, (Çevrimiçi)
<http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/62/07pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 28/08/2015)

SONUÇ

Bu çalışmamızda öncelikle korumacılık üzerinde durduk; korumacılığın ülke ticaretine ne gibi etkileri olduğundan ve bunun dünya ticaretine olan yansımalarını değerlendirdik. Bu noktada korumacılığa ilişkin olarak şu kanaatlere varmış bulunmaktayız:

Korumacılık, uygulanış amaçları doğrultusunda ancak ve ancak geçici bir politika olabilir. Ülkeler bu uygulamayı kendi ticaretlerini canlandırmak amacıyla hayata geçirmektedir. Lakin bu uygulama dünya ticaretinde birçok zararlı etkiler meydana getirmektedir.

Korumacılığa başvuran bir ülkenin bu vasıtayla gümrük oranlarını değiştirmesi, diğer ülkelerin rakip firmalarına ve dolayısıyla onların ticaretlerine direkt olarak tesir etmektedir. Bununla birlikte başvurulacak olası bir sübvansiyonel faaliyetler çerçevesinde dış ekonomi başta doğrudan bir zararla karşılaşmasa dahi daha sonraki dönemlerde bu destekleyici uygulamalar karşısında çaresiz duruma düşmektedirler. Bu uygulamalar sonucunda diğer ülkeler bundan zarar görmekte ve dolayısıyla buna karşı, karşı atağa geçmektedir. Bu da her şeyden evvel dünya ticaretinde bir durgunluğa dolayısıyla ticaret hacminde bir daralmaya sebep olmaktadır.

Bu politikalar ekonomik nedenlerden olabileceği gibi siyasi nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. Bu da korumacılığın sadece politika olmadığını, aynı zamanda bir silah görevini de ifa ettiğini bize göstermektedir. Yakın zamanda Amerika ve AB arasında cereyan eden çıkar çatışmaları bunun en önemli örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya savaşları ve büyük buhran sonucu dünya ekonomisindeki yıkım sonucunda başta sanayi devletleri olmak üzere dünya devletleri yeni bir düzen kurma eğilimine girmişlerdir. Bu noktada dünyanın ortak bir pazar haline getirilmesi

amaçlandı ve bu yolla ortak tarifeler ve uygulamalar başlatılması amaçlandı. Sanayi devletlerince ileri sürüldüğünden bu fikir kısa zaman içinde yerini Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması GATT'a bıraktı. Bu anlaşmayla serbest dış ticaret ortamı oluşturulması istendi. Adam Smith'in arzuladığı, List'in açıkladığı üzere ülkeler ürünlerini dış pazara daha rahat sokabileceğinden bu sistem en çok sanayileşmiş ülkelere yarar sağlayacaktı. Serbest dış ticaret ortamı hedefiyle GATT Anlaşmasında yer alan ilkelerin belki de en önemlisi en çok gözetilen ulus kaydı ilkesiydi. Bu ilke tüm GATT üyelerine belli avantajlar getirmekteydi ama beraberinde tarife dışı engeller olarak tanımlayabileceğimiz yeni korumacılığın da yayılmasını hızlandırmıştır.

Bu yönüyle bu anlaşma belli getiriler sağladığı gibi yeni problemlere de sebebiyet vermiştir. Her ne kadar bu gelişmeler karşısında yeni turlar ve bu kapsamda toplantılar düzenlenmiş olsa da bir anlaşmadan öteye gidememesi, kuvvetli bir müeyyideye sahip olamaması ve dünya devletleri arasında yaşanan bölgeselleşme hareketleri ile kaynaklanan bloklaşmanın önüne geçilememesi sebebiyle, GATT yerini Bretton Woods sürecinde planlanan DTÖ'ye bırakacaktı.

DTÖ bu bağlamda bir örgüt niteliğinde olması sebebiyle çok daha etkili ve müeyyide sahibi bir yapıdır. Örgütün kuruluşundaki en önemli etken dünya devletleri arasındaki bloklaşmadan kaynaklanacak krizlerin önüne geçmektir.

GATT'ın geliştirilmiş hali olan DTÖ teşkilatı, sadece bu özelliği ile değil aynı zamanda kendine üye olan devletlerin gerçekleştirdiği uluslararası ticareti koordine eden, denetleyen ve herhangi bir uyuşmazlık halinde başvurulabilen bir kurum özelliğini ihtiva etmektedir. DTÖ ile uluslararası ticaret hareketi bir yapı vasıtasıyla kontrol altına alınmak istenmişse de yeterli düzeyde bir hakimiyetten söz edebilmek mümkün değildir ki, vaat edilen bir çok konuda eksiklikler olduğundan bahsedebiliriz. Dünya Ticaret Örgütünde kayda değer bir başarıdan söz edilebilseydi Doha'da tek bir nihai senet altında birleşme ihtiyacı duymazdı ki bu tur kapsamında görüşülen konularda da özellikle tarım konusu olmak üzere, uzlaşya dahi varılamamıştır. Bu noktadan yola çıkarak şu sonuçlara varılabilir:GATT'dan daha fazlası olmasına rağmen DTÖ'nün dünya ticaretine olan etkisi yeterli seviyede olamamıştır, yaptırım gücü belli devletlerle sınırlı kalmıştır. Sağladığı adalet

bakımından DTÖ GATT Anlaşmasında olduğu gibi örümcek ağından öteye gidememiştir. Büyük devletler kuralları delebilirken gelişmekte olan ve gelişmemiş bir çok devlet bu kurallar altında ezilmiştir.

Uygulamada oluşabilecek uyuşmazlıklara karşın bir çözüm mekanizmasının oluşturulmuş olması DTÖ adına olumlu bir özellik olsa da bu mekanizmanın güçlü devletlere karşı caydırıcılığının yeterli seviyede olamaması sistemin eksikliğini bize göstermektedir. Güçlü ekonomiler olarak tanıttığımız bu ülkeler halen kendi menfaatleri doğrultusunda DTÖ Anlaşmasına aykırılık teşkil eden fiillerde bulunabiliyorlar.

Sonuç olarak,her dönem var olan güç olgusu uluslararası ticaret sisteminde de varlığını devam ettirmektedir. Buna göre dünya ticaretine sanayisi güçlü olan devletlerce yön verilmektedir. Bu devletler serbest ticaret ortamının oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirse de yeri geldiğinde kendi koruma duvarlarını da oluşturmaktadır. Diğer devletler ise bu durum karşısında zarar görmektedir. Dünya ticaret sistemi ve ona bağlı olan tüm ekonomiler bu anlayışın esiri konumundadırlar. Bu olumsuz ortamda uluslararası öneme haiz olan GATT ve DTÖ Anlaşmalarının yeterli düzeyde bir başarı sağladığından söz edemeyiz. Bu durum, hem ülke ekonomilerinde karamsarlığa yol açarken hem de DTÖ'ye olan güveni sarsmaktadır.

EKLER

Ek - 1: Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması³⁶¹

İşbu anlaşmanın tarafları;

Ticaret ve ekonomik girişim alanındaki ilişkilerinin, hayat standardını yükseltmek, tam istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, aynı zamanda da dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermek ve gerek çevreyi korumak, gerek farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmek amaçlarına hizmet etmesi gerektiğini göz önünde tutarak,

Ayrıca, gelişme yolundaki ülkelerin ve bunların arasında en az gelişmiş olanların artan dünya ticaretinde ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamak amacıyla gayret harcanmasına ihtiyaç olduğunu göz önünde tutarak,

Karşılıklı menfaat esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar akdetmek yoluyla bu amaçlara ulaşmasına katkıda bulunmayı arzu ederek,

Dolayısıyla, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı, geçmişte ticaret serbestleştirilmesinde elde edilen neticeleri ve Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmeyi kararlaştırarak,

---

³⁶¹ Sarıbeyoğlu,a.g.e.,s.289; Düstur C. 34 S.2, 1-9 1994/31.08.1995

Çok taraflı ticaret sisteminin ana ilkelerini korumaya ve bu sistemin temelindeki hedeflere yaklaşmayı azmederek,

Aşağıdaki hususlar üzerinde mutabık kalmışlardır:

Madde I. Örgütün Kuruluşu

Dünya Ticaret Örgütü (bundan sonra DTÖ olarak anılacaktır) işbu anlaşma ile kurulmuştur.

Madde II. DTÖ'nün Kapsamı

1 DTÖ, Anlaşmanın eklerinde yer alan anlaşmalarda ve bunlara bağlı hukuki metinlerle ilgili hususlarda üye ülkeler arasında ticari ilişkilerin idamesi için kurumsal yapıya sahiptir.

2 Ek 1,2 ve 3'te yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan hukuki metinler (bundan sonra "Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları" olarak anılacaktır) işbu Anlaşmanın mütemmim cüzünü teşkil ederler ve bu üyeleri bağlarlar.

3 Ek 4'te yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan hukuki metinler (bundan sonra "Çoklu Ticaret Anlaşmaları" olarak anılacaktır) de taraf olan üyeler için bu Anlaşmanın bir parçasını teşkil ederler ve bu üyeleri bağlarlar. Çoklu Ticaret Anlaşmaları onları kabul etmemiş bulunan üyeler için yükümlülük veya hak yaratmazlar.

4 Ek 1A'da yer alan 1994 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (bundan sonra "GATT 1994" olarak anılacaktır) Birleşmiş Milletler Ticaret ve İstihdam Konferansının Hazırlık Komitesinin İkinci Dönem toplantısında kabul edilen Nihai Senete eklenip müteakiben değiştirilen, düzeltilen veya eklemeler yapılan 30 Ekim 1947 tarihli Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasından (bundan sonra "GATT 47" olarak anılacaktır) hukuken farklıdır.

Madde III. DTÖ'nün İşlevleri

1 DTÖ iş bu Anlaşmanın ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının uygulanmasını, yönetimini ve işlemlerini kolaylaştıracak ve amaçlarına ulaşmasına katkıda

bulunacak; ayrıca Çoklu Ticaret Anlaşmalarının uygulanması, yönetimi ve işlemleri için çerçeveyi sağlayacaktır.

DTÖ, işbu Anlaşmaya ek anlaşmalarda ele alınan konularla ilgili çok taraflı ticaret ilişkilerinde üyeler arasında müzakere için forum teşkil edecektir.

2 DTÖ ayrıca, Bakanlar Konferansında alınacak karara göre, üyeler arasında çok taraflı ticaret ilişkilerinde ek bir müzakere formu ve bu müzakerelerin sonucunun tatbiki için bir çerçeve de oluşturacaktır.

3 DTÖ, işbu Anlaşma'nın Ek 2'sinde yer alan Anlaşmazlıkların Çözümlemesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Tespit Eden Mutabakat Metnini (bundan sonra "Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakat" veya "DSU" olarak anılacaktır) de yönetecektir.

4 DTÖ, işbu Anlaşmanın EK 3'ünde yer alan Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizmasını (bundan sonra "TPRM" olarak anılacaktır) de yönetecektir.

5 DTÖ, küresel ekonomi politikasının oluşturulmasında daha fazla tutarlılık sağlamak amacıyla, gerekli olduğu hallerde Uluslararası Para Fonu ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile ona bağlı kurumlarla işbirliği yapacaktır.

Madde IV. DTÖ'nün Yapısı

1 En az iki yılda bir toplanan ve tüm üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir Bankalar Konferansı DTÖ'nün işlevlerini yerine getirecek ve bu amaçla gerekli tedbirleri alacaktır. Bakanlar Konferansı, bir üyenin talebi üzerine ve işbu Anlaşma ile ilgili Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasının karar alma konusundaki özel hükümlerine uygun olarak, Anlaşma kapsamına giren konulardan herhangi birinde karar almaya yetkili olacaktır.

2 Tüm üyelerin temsilcilerinden oluşan ve gerekli oldukça toplanan bir Genel Konsey olacaktır. Bakanlar Konferansının toplantıları arasındaki dönemde, kendisine verilen işlevleri de yerine getirecektir. Genel Konsey kendi tüzüğünü oluşturacak ve paragraf 7'de öngörülen Komitelerin tüzüklerini onaylayacaktır.

3 Genel Konsey, Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakat'ta öngörülen Anlaşmazlıkların Hali Organı'nın sorumluluklarını ifa etmek için gerektiğinde

toplacaktır. Anlaşmazlıkların Halli Organı'nın kendi başkanı olabilir ve bu sorumluluklarının yerine getirilmesi için gerekli usul ve kurallarını oluşturur.

4 Genel Konsey TPRM'de öngörülen Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı'nın sorumluluklarını yerine getirmek için gerektiğinde toplanacaktır. Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı'nın kendi başkanı olabilir ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi için gerekli usul kurallarını oluşturur.

5 Genel Konseyin genel idaresi altında faaliyette bulunan bir Mal Ticareti Hakları Konseyi (bundan sonra "TRIPS Konseyi" olarak anılacaktır) olacaktır. Mal Ticareti Konseyi, Ek 1A'da yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının uygulanmasını denetleyecektir. TRIPS Konseyi, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nın (bundan sonra "TRIPS Anlaşması" olarak anılacaktır) uygulanmasını denetleyecektir. Bu konseyler, ilgili anlaşmaların ve Genel Konsey'in kendilerine verdiği görevleri yerine getireceklerdir. Genel Konsey'in onayı kaydıyla kendi usul kurallarını oluşturacaklardır. Bu Konseyler tüm üyelere açıktır. Bu Konseyler, işlevlerinin gerektirdiği kadar toplanacaktır.

6 Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi ve TRIPS Konseyi gerektiği kadar yardımcı organ oluşturacaklardır. Bu organlar ilgili Konseylerin onayı kaydıyla kendi usul kurallarını oluşturacaklardır.

7 Bakanlar Konferansı bir Ticaret ve Kalkınma Komitesi, bir Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi ve bir Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi oluşturacaklardır. Bu Komiteler, işbu Anlaşma ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları uyarınca ve ayrıca Genel Konsey tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getireceklerdir. Bakanlar Konferansı gerekli gördüğü görevler için ek Komiteler oluşturur. Görevlerinin bir parçası olarak Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında yer alan en az gelişmiş üye ülkeler lehine olan hükümleri gözden geçirecek ve Genel Konseye gerekli tedbirlerin alınması amacıyla rapor verecektir. Bu Komiteler tüm üyelerin temsilcilerine açıktır.

8 Çoklu Ticaret Anlaşmalarında öngörülen organlar bu anlaşmalarla kendilerine verilen görevleri yerine getirecek ve DTÖ'nün kurumsal çerçevesi altında faaliyette bulunacaktır. Bu organlar faaliyetleri hakkında Genel Konseye muntazaman bilgi vereceklerdir.

Madde V. Diğer Örgütlerle İlişkiler

- 1 Genel Konsey, DTÖ'nünkilerle ilişki sorumlulukları olan hükümetlerarası örgütlerle etkin işbirliği için uygun düzenlemeleri yapabileceklerdir.
- 2 Genel Konsey, DTÖ'nünkilerle ilişkili konularla ilgilenen hükümet dışı örgütlerle istişare ve işbirliği için gerekli düzenlemeleri yapabilecektir.

Madde VI. Sekretarya

- 1 DTÖ'nün, bir Genel Müdür tarafından yönetilen bir Sekretaryası olacaktır.
- 2 Bakanlar Konferansı, Genel Müdürü atayacak ve Genel Müdürün yetki, görev, hizmet şartları ile süresini tespit eden yönetmeliği kabul edecektir.
- 3 Genel Müdür, Bakanlar Konferansında kabul edilen düzenlemelere uygun olarak, Sekretarya mensuplarını atar ve görevlerini ve hizmet koşullarını belirler.
- 4 Genel Müdürün ve Sekretaryanın sorumlulukları tamamen uluslararası niteliktedir. Genel Müdür ve Sekretarya mensupları, görevlerinin ifasında herhangi bir hükümetten ve DTÖ dışında kalan herhangi bir makamdan talimat istemeyecek veya almayacaktır. DTÖ üyeleri Genel Müdürün ve Sekretaryanın sorumluluklarının uluslararası hüviyetine saygılı olacaklar ve görevlerinin ifasında onları etkilemeye çalışmayacaklardır.

Madde VII. Bütçe ve Katkı Payları

- 1 Genel Müdür, Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi'ne DTÖ'nün yıllık bütçe tahminlerini ve mali durum raporunu sunacaktır. Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi, Genel Müdürün sunduğu yıllık bütçe tahminlerini ve mali durum raporunu inceleyerek ve bunlarla ilgili olarak Genel Konseye tavsiyelerde bulunacaktır. Yıllık bütçe tasarısı Genel Konsey'in onayına sunulacaktır.
- 2 Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi, aşağıdaki hususları kapsayan mali yönetmelik teklif edecektir:
  - (a) DTÖ harcamalarını üyeler arasında paylaştıran katkı payları çizelgesi ve
  - (b) Ödemelerinde geciken üyelerle ilgili olarak alınacak tedbirler.

Mali yönetmelikler imkanlar nispetinde, GATT 1947'nin kural ve uygulamalarına dayandırılacaktır.

3 Genel Konsey, mali yönetmeliği ve yıllık bütçe tasarısını DTÖ üyelerinin en az yarısını kapsayacak şekilde 2/3 çoğunlukla kabul edecektir.

4 Her üye, DTÖ harcamalarındaki payını Genel Konseyin kabul edeceği mali yönetmeliğe uygun bir şekilde kısa zamanda ödeyecektir.

Madde VIII. DTÖ'nün Statüsü

1 DTÖ'nün tüzel kişiliği olacaktır; her bir üye, kendisine görevlerini ifa edebilmesini teminen gerekli hukuki kabiliyeti tanıyacaktır.

2 DTÖ'nün görevlerini ifa edebilmesi için gerekli imtiyaz ve dokunulmazlıklar her bir üye tarafından kendisine tanınacaktır.

3 DTÖ'nün görevleri ve üyelerin temsilcilerine de aynı şekilde her bir üye tarafından DTÖ ile ilgili görevlerini bağımsız şekilde ifa etmeleri için gerekli imtiyaz ve dokunulmazlıklar tanınacaktır.

4 Bir üye tarafından DTÖ'ye, görevlerine ve üyelerinin temsilcilerine tanınan imtiyazlar ve dokunulmazlıklar, BM Genel Kurulu tarafından 21 Kasım 1947'de öngörülen imtiyaz ve dokunulmazlıklara benzer hüviyette olacaktır.

5 DTÖ bir merkez anlaşması yapabilecektir.

Madde IX. Karar Alma

1 DTÖ GATT 1947'de takip edilen konsensüsle karar alma yöntemini sürdürecektir.³⁶² Ayrıca belirtilen durumlar hariç, konsensüsle karar alınmadığında, ilgili konu hakkında oylamaya başvurulacaktır. Bakanlar Konferansı ile Genel Konsey'in toplantılarında, DTÖ'nün her bir üyesinin bir oyu olacaktır. Avrupa Toplulukları'nın oy hakkını kullandıkları durumlarda, oy sayıları, DTÖ'ye Topluluk üyesi ülke³⁶³ sayısına eşit olacaktır. Bakanlar Konferansı ile Genel Konseyin kararları, işbu Anlaşmada veya ilgili Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nda aksine bir hüküm olmadığı takdirde verilen oyların çoğunluğu ile alınacaktır.³⁶⁴

---

³⁶² Toplantıda hazır bulunan herhangi bir üye, alınacak karara resmen itiraz etmezse, ilgili organın kendisine sunulan bir konuda konsensüsle karar aldığı sonucuna varılacaktır.

³⁶³ Her hal ve karda, Avrupa Toplulukları ile üye ülkelerin oy sayısı, Topluluklara üye devlet sayısını aşmayacaktır.

³⁶⁴ Anlaşmazlıkların Halli Organı olarak toplandığında, Genel Konseyin kararları münhasıran Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Mutabakatın 2, maddesinin 4. Paragrafı hükümlerine uygun olarak alınacaktır.

2 Bakanlar Konferansı ile Genel Konsey işbu Anlaşma ile Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının yorumlarını onaylamakta tek yetkili merci olacaklardır. Bu yetkilerini, Ek 1'de yer alan bir Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nın yorumu hallerinde, söz konusu Anlaşmanın tatbikini denetleyen Konseyin tavsiyesi üzerine kullanacaklardır. Bir yorumun kabul kararı üyelerin 3/4 çoğunluğu ile alınacaktır.

İşbu paragraf, X. maddenin değişikliklere ilişkin hükümlerini aşındırmaya yönelik olarak kullanılmayacaktır.

3 Olağanüstü durumlarda, Bakanlar Konferansı bir üyeye işbu Anlaşma veya Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından biri uyarınca verilen bir yükümlülüğe aykırılık kararı alabilir, ancak bu tür bir karar, işbu paragrafta aksine bir hüküm yer almadığı takdirde, üyelerin 3/4'ünün³⁶⁵ oyu ile alınacaktır.

(a) İşbu Anlaşma ile ilgili aykırılık kararı verilmesine yönelik talepler, konsensüsle karar alınması yöntemine uygun olarak Bakanlar Konferansı'nın dikkatine sunulacaktır. Bakanlar Konferansı, bu talebi incelemek için 90 günü aşmayacak bir süre belirleyecektir. Bir süre zarfında konsensüse ulaşamadığı takdirde, aykırılık kararı üyelerin 3/4'ünün oyu ile alınacaktır.

(b) Ek 1A, 1B veya 1C'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve ekleri ile ilgili aykırılık kararı talebi, Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi veya TRIPS Konseyi'ne ilgileri nedeniyle ve 90 günü aşmayacak bir süre zarfında incelenmek üzere sunulacaktır. Bu sürenin sonunda, ilgili Konsey Bakanlar Konferansı'na rapor verecektir.

4 Bakanlar Konferansı'nın aykırılık ile ilgili kararı, bu kararı gerektiren olağanüstü durumu, aykırılığın şartlarını ve sona ereceği tarihi belirtecektir. Bir yılı aşan aykırılık kararları, verildikleri tarihten en fazla bir yıl sonra ve müteakiben, sona erişlerine kadar her yıl gözden geçirilecektir. Her gözden geçirmede, Bakanlar Konferansı aykırılığı gerektiren durumun hala geçerli olup olmadığını ve aykırılığın şartlarının yerine getirilip getirilmeyeceğini inceleyecektir. Bu yıllık incelemeye dayanarak, Bakanlar Konferansı aykırılık kararının süresini uzatabilir, şartlarını değiştirebilir veya kararı sona erdirebilir.

5 Çoklu Ticaret Anlaşması uyarınca alınmış olan yorum ve aykırılık dahil kararlar, ilgili Anlaşma hükümlerine tabi olacaktır.

---

³⁶⁵ Bir üyenin zamanında yerine getiremediği, geçiş süresi veya kademeli tatbik ile ilgili yükümlülükleri için ek süre talepleri konusundaki karar konsensüsle alınacaktır.

Madde X. Tadiller

1 DTÖ'nün herhangi bir üyesi, işbu Anlaşmanın veya Ek 1'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından birinin hükümlerini tadil eden bir teklifi Bakanlar Konferansı'na sunabilir. Madde IV'ün 5. paragrafında sıralanan Konseyler de, Ek 1'de yer alıp tatbikini denetlemekten sorumlu oldukları Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının tadil edilmesini Bakanlar Konferansı'na teklif edebilirler. Bakanlar Konferansı daha uzun bir süre tespit etmezse, tadil teklifinin Bakanlar Konferansı'na resmen sunulduğu tarihten itibaren 90 günlük süre zarfında, Bakanlar Konferansı'nın tadil teklifinin kabul için üyelere sunulması kararı konsensusla alınacaktır. 2, 5 veya 6. paragrafların hükümleri geçerli değilse, söz konusu karar 3 veya 4. paragrafların hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağını belirleyecektir. Konsensus sağlandığı takdirde, Bakanlar Konferansı söz konusu tadil teklifini anında kabul için üyelere sunacaktır. Belirlenen süre zarfında Bakanlar Konferansı'nın bir toplantısında konsensüs sağlanmadığı takdirde, Bakanlar Konferansı'nın 2/3oyu ile söz konusu tadil teklifini kabul için üyelere sunup sunmamayı kararlaştıracaktır. 2, 5 ve 6. paragraflarda öngörülen durumlar ile Bakanlar Konferansı'nın 3/4 oy çokluğuyla 4'üncü paragrafın hükümlerinin uygulanmasını kararlaştırdığı durumlar hariç, tadil teklifine 3'üncü paragrafın hükümleri uygulanacaktır.

2 İşbu maddenin ve aşağıda sıralanan maddelerin hükümlerinin tadilleri ancak tüm üyeler tarafından kabul edildikleri takdirde yürürlüğe gireceklerdir:

- İşbu Anlaşmanın Madde IX'u;
- GATT 1994'ün Madde I ve II'si;
- GATS'ın Madde II:1'i;
- TRIPS Anlaşmasının 4'üncü Maddesi.

3 2 ve 6. paragraftakiler hariç, işbu Anlaşmanın, veya Ek 1A ve 1C'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının hükümlerinin üyelerin hak ve yükümlülüklerini etkileyen tadilleri, bunları kabul eden üyeleri için üyelerin 2/3 tarafından kabul edildikten sonra, müteakiben de, diğer üyeler için değişikliği kabul etikçe yürürlüğe girecektir. Bu paragraf uyarınca yürürlüğe giren bir tadili, Bakanlar Konferansı tarafından tespit edilen süre zarfında kabul etmeyen üyenin DTÖ'den çekilme veya Bakanlar Konferansı'nın mutabakatı ile örgütte kalma hakkına sahip olacağı, üyelerin 3/4 çoğunluğu ile Bakanlar Konferansı tarafından kararlaştırılabilir.

4 2 ve 6. paragraftakiler hariç, işbu Anlaşmada ve Ek 1 ve 1C'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında yapılacak ve üyelerin hak ve yükümlülüklerini etkilemeyecek hüviyette olan değişiklikler, üyelerin 2/3'ü tarafından kabul edildikten sonra tüm üyeler için yürürlüğe gireceklerdir.

5 Yukarıdaki 2'inci paragrafta öngörülen durumlar dışında, GATS'ın I, II ve III. Bölümleri ile ilgili eklerine yapılacak değişiklikler, kabul edilen üyeler için söz konusu değişiklikler üyelerin 2/3'ü tarafından kabul edildikten sonra, diğerleri için de tadili kabul ettikçe yürürlüğe girer. Bakanlar Konferansı, üyelerin 3/4 çoğunluğu ile yukarıdaki hüküm uyarınca yürürlüğe giren tadillerin niteliğinin, bunları Bakanlar Konferansı tarafından belirlenen süre zarfında kabul etmeyen üyelerin DTÖ'den çekilmek veya Bakanlar Konferansı'nın izni ile kalmak hakkına sahip olmasını gerektirecek hüviyette olduğunu kararlaştırabilir. GATS'ın IV, V ve VI.Bölümleri ile ilgili eklerinde yapılacak değişiklikler üyelerin 2/3'ü tarafından kabul edildikten sonra tüm üyeler için yürürlüğe girecektir.

6 İşbu Maddenin diğer hükümlerine rağmen, TRIPS Anlaşmasının 71'inci maddesinin 2'inci paragrafının şartlarına uygun olarak bu Anlaşmaya getirilecek tadiller herhangi bir ilave resmi işlem olmaksızın Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilebilirler.

7 İşbu Anlaşmaya veya Ek 1'de yer alan bir Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasına yapılacak değişikliğe taraf olan bir üye, Bakanlar Konferansı tarafından öngörülen kabul süresi içinde DTÖ Genel Müdürü'ne kabul belgesini sunacaktır.

8 DTÖ'nün herhangi bir üyesi Ek 2 ve 3'de yer alan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının hükümlerinin tadilini onaylama kararı konsensüsle alınacak ve bu tadiller Bakanlar Konferansı tarafından onaylandıktan sonra bütün üyeler için yürürlüğe girecektir. Ek 3'teki Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nı tadil etme kararları Bakanlar Konferansı tarafından onaylandıktan sonra tüm üyeler için yürürlüğe girecektir.

9 Bir ticaret anlaşmasına taraf ülkelerin talebi üzerine Bakanlar Konferansı, münhasıran konsensusla olmak üzere bu, anlaşmayı Ek 4'e eklemeyi kararlaştırabilir. Çoklu Ticaret Anlaşmasına taraf üyelerin talebi üzerine, Bakanlar Konferansı bu Anlaşmayı Ek 4'ten çıkarmayı kararlaştırabilir.

10 Çoklu Ticaret Anlaşmasına yapılacak tadiller, o Anlaşmanın hükümlerine göre yapılacaktır.

Madde XI. Asli Üyelik

- 1 İşbu Anlaşmayı, ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarını kabul eden ve kendileri için GATT 1994'e Taviz ve Yükümlülük Listeleri ve GATS'a Müşahhas GATT 1947'nin Akit Tarafları ve Avrupa Toplulukları, DTÖ'nün asli üyeleri olacaklardır.
- 2 Birleşmiş Milletler tarafından en az gelişmiş ülke olarak tanınan ülkeler, sadece kendi kalkınma, mali ve ticari ihtiyaçları veya idari ve yapısal kapasiteleri ile bağdaşan yükümlülükler ve tavizler üstleneceklerdir.

Madde XII. Katılma

- 1 Herhangi bir devlet veya dış ticaret ilişkilerinin ve işbu Anlaşma ile Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın kapsamına giren konuların yürütülmesinde tam muhtariyete sahip müstakil gümrük sahası, kendisi ile DTÖ arasında üzerinde mutabık kalınacak şartlarla işbu Anlaşmaya katılabilecektir. Bu katılma, işbu Anlaşma ve ekindeki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için geçerli olacaktır.
- 2 Katılma konusundaki kararlar Bakanlar Konferansı tarafından DTÖ üyelerinin 2/3 oyu ile onaylanacaktır.
- 3 Çoklu Ticaret Anlaşmalarına katılma, ilgili Anlaşmanın hükümlerine göre yapılacaktır.

Madde XIII. Çok Taraflı Anlaşmaların Bazı Üyeler Arasında Uygulanmaması

- 1 İşbu Anlaşma ve Ek 1 ile 2'deki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları herhangi bir üye ile diğer üyeler arasında, bu üyelere biri Anlaşmaya taraf olduğunda diğeri rıza göstermezse, uygulanacaktır.
- 2 Birinci paragrafın GATT 1947'ye Akit Taraf olan DTÖ'nün asli üyeleri arasında uygulanabilmesi için, o Anlaşmanın XXXV. Maddesinin bu üyeler arasında öne sürülmüş ve işbu Anlaşma yürürlüğe girdiği tarihte aralarında tatbik edilmiş olması gerekmektedir.
- 3 Birinci paragraf, bir üye ve Madde XII uyarınca taraf olan bir diğer üye arasında sadece Anlaşmanın tatbikine razı olmayan üyenin, taraf olma şartlarını

içeren anlaşma Bakanlar Konferansı tarafından onaylanmadan önce Konferansa bilgi vermesi halinde uygulanabilir.

4 Bakanlar Konferansı, işbu Maddenin muayyen durumlarda tatbikini bir üyenin isteği üzerine gözden geçirebilir ve uygun göreceği tavsiyelerde bulunabilir.

5 Bir Çoklu Ticaret Anlaşmasının bazı taraflar arasında uygulanmaması durum, ilgili Anlaşma hükümlerine göre gerçekleşecektir.

Madde XIV. Kabul, Yürürlüğe Giriş ve Tevdi

1 İşbu Anlaşma, Madde XI uyarınca DTÖ'nün asli üyeleri arasında yer almaya hak kazanan GATT 1947 Akit Tarafları ve Avrupa Toplulukları'nın, imza veya başka yolla kabulüne açıktır. Kabul, işbu Anlaşma ve ekindeki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için geçerli olacaktır. İşbu Anlaşma ve ekindeki Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin Neticelerini İçeren Nihai Senedin 3. paragrafı uyarınca Bakanlar tarafından tespit edilen tarihte yürürlüğe girecek ve Bakanlar tarafından aksine bir karar alınmadığı takdirde, bu tarihten itibaren iki yıl boyunca imzaya açık kalacaktır. İşbu Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra yapılacak kabuller, yapıldıkları tarihten 30 gün sonra yürürlüğe girecektir.

2 İşbu Anlaşmayı yürürlüğe girdiği tarihten sonra kabul eden ülke, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nda yer alan Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra muayyen bir süre içinde tatbik edilecek taviz ve yükümlülükleri, Anlaşmayı yürürlüğe girdiği tarihte kabul etmiş gibi uygulanacaktır.

3 İşbu Anlaşma yürürlüğe girinceye kadar, metni ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları 1947 GATT AKİT TARAFLARI Genel Müdürüne tevdi edilecektir. Genel Müdür bu Anlaşmanın ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nın onaylanmış bir nüshasını ve her bir kabulün bir bildirimini, işbu Anlaşmayı kabul etmiş bulunan hükümet ve Avrupa Toplulukları'na sunacaktır. İşbu Anlaşma ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları ve bunlara getirilecek tadiller Anlaşma yürürlüğe girdiğinde DTÖ Genel Müdürü tarafından muhafaza edilecektir.

4 Bir Çoklu Ticaret Anlaşmasının kabul ve yürürlüğe girişi, bu Anlaşmada yer alan hükümlerle belirlenecektir. Bu tür Anlaşmalar yürürlüğe girdiklerinde GATT 1947 AKİT TARAFLARI Genel Müdürü tarafından muhafaza edilecektir.

Madde XV. Çekilme

1 Herhangi bir üye Anlaşmadan çekilebilir. Çekilme, gerek bu Anlaşma, gerek Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları için geçerli olacak ve DTÖ Genel Müdürüne çekilme bildirim yazılı olarak verildikten altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

2 Çoklu Ticaret Anlaşmasından çekilme, o anlaşmada yer alan hükümlere göre belirlenir.

Madde XVI. Çeşitli Hükümler

1 İşbu Anlaşma ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nda belirtilen haller hariç, DTÖ GATT 1947 AKİT TARAFLARIN ve GATT 1947 çerçevesinde kurulan organların karar, usul ve adetlerini takip edecektir.

2 İmkan nispetinde, GATT 1947'nin Sekreteryası DTÖ'nün de Sekreteryası olacak ve GATT 194 AKİT TARAFLARININ Genel Müdürü, işbu Anlaşmanın VI. Maddesi uyarınca Bakanlar Konferansı bir atama yapıncaya kadar DTÖ Genel Müdürü görevini yerine getirecektir.

3 İşbu Anlaşmanın herhangi bir hükmü ile Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarından birinin hükümleri arasında bir ihtilaf meydana geldiği takdirde, işbu anlaşmanın hükümleri söz konusu ihtilaf açısından üstünlüğe sahip olacaktır.

4 Her bir üye, kanun, yönetmelik ve idari usullerinin, Anlaşmada yer alan yükümlülüklerine uygun olmasını sağlayacaktır.

5 İşbu Anlaşmanın herhangi bir hükmüne çekince konamaz. Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarına çekinceler ancak bu Anlaşmalarda öngörüldüğü ölçüde konabilecektir. Çoklu Ticaret Anlaşması'na çekinceler, o Anlaşmanın hükümlerinde belirlenir.

6 İşbu Anlaşma, Birleşmiş Milletler Yasası'nın 102'inci Maddesi uyarınca kaydedilecektir.

Marakeş'te 15 Nisan 1994 günü, her biri aynı ölçüde geçerli olmak üzere İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde yapılmıştır.

Açıklayıcı Notlar:

“Ülke” veya “ülkeler” bu Anlaşmada ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları'nda, DTÖ'ye taraf müstakil gümrük sahalarını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

İşbu Anlaşma veya Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında “milli” kelimesi kullanıldığında, aksine bir ifade olmadığı takdirde, DTÖ’ye taraf müstakil gümrük sahalarını da kapsayacaktır.

Ekler Listesi

Ek 1

Ek 1A Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994
- Tarım Anlaşması
- Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Anlaşması
- Tekstil ve Giyim Anlaşması
- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994’ün VI’ncı Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994’ün VII’nci Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
- Menşe Kuralları Anlaşması
- İthalat Lisansları Anlaşması
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması
- Koruma Tedbirleri Anlaşması

Ek 1B Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri

Ek 1C Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Ek 2 Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni

Ek 3 Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

Ek 4 Çoklu Ticaret Anlaşmaları

- Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Devlet Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

Ek – 2: Dünya Ticaret Örgütü Üyeleri

A. GATT 1947 ve GATT 1994'e Üye Olan Ülkeler ve Üye Oldukları Tarihler

- Almanya (1 Ekim 1951)
Amerika Birleşik Devletleri (1 Ocak 1948)
Angola (8 Nisan 1994)
Antigua ve Barbuda (3 Mart 1987)
Arjantin (11 Ekim 1967)
Avustralya (1 Ocak 1948)
Avusturya (19 Ekim 1957)
Bahran (13 Aralık 1993)
Bangladeş (16 Aralık 1972)
Barbados (15 Şubat 1967)
Belçika (1 Ocak 1948)
Belize (7 Ekim 1983)
Benin (12 Eylül 1963)
Birleşik Arap Emirlikleri (8 Mart 1994)
Birleşik Krallık (1 Ocak 1948)
Bolivya (8 Eylül 1990)
Botsvana (28 Ağustos 1987)
Brezilya (30 Temmuz 1948)
Brunei Darüsselam (9 Aralık 1993)
Burnika Faso (3 Mayıs 1963)
Burundi (13 Mart 1965)
Cibuti (16 Aralık 1994)
Çad Cumhuriyeti (12 Temmuz 1963)
Çek Cumhuriyeti (15 Nisan 1993)
Danimarka (28 Mayıs 1950)

Dominik Cumhuriyeti (19 Mayıs 1950)
Dominika (20 Nisan 1993)
El Salvador (22 Mayıs 1991)
Endonezya (24 Şubat 1950)
Fas (17 Haziran 1987)
Fiji (16 Kasım 1993)
Fildişi Sahilleri (31 Aralık 1963)
Filipinler (27 Aralık 1979)
Finlandiya (25 Mayıs 1950)
Fransa (1 Ocak 1948)
Gabon (3 Mayıs 1963)
Gambiya (22 Şubat 1965)
Gana (17 Ekim 1957)
Gine (8 Aralık 1994)
Gine Bissau (17 Mart 1994)
Grenada (9 Şubat 1994)
Guatemala (10 Ekim 1991)
Guyana (5 Temmuz 1966)
Güney Afrika (13 Haziran 1948)
Haiti (1 Ocak 1950)
Hindistan (8 Temmuz 1948)
Hollanda (1 Ocak 1948)
Honduras (10 Nisan 1994)
Hong Kong (23 Nisan 1986)
İrlanda (22 Aralık 1967)
İspanya (29 Ağustos 1973)
İsrail (5 Temmuz 1967)
İsveç (30 Nisan 1950)
İsviçre (1 Ağustos 1966)
İtalya (30 Mayıs 1950)
İzlanda (21 Nisan 1968)
Jamaika (31 Aralık 1963)
Japonya (10 Eylül 1955)

Kamerun (3 Mayıs 1963)
Kanada (10 Ocak 1948)
Katar (7 Nisan 1994)
Kenya (5 Şubat 1964)
Kıbrıs (15 Temmuz 1963)
Kolombiya (3 Ekim 1981)
Kongo Cumhuriyeti (3 Mayıs 1963)
Kore Cumhuriyeti (14 Nisan 1967)
Kosta Rika (24 Kasım 1990)
Kuveyt (3 Mayıs 1963)
Küba (1 Ocak 1948)
Lesoto (8 Ocak 1988)
Lihtenştayn (29 Mart 1994)
Lüksemburg (1 Ocak 1948)
Macaristan (9 Eylül 1973)
Madagaskar (30 Eylül 1963)
Makav (11 Ocak 1991)
Malavi (28 Ağustos 1964)
Maldivler (19 Nisan 1983)
Malezya (24 Ekim 1957)
Mali (11 Ocak 1993)
Malta (17 Kasım 1964)
Meksika (24 Ağustos 1986)
Mısır (9 Mayıs 1970)
Moritanya (30 Eylül 1963)
Moritus (2 Eylül 1970)
Mozambik (27 Temmuz 1997)
Myanmar Birliği (29 Temmuz 1948)
Namibya (15 Eylül 1992)
Nijer (31 Aralık 1963)
Nijerya (18 Kasım 1960)
Nikaragua (28 Mayıs 1950)
Norveç (10 Temmuz 1948)

Orta Afrika Cumhuriyeti (3 Mayıs 1963)
Pakistan (30 Temmuz 1948)
Papua Yeni Gine (16 Aralık 1994)
Paraguay (6 Ocak 1994)
Peru (7 Ekim 1951)
Polonya (18 Ekim 1967)
Portekiz (6 Mayıs 1962)
Romanya (14 Kasım 1971)
Ruanda (1 Ocak 1966)
Saint Kitts ve Nevis (24 Mart 1994)
Saint Lucia (13 Nisan 1993)
Saint Vincent ve Grenadinler (18 Mayıs 1993)
Senegal (27 Eylül 1963)
Sierra Leone (19 Mayıs 1961)
Singapur (20 Ağustos 1973)
Slovak Cumhuriyeti (15 Nisan 1993)
Slovenya (3 Ekim 1994)
Solomon Adaları (28 Aralık 1994)
Sri Lanka (29 Temmuz 1948)
Surinam (22 Mart 1978)
Svaziland Krallığı (8 Şubat 1993)
Şili (16 Mart 1949)
Tanzanya (9 Aralık 1961)
Tayland (20 Kasım 1982)
Togo (20 Mart 1964)
Trinidad ve Tobago (23 Ekim 1962)
Tunus (29 Ağustos 1990)
Türkiye (17 Ekim 1951)
Uganda (23 Ekim 1962)
Uruguay (6 Aralık 1953)
Venezuela (31 Ağustos 1990)
Yeni Zelanda (30 Temmuz 1948)
Yugoslavya (25 Ağustos 1966)

Yunanistan (1 Mart 1950)
Zaire (11 Eylül 1961)
Zambiya (10 Şubat 1982)
Zimbabve (11 Temmuz 1948)

B. Dünya Ticaret Örgütü Kurulduktan Sonra Üye Olan Ülkeler ve Üye Oldukları Tarihler

Arnavutluk (8 Eylül 2000)
Bulgaristan (1 Aralık 1996)
Cabo Verde (23 Temmuz 2008)
Çin (11 Aralık 2001)
Ekvator (21 Ocak 1996)
Ermenistan (5 Şubat 2003)
Estonya (13 Kasım 1999)
Gürcistan (14 Haziran 2000)
Hırvatistan (30 Kasım 2000)
Kamboçya (13 Ekim 2004)
Karadağ (29 Nisan 2012)
Letonya (10 Şubat 1999)
Litvanya (31 Mayıs 2001)
Moğolistan (29 Ocak 1997)
Nepal (23 Nisan 2004)
Panama (6 Eylül 1997)
Samoa (10 Mayıs 2012)
Tacikistan (2 Mart 2013)
Tayvan (1 Ocak 2002)
Tonga (27 Temmuz 2007)
Ukrayna (16 Mayıs 2008)
Umman (9 Kasım 2000);
Ürdün (11 Nisan 2000)
Vanuatu (24 Ağustos 2012)
Vietnam (11 Ocak 2007)

Yemen (26 Haziran 2014)

C. Gözlemci Olan Ülkeler

Afganistan

Andora

Azerbeycan

Bahamalar

Beyaz Rusya

Bosna Hersek

Butan

Cezayir

Ekvator Ginesi

Etopya

Irak

İran

Kazakistan

Komor Adaları

Liberya Cumhuriyeti

Libya

Lübnan Cumhuriyeti

Özbekistan

Sao Tome ve Principe Cumhuriyeti

Sejšel Adaları

Sırbistan

Sudan

Suriye rap Cumhuriyeti

Vatikan

Not: Vatikan haricinde bütün gözlemciler, gözlemci oldukları tarihten itibaren beş yıl içerisinde katılım müzakerelerine başlamak zorundadır.

Ek – 3: ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİNE DAİR MUTABAKAT METNİ(AHMM)³⁶⁶

Üyeler bu belge ile aşağıdaki hususlar üzerinde mutabık kalmışlardır:

Madde 1 Kapsam ve Uygulama

1 Bu Mutabakat Metni'nde yer alan kurallar ve usuller bu Mutabakat Metni'nin 1 No.lu Ekinde sıralanan anlaşmaların (bu Mutabakat Metni'nde "kapsamdaki anlaşmalar" olarak anılacaktır) istişare ve Anlaşmazlıkların halli hükümlerine uygun olarak havale edilen anlaşmazlıklara uygulanacaktır. Bu mutabakat metni kapsamındaki kurallar ve usuller ayrıca Üyelerin Dünya Ticaret Örgütü'nün Kurulmasına İlişkin Anlaşma hükümleri (bu Mutabakat Metni'nde "DTÖ Anlaşması" olarak anılacaktır) ve tek başına veya kapsamdaki diğer anlaşmalardan herhangi biri ile birlikte ele alınan bu Mutabakat Metni hükümleri kapsamındaki hak ve yükümlülükleri ile ilgili olarak Üyeler arasındaki istişarelere ve Anlaşmazlıkların halline de uygulanacaktır.

2 Bu Mutabakat Metni'nde yer alan kurallar ve usuller, kapsamdaki anlaşmalarda bulunan ve bu Mutabakat Metni'nin 2 No.lu Ekinde tespit edilen, Anlaşmazlıkların halli ile ilgili özel veya ek kurallara ve usullere tabi olarak uygulanacaktır. Bu Mutabakat Metni'nde yer alan kural ve usullerle Ek 2'de belirtilen kural ve usuller arasında herhangi bir farklılık olması halinde, Ek 2'de yer alan özel veya ek kurallar ve usuller geçerli olacaktır. Birden fazla kapsamdaki anlaşma çerçevesindeki kuralları ve usulleri ilgilendiren uyuşmazlıklarda, gözden geçirilmekte olan bu anlaşmalarda yer alan özel veya ek kurallar ve usuller arasında herhangi bir çelişki olduğu takdirde ve anlaşmazlığa taraf olanların panel oluşturduktan sonra 20 gün içinde kural ve usuller üzerinde mutabakata varamamaları halinde, 2 nci Maddenin 1 inci paragrafında öngörülen Anlaşmazlıkların halli Organı (bu Mutabakat Metninde "AHO" olarak anılacaktır)

---

³⁶⁶ RG, 25.2.1995, S. 22213.

Başkanı anlaşmazlığa taraf olanlarla istişarelerde bulunarak, Üyelerden herhangi birinin talebinden sonra 10 gün içinde, izlenecek kuralları ve usulleri tespit edecektir. Başkanı, mümkün olduğunca özel veya ek kuralların ve usullerin kullanılması gerektiği ve bu Mutabakat Metni'nde yer alan kuralların ve usullerin anlaşmazlıklardan kaçınmak için gerekli olduğu takdirde kullanılması gerektiği ilkesi yönlendirecektir.

Madde 2. Uygulama

1 Bu kuralları ve usulleri ve kapsamdaki herhangi bir anlaşmada aksi öngörülmedikçe, kapsamdaki anlaşmaların istişare ve Anlaşmazlıkların halli hükümlerini uygulamak üzere, bu Mutabakat Metni ile Anlaşmazlıkların halli Organı kurulmaktadır. AHO panel kurma, panel ve Temyiz Organı raporlarını kabul etme, karar ve tavsiyelerin uygulanmasını denetleme ve kapsamdaki anlaşmalar çerçevesindeki ayrıcalıkların ve diğer yükümlülüklerin ertelenmesine izin verme yetkisine sahip olacaktır. Aynı zamanda Çoklu bir Ticaret Anlaşması olan kapsamdaki bir anlaşma çerçevesinde doğan anlaşmazlıklarda, burada kullanılan "Üye" terimi yalnızca ilgili Çoklu Ticaret Anlaşmasına taraf olan Üyeler anlamında olacaktır. AHO Çoklu bir Ticaret Anlaşmasının Anlaşmazlıkların halli hükümlerini uygulandığında, yalnızca bu Anlaşmaya taraf olan Üyeler AHO'nun bu anlaşmazlıkla ilgili kararlarına veya fiillerine katılabilirler.

2 AHO, kapsamdaki ilgili anlaşmaların hükümleri ile ilgili anlaşmazlıklardaki gelişmeleri ilgili DTÖ Konseylerine ve Komitelerine bildirecektir.

3 AHO bu Mutabakat Metni'nde öngörülen zaman çerçevesi içinde görevlerini yapmak için gereken sıklıkta toplanacaktır.

4 Bu Mutabakat Metni'nde yer alan usul ve kurallarda AHO'nun bir karar alması öngörülmüşse, bu karar oybirliğiyle alınacaktır.³⁶⁷

Madde 3. Genel Hükümler

1 Üyeler GATT 1947 Madde XXII ve XXIII kapsamında şimdiye kadar uygulanmış olan anlaşmazlıkların yönetimi ilkelerine ve bu Mutabakat Metni'nde

---

³⁶⁷ Karar alınırken AHO Toplantısında hazır bulunan üyelerden hiçbiri önerilen karara resmen itiraz etmediği takdirde, AHO'nun incelenmek üzere kendisine sunulan bir konuda oybirliği ile karar almış olduğu kabul edilecektir.

ayrıntılı olarak açıklanan ve değiştirilen kurallara ve usullere bağlılıklarını tasdik ederler.

2 DTÖ'nün Anlaşmazlıkların halli sistemi, çok taraflı ticaret sisteminde güvenlik ve önceden sezilebilirlik sağlamasının en önemli unsurudur. Üyeler bu sistemin, Üyelerin kapsamdaki anlaşmalar çerçevesindeki hak ve yükümlölüklerinin korunmasına ve devletler genel hukukunun yorumlanmasına ilişkin alışılmış kurallara uygun olarak bu anlaşmaların mevcut hükümlerinin açıklanmasına hizmet ettiğini kabul ederler. AHO'nun tavsiyeleri ve kararları kapsamdaki anlaşmalarda öngörülen hak ve yükümlölükleri azaltamaz veya çoğaltamaz.

3 Herhangi bir Üyenin kapsamdaki anlaşmalar çerçevesinde doğrudan veya dolaylı olarak kendi yararına olan bir hususun bir başka Üye tarafından alınan önlemler nedeniyle zarar gördüğü kanaatinde olduğu durumların acilen çözümlenmesi, DTÖ'nün etkin işleyişi ve Üyelerin hak ve yükümlölükleri arasında uygun bir dengenin korunması için şarttır.

4 AHO kararları ve tavsiyeleri, bu Mutabakat Metni ve kapsamdaki anlaşmalar çerçevesindeki hak ve yükümlölüklere uygun olarak, konunun tatmin edici biçimde çözümlenmesini amaçlayacaktır.

5 Kapsamdaki anlaşmaların istişare ve Anlaşmazlıkların halli hükümleri kapsamında resmen ileri sürülen konularda tüm çözümler ve hakem kararları bu anlaşmalara uygun olacak ve bu anlaşmalar kapsamında herhangi bir Üyenin yararına olan hususları hükümsüz kılmayacak veya zarar vermeyecek ve bu anlaşmaların amaçların gerçekleştirilmesini engellemeyecektir.

6 Kapsamdaki anlaşmaların istişare ve Anlaşmazlıkların halli hükümleri çerçevesinde resmen ileri sürülen konularda karşılıklı olarak kabul edilen çözümler AHO'ya ve ilgili Konseylerle Komitelere bildirecek olup, herhangi bir Üye bu konu ile ilgili bir hususa itiraz edebilir.

7 Herhangi bir Üye bir konuyu havale etmeden önce, bu usuller kapsamında hareket etmenin verimli olup olmayacağına karar verecektir. Anlaşmazlıkların halli mekanizmasının amacı anlaşmazlıklara olumlu bir çözüm getirmektir. Anlaşmazlığa taraf olanlarca karşılıklı olarak kabul edilebilecek ve kapsamdaki anlaşmalara uygun olan bir çözümün tercih edileceği açıktır. Karşılıklı olarak kabul edilen bir çözüme varılamadığı takdirde, Anlaşmazlıkların halli mekanizmasının birinci amacı genellikle, ilgili önlemlerin kapsamdaki anlaşmaların herhangi bir hükmüne uygun

olmadığının tespit edilmesi halinde, bu önlemlerin geri çekilmesini sağlamaktır. Tazminat hükmüne yalnızca, önlemin derhal geri çekilmesi uygun olmadığında ve kapsamdaki bir anlaşmaya uygun olmayan önlem geri çekilinceye kadar geçici bir tedbir olarak başvurulabilir. Bu Mutabakat Metni'nin anlaşmazlıkların halli usullerini başlatan Üye için öngördüğü en son çare, AHO'nun bu önlemlere izin vermesine tabi olarak, ayrıcalık başvurularını veya kapsamdaki anlaşmalar çerçevesindeki diğer yükümlülükleri diğer Üye karşısında ayrımcı bir şekilde ertelemektir.

8 Kapsamdaki bir anlaşma çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerin ihlal edilmesi halinde, bu fiil iptal veya bozma durumu için yeterli kanıt sayılır. Bu ise normalde, kuralların ihlalinin, kapsamdaki bu anlaşmaya taraf olan diğer Üyeler üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ve böyle durumlarda ithamı çürütmenin hakkında şikayet olan Üyeye ait olacağı varsayımının geçerli olduğu anlamındadır.

9 Bu Mutabakat Metni hükümleri, DTÖ Anlaşması veya çoklu bir Ticaret Anlaşması olan kapsamdaki bir anlaşma çerçevesinde alınan karar aracılığıyla, Üyelerin kapsamdaki bir anlaşma hükümlerinin resmi yorumunu talep etme haklarını ortadan kaldırmaz.

10 Uzlaşma taleplerinin ve Anlaşmazlıkların halli usullerinin kullanılmasının münakaşalı fiiller olarak tasarlanmadığı veya addedilmediği ve herhangi bir anlaşmazlık doğduğu takdirde, tüm Üyelerin uyuşmazlığı çözümlenmek gayretiyle iyi niyetle bu usullere başvuracağı anlaşılmaktadır. Farklı konularla ilgili şikayetlerin ve karşı-şikayetlerin birbirine bağlanmayacağı da anlaşılmaktadır.

11 Bu Mutabakat Metni yalnızca, DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte veya daha sonra, kapsamdaki anlaşmaların istişare hükümleri çerçevesindeki yeni istişare talepleri için uygulanacaktır. İstişare taleplerinin, DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten önce, GATT 1947 çerçevesinde veya kapsamdaki anlaşmaların yerini aldığı daha önceki başka bir anlaşma çerçevesinde sunulduğu anlaşmazlıklar için, DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten hemen önce geçerli olan ilgili Anlaşmazlıkların halli kuralları ve usulleri uygulanmaya devam edecektir.³⁶⁸

12 Paragraf 11 hükümlerine bakılmaksızın, gelişmekte olan bir Üye ülke kapsamdaki anlaşmalardan herhangi birine dayalı olarak gelişmiş bir Üye

---

³⁶⁸ Bu paragraf, hakkında panel raporları kabul edilmemiş veya tamamen uygulanmamış uyuşmazlıklarda da uygulanacaktır.

ülkealeyhinde şikayette bulunduğu takdirde, Panelin aşağıdaki Kararın 7. paragrafında öngörülen zaman çerçevesinin raporunu vermesi için yeterli olmadığını düşünmesi ve bu zaman-çerçevesinin şikayette bulunan tarafın mutabakatı ile uzatılabilmesidir. Bu durumda, şikayette bulunan taraf bu Mutabakat Metni'nin 4,5,6, ve 12. Maddelerinde yer alan hükümlere alternatif olarak 5 Nisan 1966 tarihli Karar'ın (BISD 145/18) ilgili hükümlerine başvurabilir. Madde 4.5.6 ve 12'de yer alan kural ve usullerle Karar'da yer alan ilgili kural ve usuller arasında farklılık olması halinde, Karar'daki kural ve usuller geçerli olacaktır.

Madde 4. İstişare

1 Üyeler kullandıkları istişare usullerinin etkinliğini güçlendirme ve geliştirme kararlılıklarını teyid ederler.

2 Her Üye kendi ülkesinde alınan, kapsamdaki herhangi bir anlaşmanın işleyişini etkileyen önlemler konusunda bir başka Üyenin beyanını dikkate almayı ve bu beyanla ilgili yeterli istişare fırsatı tanımayı taahhüt eder.³⁶⁹

3 Kapsamdaki bir anlaşma uyarınca istişare talebinde bulunduğu takdirde, talebin muhatabı olan Üye, karşılıklı olarak aksi kabul edilmedikçe, karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüme varmak amacıyla, talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde talebe cevap verecek ve talebin alındığı tarihten sonra en geç 30 günlük bir süre içinde iyi niyetle istişareye girecektir. Söz konusu Üye talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde cevap vermediği veya talebin alındığı tarihten sonra en fazla 30 gün içinde veya karşılıklı olarak kabul edilen başka bir süre içinde istişareye girmediği takdirde, istişare talebinde bulunan Üye doğrudan, panel oluşturulması talebinde bulunabilir.

4 İstişare talebinde bulunan Üye bu tür tüm istişare taleplerini AHO'ya ve ilgili Konseyler ile Komitelere bildirecektir. İstişare talepleri yazılı olarak ve talebin gerekçeleri, uygulanan önlemler ve şikayetin hukuki dayanağı talepte belirtilecektir.

5 Kapsamdaki bir anlaşma hükümlerine uygun olarak yapılan istişareler sırasında, Üyeler, bu Mutabakat Metni kapsamında başka önlemlere başvurmadan önce, konu ile ilgili tatmin edici bir ayarlama yapmaya gayret etmelidirler.

---

³⁶⁹ Herhangi bir üyenin ülkesinde bölgesel veya yerel hükümetler veya makamlarca alınan önlemlerle ilgili kapsamdaki başka herhangi bir anlaşmanın hükümleri, bu paragraftaki hükümlerden farklı hükümler içerdiği takdirde, kapsamdaki diğer anlaşma hükümleri geçerli olacaktır.

6 İstişareler gizli olacak ve Üyelerin başka herhangi bir takibattaki haklarını ortadan kaldırmayacaktır.

7 Herhangi bir anlaşmazlık istişare talebinin alındığı tarihten sonra 60 gün içinde istişare yolu ile çözümlenemediği takdirde, şikayette bulunan taraf bir panelin oluşturulmasını talep edebilir. İstişarede bulunan taraflar müştereken, istişare yolu ile uzlaşmazlığın çözümlenemediği kanaatine vardıkları takdirde, şikayette bulunan taraf 60 günlük süre esnasında, panel oluşturulmasını talep edebilir.

8 Bozulabilir mallarla ilgili acil durumlar da dahil olmak üzere, aciliyet gerektiren hallerde Üyeler talebin alındığı tarihten itibaren en fazla 10 gün içinde istişareye gireceklerdir. Talebin alındığı tarihten sonra 20 günlük bir süre içinde anlaşmazlık istişare yoluyla çözümlenemediği takdirde, şikayette bulunan taraf bir panel oluşturulmasını talep edebilir.

9 Bozulabilir mallarla ilgili olanlar da dahil olmak üzere aciliyet gerektiren hallerde, anlaşmazlığa taraf olanlar, paneller ve Temyiz Organı, işlemleri mümkün olan azami ölçüde hızlandırmak için her türlü gayreti göstereceklerdir.

10 Üyeler istişareler esnasında gelişmekte olan Üye ülkelerin özel sorunlarını ve menfaatlerini özellikle dikkate alacaklardır.

11 İstişarede bulunan Üyeler dışında herhangi bir Üye, GATT 1994, Madde XXII, paragraf 1; GATS Madde XXII, paragraf 1 veya kapsamdaki diğer anlaşmaların³⁷⁰ ilgili hükümleri uyarınca yapılan istişarelerde önemli bir ticari menfaati olduğu kanaatine vardığı takdirde, bu Üye, söz konusu Maddeye uygun olarak istişare talebinin sirküle edildiği tarihten sonra 10 gün içinde, istişarelere katılmak istediğini, istişareye giren Üyelere ve AHO'ya bildirebilir. İstişare talebinin muhatabı olan Üyenin, önemli menfaat talebinin geçerli bir nedene dayandığını kabul etmesi koşuluyla, bu Üye istişarelere katılacaktır. Böyle bir durumda, AHO bundan haberdar edilecektir. İstişarelere katılma talebi kabul edilmediği takdirde, başvuruda

---

³⁷⁰ Kapsamdaki anlaşmalarda yer alan ilgili istişare hükümleri aşağıda listelenmiştir.: Tarım Anlaşması madde 19, insan ve bitki sağlığını koruyucu önlemler anlaşması madde 11, Paragraf 1, tekstil ve giyim eşyaları anlaşması madde 8, paragraf 4 ticarete teknik engeller anlaşması madde 14, paragraf 1, ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri anlaşması madde 8, GATT 1994'ün VI. Maddesine uygulanmasına ilişkin anlaşma madde 17, paragraf 2, GATT 1994'ün VII. maddesinin uygulanmasına ilişkin anlaşma madde 19, paragraf 2, sevk önceki inceleme anlaşması madde 7, Menşe kuralları anlaşması madde 7, ithalat lisansları anlaşması madde 6, sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirler anlaşması madde 30, koruma tedbirleri anlaşması madde 14, ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları anlaşması madde 64.1, çoklu ticaret anlaşmalarının her anlaşmanın yetkili organlarınca tespit edilen ve AHO'ya bildirilen ilgili istişare hükümleri.

bulunan Üye GATT 1994 Madde XXII paragraf 1 veya Madde XXIII paragraf 1, GATS Madde XXII paragraf 1 veya Madde XXIII paragraf 1 veya kapsamdaki diğer anlaşmaların ilgili hükümleri uyarınca istişare talebinde bulunmakta serbest olacaktır.

Madde 5. İyi Niyet Görevi, Uzlaştırma ve Arabuluculuk

1 İyi niyet görevi (good offices), uzlaştırma ve arabuluculuk, anlaşmazlık tarafları kabul ettiği takdirde isteğe bağlı olarak uygulanan usullerdir.

2 İyi niyet yardım, uzlaştırma ve arabuluculuk usullerini kapsayan takibatlar ve özellikle anlaşmazlık taraflarının bu takibatlar esnasındaki görüşleri gizli olacak ve tarafların bu usuller kapsamında başka takibatlardaki haklarını ortadan kaldırmayacaktır.

3 İyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk anlaşmazlığa taraf olanlarca herhangi bir zamanda talep edilebilir. Bu usuller herhangi bir zamanda başlayıp herhangi bir zamanda sona erebilir. şikayette bulunan taraf, iyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk usulleri sona erdikten sonra, panel oluşturulması talebinde bulunabilir.

4 İstişare talebinin alındığı tarihten sonra 60 gün içinde iyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk usulleri uygulandığında, şikayette bulunan taraf panelin oluşturulmasını talep etmeden önce, istişare talebinin alındığı tarihten sonra 60 günlük bir sürenin geçmesine olanak tanınmalıdır. Anlaşmazlığa taraf olanlar müştereken, anlaşmazlığın iyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk işlemi ile çözümlenemediği kanaatine vardıkları takdirde, şikayette bulunan taraf 60-günlük süre esnasında da, panelin oluşturulmasını talep edebilir.

5 Anlaşmazlığa taraf olanların kabul etmesi halinde, iyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk işlemleri panel işlemi devam ederken de sürdürülebilir.

6 Genel Müdür anlaşmazlığın çözümünde Üyelere yardımcı olmak amacıyla görevi gereği iyi niyet görevi, uzlaştırma ve arabulucuk faaliyetlerinde bulunabilir.

Madde 6. Panelin Oluşturulması

1 Panel, şikayette bulunan tarafın talebi üzerine ve AHO bu toplantıda oybirliğiyle panelin oluşturulmamasına karar vermediği takdirde, en geç, talebin

AHO gündeminde ilk kez yer aldığı toplantıyı izleyen AHO toplantısında oluşturulacaktır.³⁷¹

2 Panel oluşturulması talebi yazılı olacaktır. Talepte istişarelerde bulunulup bulunulmadığı belirtilecek, uygulanmakta olan özel önlemler tanıtılacak ve şikayetin yasal dayanağının sorunu açıkça ortaya koyabilmek için yeterli bir özet yer alacaktır. Başvuruda bulunan, oluşturulacak panelin standart görev çerçeveleri dışında başka görev çerçeveleri tabi olmasını talep ettiği takdirde, yazılı talepte teklif edilen özel görev çerçeveleri metni de yer alacaktır.

Madde 7. Panellerin Görev Çerçeveleri

1 Anlaşmazlığa taraf olanlar panel oluşturulduktan sonra 20 gün içinde aksi yönde bir karar almadıkları takdirde, paneller aşağıdaki görev çerçevelerine uygun olarak faaliyet göstereceklerdir:

"....belge ile, (tarafın adı) tarafından AHO'ya havale edilen konuyu (anlaşmazlığa taraf olanlarca belirtilen kapsamındaki anlaşmanın(ların) adı)'da yer alan ilgili hükümlerin ışığında incelemek ve AHO'ya bu anlaşmada(larda) öngörülen tavsiyelerde bulunmasında veya kararları almasında yardımcı olacak tespitleri yapmak".

2 Paneller, anlaşmazlığa taraf olanlarca belirtilen kapsamdaki anlaşma veya anlaşmalarda yer alan ilgili hükümleri ele alacaklardır.

3 AHO bir panel oluştururken, Başkanını, anlaşmazlığa taraf olanlarla istişarelerde bulunarak ve paragraf 1 hükümlerine tabi olarak panelin görev çerçevelerini hazırlama konusunda yetkili kılabilir. Bu şekilde hazırlanan görev çerçevelerini bütün Üyelere sirküle edilecektir. Standart görev çerçeveleri dışında başka görev çerçeveleri üzerinde mutabık kalındığı takdirde, AHO'da herhangi bir Üye bu konu ile ilgili itirazda bulunabilir.

Madde 8. Panellerin Oluşumu

1 Paneller, panele bir vaka sunmuş veya bu konuda hizmet vermiş, GATT 1947'nin akit taraflarından birinin veya bir Üyenin temsilcisi olarak, veya

---

³⁷¹Şikayette bulunan tarafın talep etmesi halinde, en az 10 gün önceden toplantı bildiriminde bulunulması koşuluyla, AHO talep tarihinden sonra 15 gün içinde bu amaçla toplanacaktır.

kapsamdaki herhangi bir anlaşma veya bu anlaşmaların yerini aldığı daha önceki bir anlaşma Konseyinin veya Komitesinin temsilcisi olarak hizmet vermiş, veya Sekreteryada görev almış, Uluslararası ticaret hukuku veya politikası konusunda ders vermiş veya bu konuda yayınları olan veya herhangi bir Üyenin üst düzeyde ticaret politikası görevlisi olarak hizmet vermiş kişiler de dahil olmak üzere, hükümetten ve/veya hükümet-dışından vasıflı kişilerden oluşacaktır.

2 Panel üyeleri, üyelerin bağımsızlığı sağlanacak ve panelde yeterli çeşitlilikte özgeçmiş ve çok geniş deneyime sahip olanlar bulunacak şekilde seçilecektir.

3 Anlaşmazlığa taraf olanlarca aksi kabul edilmedikçe, hükümeti ³⁷² anlaşmazlığa taraf olan Üye ülkenin vatandaşları veya 10 uncu Maddenin 2 nci paragrafında tanımlanan üçüncü şahıslar bu anlaşmazlıkla ilgili panelde görev alamazlar.

4 Sekreteryaya panel üyelerinin seçimine yardımcı olmak amacıyla, panel üyelerinin uygun şekilde içinde seçilebileceği, 1 inci paragrafta belirtilen niteliklere sahip hükümetten veya hükümet-dışından kişilerin açıklayıcı bir listesini bulunduracaktır. Bu liste hükümet-dışından panel üyelerinin 30 Kasım 1984 tarihinde (BISD 315/9) tespit edilen görev cetvelini ve kapsamdaki anlaşmalar çerçevesinde tespit edilen diğer görev cetvellerini ve açıklayıcı listeleri kapsayacaktır. DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte bu görev cetvelleri ve açıklayıcı listelerde yer alan kişilerin adları bu listelerde muhafaza edilecektir. Üyeler bu kişilerin uluslararası ticaret ve kapsamdaki anlaşmaların konusu veya sektörü hakkındaki bilgi birikimleri ile ilgili bilgileri de vererek, açıklayıcı listeye dahil edilmek üzere hükümetten ve hükümet-dışından kişilerin adlarını periyodik olarak önerebilirler. Önerilen bu adlar AHO'nun onayı üzerine listeye eklenecektir. Listede yer alan her kişi için, bu kişilerin kapsamdaki anlaşmaların konusu veya sektörü ile ilgili özel deneyim alanları veya uzmanlık dalları da listede belirtilecektir.

5 Anlaşmazlığa taraf olanlar, panel oluşturduktan sonra 10 gün içinde, panelin beş kişiden oluşmasını kabul etmedikçe, panel üç üyeden oluşacaktır. Panelin kimlerden oluştuğu Üyelere derhal bildirilecektir.

---

³⁷² Gümrük birlikleri veya ortak pazarların anlaşmazlığa taraf olması halinde bu hüküm gümrük birliklerine veya ortak pazara üye olan tüm ülkelerin vatandaşlarına uygulanır.

6 Sekreteryaya, anlaşmazlığa taraf olanlara, panel için aday önerecektir. Anlaşmazlık tarafları zorunlu nedenler olmadıkça aday gösterilenlere itiraz etmeyeceklerdir.

7 Panelin kuruluş tarihinden sonra 20 gün içinde panel üyeleri üzerinde mutabakata varılamadığı takdirde, Genel Müdür taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, AHO Başkanı ve ilgili Konsey veya Komitenin Başkanı ile istişarelerde bulunarak, anlaşmazlığa konu olan kapsamdaki anlaşma veya anlaşmaların ilgili özel veya ek kurallarına veya usullerine uygun olarak en uygun gördüğü panel üyelerini anlaşmazlık taraflarına danıştıktan sonra tayin ederek panelin kompozisyonunu tespit edecektir. AHO Başkanı bu şekilde oluşturulan panelin kompozisyonunu, bu talebi aldığı tarihten sonra en geç 10 gün içinde Üyelere bildirecektir.

8 Üyeler, genel bir kural olarak, kendi görevlilerinin panel üyesi olarak görev yapmalarına izin vereceklerdir.

9 Panel üyeleri hükümet temsilcisi veya herhangi bir örgüt temsilcisi sıfatıyla değil, şahsi sıfatlarıyla görev yapacaklardır. Bu nedenle Üyeler panel üyelerine panelde görüşülen konu ile ilgili talimat vermeyecekler veya birey olarak etkilemeye çalışmayacaklardır.

10 Gelişmekte olan bir Üye ülke ile gelişmiş bir Üye ülke arasındaki anlaşmazlıklarda, gelişmekte olan Üye ülke böyle talep ettiği takdirde, panel gelişmekte olan Üye bir Ülkeden en az bir panel üyesi içerecektir.

11 Seyahat giderleri ve günlük harcırahları da kapsayan, Panel üyelerinin harcamaları, Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesinin tavsiyelerine dayanılarak, Genel Konsey tarafından kabul edilecek kriterlere uygun olarak DTÖ bütçesinden karşılanacaktır.

Madde 9. Çoklu Şikayet Usulleri

1 Aynı konu ile ilgili bir panel oluşturulmasını birden fazla Üye talep ettiği takdirde, bu şikayetleri ilgili tüm Üyelerin haklarını dikkate alarak incelemek için tek bir panel oluşturulabilir. Uygun olduğunda, bu şikayetleri incelemek için tek bir panel oluşturulmalıdır.

2 Tek panel, şikayetlerin ayrı paneller tarafından incelenmesi halinde anlaşmazlık taraflarının sahip olmuş olacağı haklar hiçbir şekilde zarar görmeyecek şekilde incelemesini organize edecek ve bulgularını AHO'ya sunacaktır.

Anlaşmazlığa taraf olanlardan birinin böyle talep etmesi halinde, panel ilgili anlaşmazlık hakkında ayrı raporlar sunacaktır. şikayette bulunanların her biri tarafından sunulan yazılı başvurular diğer şikayetçilere verilecek ve her şikayetçi diğer şikayetçilerden biri panele görüşlerini sunduğunda hazır bulunma hakkına sahip olacaktır.

3 Aynı konudaki şikayetleri incelemek üzere birden fazla panel oluşturulduğunda, ayrı panellerin her birinde, mümkün olan azami ölçüde, aynı kişiler panel üyesi olarak görev yapacaklar ve bu tür anlaşmazlıklarda panel işlemine ait zaman cetveli uyumlu olacaktır.

Madde 10. Üçüncü Taraflar

1 Anlaşmazlığa konu olan kapsamdaki anlaşma çerçevesinde anlaşmazlığa taraf olanların ve diğer Üyelerin menfaatleri panel sürecinde dikkate alınacaktır.

2 Panelde görüşülen bir konuda önemli bir menfaati bulunan ve menfaatini AHO'ya bildirmiş olan bir Üye (bu Mutabakat Metni'nde "üçüncü taraf" olarak anılacaktır) panel tarafından dinlenme ve panele yazılı belge sunma fırsatına sahip olacaktır. Bu yazılı bildirimler anlaşmazlığa taraf olanlara da gönderilecek ve panel raporunda yansıtılacaktır.

3 Anlaşmazlığa taraf olanların panelin birinci toplantısına sundukları belgeler üçüncü taraflara da verilecektir.

4 Üçüncü bir tarafın, panel işlemine konu olmuş bir önlem kapsamında herhangi bir anlaşma çerçevesinde sahip olduğu menfaatleri hükümsüz kıldığını veya zarar verdiğini düşünmesi halinde, bu Üye bu Mutabakat Metni kapsamında, anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin normal usullere başvurabilir. Böyle bir anlaşmazlık mümkün olduğunda başlangıçtaki panele havale edilecektir.

Madde 11. Panellerin İşlevi

Panellerin işlevi AHO'nun bu Mutabakat Metni ve kapsamdaki anlaşmalar çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Bu nedenle panel yalnızca kendisine havale edilen konuda nesnel bir değerlendirme yapmakla kalmayıp, vakaya ilişkin gerçekler ve kapsamdaki ilgili anlaşmaların uygulanabilirliği ve bu anlaşmalara riayet konusunda da nesnel değerlendirmeler yapmalı ve AHO'ya kapsamdaki anlaşmalarda öngörülen tavsiyelerde bulunması

veya kararları almasında yardımcı olacak başka tespitleri yapmalıdır. Paneller anlaşmazlığa taraf olanlarla düzenli olarak istişarelerde bulunmalı ve karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüm üretmek için kendilerine yeterince fırsat tanınmalıdır.

Madde 12. Panel Usulleri

1 Panel anlaşmazlığa taraf olanlara danıştıktan sonra aksine bir karar almadıkça, Ek 3'de yer alan Çalışma Usullerine uyacaktır.

2 Panel usulleri panel sürecini gereksiz şekilde geciktirmeden kaliteli panel raporlarının hazırlanmasını sağlayacak şekilde yeterince esnek olmalıdır.

3 Panel üyeleri anlaşmazlığa taraf olanlara danıştıktan sonra, uygun olan en kısa zamanda ve mümkünse paneli oluşturacak kişiler ve panelin görev çerçeveleri üzerinde mutabık kalındıktan sonra bir hafta içinde, eğer uygun ise, 9 uncu paragrafın hükümlerini dikkate alarak panel süreci için bir zaman cetveli belirleyeceklerdir.

4 Panel, panel süreci için zaman cetvelini tespit ederken, anlaşmazlığa taraf olanlara sunuşlarını hazırlamaları için yeterince zaman tanıyacaklardır.

5 Paneller tarafların yazılı sunuşlarını vermeleri için kesin bir tarih belirlemeli ve taraflar bu tarihlere uymalıdır.

6 Anlaşmazlığa taraf olanların her biri yazılı sunuşunu, panele ve anlaşmazlığın diğer taraf veya tarafların derhal iletilmek üzere Sekreteryaya verecektir. Panel, anlaşmazlığa taraf olanlara danıştıktan sonra, 3 üncü paragrafta anılan zaman cetvelini tespit ederken tarafların ilk sunuşlarını aynı zamanda vermeleri gerektiği yönünde karar almadıkça, şikayette bulunan taraf ilk sunuşunu cevap veren tarafın ilk sunuşundan daha önce verecektir. Birinci sunuşların verilmesi için birbirini takip eden bir düzenlemenin yapılması halinde, panel cevap veren tarafın sunuşunu vermesi için de kesin bir süre belirleyecektir. Bundan sonraki tüm yazılı sunuşlar aynı zamanda verilecektir.

7 Anlaşmazlığa taraf olanların karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüme varamamaları halinde, panel ilk bulgularını yazılı bir rapor halinde AHO'ya sunacaktır. Böyle durumlarda panelin raporunda gerçeklerle ilgili bulgular, ilgili hükümlerin uygulanabilirliği ve bulguların ve tavsiyelerin temel mantığı belirtilecektir. Anlaşmazlığa taraf olanlar arasında konuya bir çözüm bulunduğu

takdirde, panel raporunda yalnızca olayın kısa bir tanımı yapılarak çözüme varıldığı belirtilecektir.

8 Usulleri daha verimli bir hale getirebilmek için, panelin kimlerden oluşacağı ve görev çerçeveleri üzerinde mutabakata varıldığı tarihten nihai raporun anlaşmazlığa taraf olanlara verildiği tarihe kadar, panelin incelemelerini yapacağı süre genel bir kural olarak altı ayı aşmayacaktır. Bozulabilir mallarla ilgili olanlar da dahil olmak üzere, acil hallerde panel raporunu anlaşmazlığa taraf olanlara üç ay içinde vermeyi amaçlayacaktır.

9 Panel raporunu altı ay içinde veya acil hallerde üç ay içinde hazırlayamayacağı kanaatine vardığı takdirde, AHO'yu bu durumdan yazılı olarak haberdar edecek ve gecikme nedenleri ile raporunu hazırlayacağı tahmini süreyi belirtecektir. Panelin oluşturulmasından raporun Üyelere gönderilmesine kadar geçen süre hiçbir şekilde dokuz ayı aşmayacaktır.

10 Gelişmekte olan bir Üye ülke tarafından alınan bir önlemi ilgilendiren istişarelerde taraflar 4 üncü Madde 7 nci ve 8 inci paragraflarında belirlenen süreleri uzatmaya karar verebilirler. İstişarede bulunan tarafların, söz konusu süre geçtikten sonra, istişarelerin sona erdiği konusunda mutabakata varamamaları halinde, AHO Başkanı taraflara danıştıktan sonra bu sürenin uzatılıp uzatılmayacağına ve uzatılacaksa ne kadar uzatılacağına karar verecektir. Panel ayrıca, gelişmekte olan bir Üye ülke aleyhindeki şikayeti incelerken, gelişmekte olan Üye ülkeye savunmasını hazırlaması ve sunması için yeterli zaman tanıyacaktır. Bu paragraf uyarınca gerçekleştirilen herhangi bir fiil, 20. Maddenin 1. paragrafını ve 21.Maddenin 4.paragrafını etkilemez.

11 Taraflardan biri veya birden fazlası gelişmekte olan bir Üye ülke ise, panelin raporunda, gelişmekte olan Üye ülkelerin Anlaşmazlıkların halli usulleri esnasında ileri sürdükleri kapsamdaki anlaşmaların bir parçasını oluşturan, gelişmekte olan Üye ülkeler için farklı ve daha-avantajlı muamele konusundaki ilgili hükümlerin ne şekilde dikkate alındığı açıkça belirtilecektir.

12 Panel, şikayette bulunan tarafın talebi üzerine, çalışmasını herhangi bir zamanda 12 ayı aşmayacak bir süreyle erteleyebilir. Böyle bir erteleme olması halinde, bu Maddenin 8. ve 9. paragraflarında, 20. Maddenin 1.paragrafında ve 21. Maddenin 4. paragrafında belirtilen zaman-çerçeveleri, çalışmanın ertelendiği süre

kadar uzatılacaktır. Panelin çalışması 12 aydan daha uzun süreyle ertelendiği takdirde, panel oluşturma yetkisi geçerliliğini yitirecektir.

Madde 13. Bilgi Edinme Hakkı

1 1. Her panel uygun gördüğü kişi veya organdan bilgi ve teknik tavsiye talep etme hakkına sahip olacaktır. Ancak, panel herhangi bir Üye'nin yetki alanı içindeki bir kişiden veya organdan bu şekilde bilgi veya tavsiye talep etmeden önce, bu Üyenin yetkili mercilerini bu durumdan haberdar edecektir. Üyeler panelin gerekli ve uygun gördüğü bu bilgilerle ilgili talebine derhal ve eksiksiz cevap vereceklerdir. Verilen gizli bilgiler, bilgileri veren Üyenin yetkililerinin, organın veya kişinin resmi izni olmadan açıklanmayacaktır.

2 Paneller ilgili her türlü kaynaktan bilgi isteyebilir ve konu ile ilgili çeşitli hususlarda görüşlerini almak üzere uzmanlara başvurabilirler. Paneller, anlaşmazlığa taraf olanlardan biri tarafından ileri sürülen bilimsel veya başka teknik konularla ilgili maddi bir hususta uzman bir inceleme grubundan tavsiye niteliğinde yazılı bir rapor isteyebilirler. Böyle bir grubun kurulmasına ilişkin kurallar ve usuller Ek 4'te yer almaktadır.

Madde 14. Gizlilik

1 Panel müzakereleri gizli olacaktır.

2 Panel raporları, sunulan bilgilerin ve beyanların ışığında, anlaşmazlığa taraf olanların yokluğunda taslak şeklinde hazırlanacaktır.

3 Ayrı ayrı panel üyeleri tarafından panel raporunda ifade edilen görüşler rapora isim belirtilmeden yazılacaktır.

Madde 15. Ara Değerlendirme Aşaması

1 Sunulan mukabil delillerin ve sözlü argümanların değerlendirilmesini müteakip, panel, rapor taslağının deskriptif (olgusal ve argüman) kısımlarını ihtilafın taraflarına sunacaktır. Panel tarafından belirlenen bir süre içinde, taraflar düşüncelerini yazılı olarak sunacaklardır.

2 İhtilafın taraflarından düşünce alınması için belirlenen sürenin dolmasını müteakip, panel, taraflara, hem deskriptif kısımları hem de panelin bulgularını ve sonuçlarını içeren bir ara rapor sunacaktır. Panel tarafından tespit edilen bir süre

içinde, taraflardan biri, nihai raporun Üyelere dağıtımından önce ara raporun kesin hususlarının panel tarafından gözden geçirilmesi için yazılı bir talep sunabilir. Taraflardan birinin talebi üzerine, panel, yazılı düşüncelerde belirtilen konularda taraflar ile bir başka toplantı daha yapacaktır. Düşünce süresi içinde herhangi bir taraftan hiçbir düşünce alınmaz ise, ara rapor nihai panel raporu olarak kabul edilecek ve derhal Üyelere dağıtılacaktır.

3 Nihai panel raporunun bulguları, ara değerlendirme aşamasında yapılan argümanların bir tartışmasını içerecektir. Ara değerlendirme aşaması, Madde 12'nin 8sayılı paragrafında belirtilen süre içinde yapılacaktır.

Madde 16. Panel Raporlarının Kabul Edilmesi

1 Üyelere panel raporlarını inceleyebilmeleri için yeterli zaman tanımak için, raporlar, Üyelere dağıtıldıkları tarihten 20 gün sonraya kadar AHO tarafından kabul edilmek üzere ele alınmayacaktır.

2 Bir panel raporuna itirazları olan Üyeler, panel raporunun değerlendirileceği AHO toplantısından en az 10 gün önce dağıtılmak üzere itirazlarını açıklamak için yazılı gerekçeler vereceklerdir.

3 Bir ihtilafın tarafları, panel raporunun AHO tarafından incelenmesine tam olarak katılma hakkına sahip olacaklar ve görüşleri tam olarak kaydedilecektir.

4 Bir panel raporunun Üyelere dağıtıldığı tarihten sonra 60 gün içinde, bir AHO toplantısında³⁷³ kabul edilecektir. Meğer ki ihtilafın bir tarafı temyiz etme kararını AHO'ya resmen bildirsin veya AHO oybirliğiyle raporu kabul etmemeye karar versin. Bir taraf temyiz etme kararını bildirmiş ise, panelin raporu, temyiz tamamlanmasına kadar AHO tarafından kabul edilmek üzere ele alınmayacaktır. Bu kabul prosedürü, Üyelerin bir panel raporu hakkındaki görüşlerini ifade etme hakkına hâlel getirmez.

Madde 17. Temyiz İncelemesi

Daimi Temyiz Organı

---

³⁷³ Bu süre içinde, madde 16'nın 1 ve 4 sayılı paragraflarının gereklerinin yerine getirilmesini imkan tanıyan bir zamanda bir AHO toplantısı takvime bağlanmaz ise, bu amaçla bir AHO toplantısı yapılacaktır.

1 AHO tarafından bir daimi Temyiz Organı kurulacaktır. Temyiz Organı, panel vakalarından gelen temyiz taleplerini karara bağlayacaktır. Temyiz Organı, yedi kişiden oluşacak olup bunlardan üçü herhangi bir dâvada görev yapacaktır. Temyiz Organında görev yapan kişiler münavebeli olarak görev yapacaktır. Bu münavebe, Temyiz Organının çalışma prosedürlerinde belirlenecektir.

2 AHO dört yıl süreyle Temyiz Organında görev yapacak kişileri tayin edecek olup bunlardan her biri bir defa tayin edilebilir. Ancak, DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girişinden hemen sonra tayin olunan yedi kişiden kurayla belirlenecek üçünün görev süreleri iki yılsonunda bitecektir. Boşalan üyelükler doldurulacaktır. Süresi dolmamış bir kişinin yerine tayin olan bir kimse, selefinin görev süresinin geriye kalan kısmı kadar görev yapacaktır.

3 Temyiz Organı, hukuk ve uluslararası ticaret alanlarında ve genel olarak ele aldığı anlaşmaların konularında kanıtlanmış uzmanlık sahibi ve tanınmış otoritesi olan kişilerden oluşacaktır. Bu kişiler, herhangi bir hükümete bağlı olmayacaklardır. Temyiz Organı üyeleri, DTÖ üyelerini geniş biçimde temsil eden nitelikte olacaktır. Temyiz Organında görev yapan bütün kişiler, her zaman ve kısa bir bildirim üzerine hazır olacaklar ve DTÖ'nün ihtilaf çözümü faaliyetleri ve ilgili diğer faaliyetleri hakkında daima bilgili olacaklardır. Doğrudan veya dolaylı bir çıkar çatışması yaratabilecek ihtilafın incelenmesine katılmayacaklardır.

4 Üçüncü taraflar değil, sadece ihtilafın tarafları bir panel raporunu temyiz edebilirler. Madde 10 paragraf 2 gereğince, ele alınan konuda önemli bir çıkarları olduğunu AHO'ya bildiren üçüncü taraflar, Temyiz Organına yazılı başvurular yapabilir ve kendilerine bunun tarafından dinlenmek fırsatı verilebilir.

5 Genel bir kural olarak, duruşmalar, bir tarafın temyize başvurma kararını resmen bildirdiği tarihten Temyiz Organının raporunu dağıttığı tarihe kadar 60 günü geçmeyecektir. Takvimini belirlerken Temyiz Organı, eğer ilgili ise, Madde 4 paragraf 9'un hükümlerini göz önüne alacaktır. Temyiz Organı, raporunu 60 gün içinde veremeyeceği kanısında ise, raporunu teslim edeceği süreye ilişkin bir tahminle birlikte, gecikme nedenlerini yazılı olarak AHO'ya bildirecektir. Duruşmalar hiçbir durumda 90 günü geçmeyecektir.

6 Bir temyiz, panel raporunda ele alınan hukuki konular ve panel tarafından geliştirilen hukuki yorumlar ile sınırlı olacaktır.

7 Temyiz Organına, ihtiyaç duyduğu uygun idari ve hukuki destek sağlanacaktır.

8 Yolculuk ve geçim ödenekleri dahil, Temyiz Organında görev yapan kişilerin giderleri, Bütçe, Finans ve İdare Komitesi'nin tavsiyeleri temelinde, Genel Konsey tarafından kabul edilecek kriterlere uygun olarak DTÖ bütçesinden karşılanacaktır.

Temyiz İncelemesi Prosedürleri

9 AHO Başkanı ve Genel Müdür ile istişare içinde Temyiz Organı tarafından çalışma prosedürleri tespit edilecek ve bilgi için Üyelere tebliğ edilecektir.

10 Temyiz Organının duruşmaları gizli olacaktır. Temyiz Organının raporları, ihtilafın taraflarının gıyabında ve sağlanan bilgilerle yapılan beyanların ışığında kaleme alınacaktır.

11 Temyiz Organında görev yapan kişilerce Temyiz Organı raporunda ifade edilen görüşler anonim olacaktır.

12 Temyiz Organı, temyiz işlemleri sırasında paragraf 6'ya uygun olarak gündeme getirilen hususlardan her birini ele alacaktır.

13 Temyiz Organı, panelin hukuki bulgu ve sonuçlarını destekleyebilir, tadil edebilir veya reddedebilir.

Temyiz Organı Raporlarının Kabul Edilmesi

14 AHO, Temyiz Organı raporunu, Üyelere dağıtımını müteakip 30 gün içinde kabul etmemeye oybirliğiyle karar vermedikçe, Temyiz Organı raporları AHO tarafından kabul edilecek ve ihtilafın taraflarınca da şartsız olarak onaylanacaktır³⁷⁴. Bu kabul prosedürü, Üyelerin Temyiz Organı raporu hakkındaki görüşlerini ifade etme hakkına hanel getirmez.

Madde 18. Panel veya Temyiz Organı ile Haberleşme

1 Panel veya Temyiz Organı tarafından incelenmekte olan hususlar hakkında panel veya Temyiz Organı ile tek yanlı haberleşmeler olmayacaktır.

2 Panel veya Temyiz Organına yapılan yazılı başvurular gizlilik içinde işlem görecektir, fakat ihtilafın taraflarına açık olacaktır. Bu Mutabakat Metni'ndeki hiçbir şey, bir ihtilafın bir tarafının, kendi pozisyonuna ilişkin olarak kamuya açıklamalar yapmasını engellemeyecektir. Üyeler, bir başka Üye tarafından panel veya Temyiz

---

³⁷⁴ Bu süre içinde bir AHO toplantısı takvime bağlanmamış ise, bu amaçla böyle bir AHO toplantısı yapılacaktır.

Organına sunulan ve o Üye tarafından gizli olarak nitelendirilen bilgileri gizli tutacaklardır. Bir ihtilafın bir tarafı, bir Üye'nin talebi üzerine, yazılı başvurularında bulunan bilgilerden kamuya açıklanabilecek olanlar hakkında gizli olmayan bir özet verecektir.

Madde 19. Panel ve Temyiz Organının Tavsiyeleri

1 Bir panel veya Temyiz Organı, bir tedbirin ele alınan bir anlaşmaya uygun olmadığı sonucuna varırsa, ilgili Üye'nin³⁷⁵ bu tedbiri anlaşmayla uyumlu hale getirmesini tavsiye edecektir³⁷⁶. Tavsiyelerine ek olarak, panel veya Temyiz Organı, ilgili Üye'nin tavsiyeleri nasıl uygulayabileceğine ait yollar da önerebilir.

2 Madde 3 paragraf 2'ye uygun olarak, panel ve Temyiz Organı, bulguları ve tavsiyelerinde, anlaşmalarda sağlanan hak ve yükümlülükleri arttıramaz veya azaltamaz.

Madde 20. AHO Kararları İçin Zaman Çerçevesi

İhtilafın taraflarınca aksi kararlaştırılmadıkça, AHO tarafından panelin oluşturulduğu tarihten AHO'nun panel veya temyiz raporunu kabul için değerlendirdiği tarihe kadar olan süre, kural olarak, eğer panel raporu temyiz edilmez ise dokuz ayı, temyiz edilir ise 12 ayı geçmeyecektir. Madde 12 paragraf 9 veya Madde 17 paragraf 5 gereğince, Temyiz Organı, raporunun sunulması için süreyi uzatırsa, ilave süre yukarıdaki sürelerle ilave edilecektir.

Madde 21. Tavsiyeler ve Kararların Uygulanmasının Denetimi

1 Bütün Üyelerin yararına olacak şekilde ihtilafların etkin biçimde çözümlenmesi için, AHO'nun tavsiye ve kararlarına derhal uyulması elzemdir.

2 İhtilaf çözümlenmeye tabi olmuş tedbirlerle ilgili olarak gelişmekte olan ülke Üyelerin çıkarlarını etkileyen hususlara özel dikkat gösterilmelidir.

3 Panel veya Temyiz Organı raporunun kabul edildiği tarihten sonra 30 gün³⁷⁷ içinde yapılan bir AHO toplantısında, ilgili Üye, AHO'nun tavsiyeleri ve

---

³⁷⁵ "İlgili üye" panel veya temyiz organı tavsiyelerinin yönelik olduğu ihtilafın tarafıdır.

³⁷⁶ GATT 1994'ün veya ilgili bir başka anlaşmanın ihlalinin içermeyen olaylardaki tavsiyelerle ilgili olarak bkz. madde 26

³⁷⁷ Bu süre içinde bir AHO toplantısı takvime bağlanmamış ise, bu amaçla bir AHO toplantısı yapılacaktır.

kararlarının uygulanması hakkındaki düşüncelerini AHO'ya bildirecektir. Tavsiye ve kararlara derhal uyulması mümkün değil ise, ilgili Üye, bunu yapmak için makul bir süreye sahip olacaktır. Makul süre:

- (a) AHO tarafından onaylanmak şartıyla ilgili Üyenin önerdiği süre; veya, bu onayın verilmemesi halinde,
- (b) tavsiye ve kararların kabul edildiği tarihten sonra 45 gün içinde ihtilafın taraflarınca karşılıklı mutabakat içinde belirlenen bir süre;veya, böyle bir mutabakatın yokluğu halinde,
- (c) tavsiye ve kararların kabul edildiği tarihten sonra 90 gün içinde tahkim yoluyla tespit edilen bir süre olacaktır³⁷⁸. Bu tahkimde, panelveya Temyiz Organı tavsiyelerinin uygulanması için makul sürenin, panelveya Temyiz Organı raporunun kabul edildiği tarihten itibaren 15 ayıgeçmemesi gerektiği ilkesi, hakem³⁷⁹ tarafından esas alınacak ilke olmalıdır.Ancak, özel şartlara göre, bu süre daha kısa veya daha uzun olabilir.

4 Madde 12 paragraf 9 veya Madde 17 paragraf 5 gereğince panel veya Temyiz Organı, raporunun sunulma süresini uzatmış olmadıkça, AHO tarafından panelin oluşturulduğu tarihten makul sürenin belirlendiği tarihe kadar geçen süre 15 ayı geçmeyecektir, meğer ki ihtilafın tarafları başka bir karar versinler. Panel veya Temyiz Organı, raporunun sunulma süresini uzatmış ise, ilave süre 15 aylık süreye eklenecektir; ancak şu şartla ki, ihtilafın tarafları istisnai şartlar olduğu üzerinde mutabık kalmadıkça, toplam süre 18 ayı aşmayacaktır.

5 Tavsiye ve kararlara uymak için alınan tedbirlerin varlığı veya bir anlaşmaya uygunluğu hakkında ihtilaf olduğunda, bu ihtilaf, mümkün olduğunda orijinal panele başvuru dahil, bu ihtilaf çözümüleme usullerine başvurulmak suretiyle çözüme bağlanacaktır. Panel, raporunu, konunun kendisine sevk edildiği tarihten sonra 90 gün içinde dağıtacaktır. Panel, raporunu bu zaman çerçevesi içinde sunamayacağı kanısında ise, raporunu sunacağı süreye ilişkin bir tahminle birlikte, gecikme nedenlerini yazılı olarak AHO'ya bildirecektir.

6 AHO kabul edilen tavsiye veya kararların uygulanmasını denetim altında tutacaktır. Tavsiye veya kararların uygulanması konusu, bunların kabul edilmesini

---

³⁷⁸ Taraflar, konunun tahkime havale edilmesinden sonra 10 gün içinde bir hakem üzerinde mutabık kalmazlar ise, hakem, taraflar ile istişare ettikten sonra 10 gün içinde Genel Müdür tarafından tayin edilecektir.

³⁷⁹ “Hakem” tabiri, bir tek kişi veya bir grubu belirtmektedir.

müteakip herhangi bir zamanda herhangi bir Üye tarafından AHO'da gündeme getirilebilir. AHO aksine karar vermedikçe, tavsiye veya kararın uygulanması konusu, paragraf 3 gereğince makul sürenin belirlendiği tarihten altı ay sonraki AHO toplantısının gündemine konulacak ve konu çözümleninceye kadar AHO gündeminde kalacaktır. Bu tür her AHO toplantısından en az 10 gün önce, ilgili Üye, AHO'ya, tavsiye veya kararların uygulanmasında aldığı mesafe hakkında yazılı bir durum raporu verecektir.

7 Eğer konu bir gelişmekte olan ülke Üye tarafından gündeme getirilmiş bir konu ise, AHO, şartlara uygun olabilecek başka hangi işlemleri yapabileceğini inceleyecektir.

8 Eğer konu, bir gelişmekte olan ülke Üye tarafından sunulmuş bir konu ise, hangi uygun işlemin yapılabileceğini incelerken, AHO, sadece şikayetçi olunan tedbirlerin ticaret kapsamını değil, aynı zamanda bu tedbirlerin ilgili gelişmekte olan ülke Üyelerin ekonomisi üzerindeki etkilerini de dikkate alacaktır.

Madde 22. Tazminat ve Tavizlerin Askıya Alınması

1 Tazminat ve tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, tavsiye ve kararların makul bir süre içinde uygulanmaması halinde kullanılabilen geçici tedbirlerdir. Ancak, bir tedbiri ilgili anlaşmalar ile uyumlu hale getirmek için, ne tazminat ne de tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, bir tavsiyenin tam olarak uygulanmasına tercih edilmez. Tazminat isteğe bağlıdır ve, eğer verilirse, ilgili anlaşmalara uygun olmalıdır.

2 İlgili Üye, bir anlaşmaya uygun olmadığı anlaşılan tedbiri, o anlaşmaya uygun hale getirmez veya Madde 21 paragraf 3 gereğince belirlenen makul süre içinde tavsiye ve kararlara başka bir biçimde uymaz ise, o Üye, karşılıklı olarak kabul edilir bir tazminat belirlemek amacıyla, talep edildiğinde ve makul sürenin dolmasından önce, ihtilaf çözümü prosedürlerini devreye sokan herhangi bir taraf ile müzakerelere girecektir. Makul sürenin dolmasından sonra 20 gün içinde tatminkar bir tazminat üzerinde mutabık kalınmaz ise, ihtilaf çözümü prosedürlerini devreye sokan herhangi bir taraf, ilgili anlaşmalar çerçevesindeki tavizler veya diğer yükümlülüklerin ilgili Üye'ye uygulanmasını askıya almak için AHO'dan izin talep edebilir.

3 Hangi tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınacağını değerlendirirken, şikayetçi taraf aşağıdaki ilke ve prosedürleri uygulayacaktır:

- (a) genel ilke olarak, şikayetçi taraf, öncelikle, panel veya Temyiz Organının bir ihlal veya başka bir aykırılık veya uygunsuzluk bulunduğu sektörle aynı sektöre (sektörlere) yönelik olarak taviz veya diğer yükümlülükleri askıya almalıdır;
- (b) şikayetçi taraf, aynı sektöre (sektörlere) yönelik olarak taviz veya diğer yükümlülüklerinin askıya alınmasının mümkün veya etkin olmadığı kanısında ise, aynı anlaşma çerçevesinde diğer sektörlerdeki taviz veya diğer yükümlülükleri askıya alabilir;
- (c) şikayetçi taraf, aynı anlaşma çerçevesinde diğer sektörlerle yönelik olarak taviz veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasının mümkün veya etkin olmadığı ve durumun yeterince ciddi olmadığı kanısında ise, bir başka ilgili anlaşma kapsamındaki taviz veya diğer yükümlülükleri askıya alabilir;
- (d) yukarıdaki ilkeleri uygularken, şikayetçi taraf şu hususları dikkate alacaktır:
  - (i) sektördeki ticaret veya panel veya Temyiz Organının bir ihlal veya bir başka aykırılık veya uygunsuzluk bulunduğu anlaşma çerçevesindeki ticaret, ve bu ticaretin şikayetçi taraf bakımından önemi;
  - (ii) ihlal veya uygunsuzluk ile ilgili daha geniş kapsamlı ekonomik unsurlar ve taviz veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasının daha geniş kapsamlı iktisadi sonuçları;
- (e) şikayetçi taraf, (b) ve (c) alt paragrafları gereğince taviz veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması için izin talep ediyor ise, bunun nedenlerin italebinde belirtecektir. Talebin AHO'ya gönderilmesi ile aynı anda, ilgili Konseyler ve alt paragraf (b) kapsamındaki bir talep halinde, ilgili sektörel organlara da gönderilecektir;
- (f) bu paragraf açısından, "sektör" demek:
  - (i) mallar ile ilgili olarak, bütün mallar;
  - (ii) hizmetler ile ilgili olarak, temel sektörleri tarifeden mevcut "Hizmetlerin Sektörel Sınıflandırılması Listesi"nde belirtilen bir temel sektör;³⁸⁰
  - (iii) ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları ile ilgili olarak ise, Kısım II'nin 1, veya 2, veya 3, veya 4, veya 5, veya 6, veya 7 sayılı bölümlerinde kapsanan

³⁸⁰MTN.GNS/W/120 simgeli belgedeki liste 11 sektör belirlemektedir.

fikri mülkiyet hakkı kategorilerinden her biri, veya TicaretleBağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşmasının Kısım III veya Kısım IVkısımlarındaki yükümlülükler demektir;

(g) bu paragraf açısından, "anlaşma" demek:

(i) mallar ile ilgili olarak, bir bütün olarak, DTÖ Anlaşmasının Ek 1A'sında listesi verilen anlaşmalar ve ihtilafa taraf olan ilgili taraflar bu anlaşmalara taraf oldukları ölçüde Çoklu Ticaret Anlaşmaları;

(ii) hizmetler ile ilgili olarak, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması;

(iii) fikri mülkiyet hakları ile ilgili olarak, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması demektir.

4 Tavizler veya diğer yükümlülüklerin AHO tarafından müsaade edilen askıya alınmasının düzeyi, ihlal veya aykırılığın düzeyi ile orantılı olacaktır.

5 İlgili anlaşma yasaklıyor ise, AHO tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına izin vermeyecektir.

6 Paragraf 2'de anlatılan durum meydana geldiğinde, AHO, talep üzerine, oybirliğiyle talebi reddetmeye karar vermedikçe, makul sürenin dolmasından sonra 30 gün içinde tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına izin verecektir. Ancak, ilgili Üye önerilen askıya alma düzeyine itiraz eder veya paragraf 3'debelirtilen ilke ve prosedürlere uyulmamış olduğunu iddia ederse, şikayetçi taraf paragraf 3(b) veya (c) gereğince tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması için izin talebinde bulunduğu, konu tahkime havale edilecektir. Bu tahkim, eğer üyeler mevcut ise orijinal panel tarafından veya Genel Müdür'ün tayin ettiği bir hakem³⁸¹ tarafından yapılacak ve makul sürenin dolmasından sonra 60 gün içinde tamamlanacaktır. Tahkim devam ederken tavizler veya diğer yükümlülükler askıya alınmayacaktır.

7 Paragraf 6 gereğince hareket eden hakem³⁸², askıya alınacak olan tavizler veya diğer yükümlülüklerin niteliğini incelemeyecek, fakat bu askıya almanın düzeyinin ihlal veya aykırılığın düzeyi ile orantılı olup olmadığını tespit edecektir. Hakem, tavizler veya diğer yükümlülüklerin önerilen askıya alınmasının ilgili anlaşma kapsamında mümkün olup olmadığını da belirleyebilir. Ancak, tahkime

³⁸¹ "Hakem" tabiri, tek bir kişiyi veya grubu belirtmektedir

³⁸² "Hakem" tabiri, tek bir kişiyi veya bir grubu veya hakem sıfatıyla görev yapan orijinal panelin üyelerini belirtmektedir.

havale edilen konu, paragraf 3'te belirtilen ilke ve prosedürlere uyulmamış olduğu yolunda bir iddiayı da içeriyorsa, hakem bu iddiayı inceleyecektir. Hakem bu ilke ve prosedürlere uyulmamış olduğuna karar verirse, şikayetçi taraf bu ilke ve prosedürleri paragraf 3'e uygun şekilde uygulayacaktır. Taraflar hakem kararını kesin olarak kabul edecek ve ikinci bir tahkim yaptırmaya çalışmayacaklardır. AHO, hakemin kararından derhal haberdar edilecek ve, talep üzerine, talebin reddine oybirliğiyle karar vermedikçe ve eğer talep hakemin kararına uygun ise, tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına izin verecektir.

8 Tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, geçici olacak ve ilgili bir anlaşmaya uygun olmadığı anlaşılan tedbir kaldırılıncaya kadar, veya tavsiyeleri veya kararları uygulamak zorunda olan Üye ihlal veya aykırılığa bir çözüm buluncaya kadar, veya karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüme ulaşıncaya kadar, ancak ve ancak o zamana kadar uygulanacaktır. Madde 21 paragraf 6'ya uygun olarak, tazminat sağlanmış veya tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmış olduğu fakat bir tedbirin ilgili anlaşmalara uygun hale getirilmesine yönelik tavsiyelerin uygulanmamış olduğu haller dahil, AHO, kabul edilen tavsiyeler veya kararların uygulanmasını denetim altında tutmaya devam edecektir.

9 İlgili anlaşmaların ihtilaf çözümlenme hükümleri, bir Üye'nin toprakları içindeki bölgesel veya yerel yönetimler veya makamlar tarafından alınan ve bu hükümlere uyulmasını etkileyen tedbirlerle ilgili olarak devreye sokulabilir. AHO ilgili bir anlaşmanın bir hükmüne uyulmamış olduğuna karar verdiğinde, sorumlu Üye, bu hükme uyulmasını sağlamak için elinde olan bütün makul tedbirleri alacaktır. İlgili anlaşmaların ve bu Mutabakat Metni'nin tazminatla ve taviz veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasıyla ilişkili hükümleri, bu uymanın sağlanmasının mümkün olmamış olduğu durumlarda geçerlidir³⁸³.

Madde 23. Çok Taraflı Sistemin Güçlendirilmesi

1 Üyeler, ilgili anlaşmalar çerçevesinde bir yükümlülük ihlalinin veya bir başka menfaat ihlali veya engellemesinin veya ilgili anlaşmaların herhangi bir amacına

---

³⁸³ İlgili herhangi bir anlaşmanın bir üyenin toprakları içindeki bölgesel veya yerel yönetimler veya makamlar tarafından alınan tedbirlerle ilişkili hükümleri bu paragraf hükümlerinden farklı hükümler içeriyor ise, söz konusu ilgili anlaşmanın hükümleri geçerli olacaktır.

ulaşılması önündeki bir engelin giderilmesini istediklerinde, bu Mutabakat Metni'nin kural ve prosedürlerine müracaat ve riayet edeceklerdir.

2 Böyle durumlarda, Üyeler:

- (a) bu Mutabakat Metni'nin kural ve prosedürlerine uygun olarak ihtilaf çözümü mekanizmasına başvuru yolu dışında, bir ihlalin meydana gelmiş olduğu, menfaatlerin ihlal edilmiş veya engellenmiş olduğu veya ilgili anlaşmaların herhangi bir amacına ulaşılmasına mani olduğu yolunda bir tespit yapmayacaklar ve böyle bir tespiti, AHO tarafından kabul edilen panel veya Temyiz Organı raporunda yer alan bulgulara veya işbu Mutabakat Metni çerçevesinde verilen bir hakem kararına uygun olarak yapacaklar;
- (b) ilgili Üye'nin tavsiye ve kararları uygulaması için makul süreyi belirlemek amacıyla Madde 21'de belirtilen prosedürleri izleyecekler;ve
- (c) taviz veya diğer yükümlülüklerin askıya alma düzeyini belirlemek için Madde 22'de belirtilen prosedürleri izleyecekler ve ilgili Üye'nin tavsiye ve kararları o makul süre içinde uygulamamasına yanıt olarak ilgili anlaşmalar çerçevesinde taviz veya diğer yükümlülükleri askıya almadan önce AHO'nun iznini alacaklardır.

Madde 24. En Az Gelişmiş Ülke Üyeler ile İlgili Özel Prosedürler

1 Bir en az gelişmiş ülke Üye ile ilgili bir ihtilafın nedenlerinin belirlenmesinin ve ihtilaf çözümü prosedürlerinin bütün aşamalarında, en az gelişmiş ülke Üyelerin özel durumuna dikkat gösterilecektir. Bu bakımdan, Üyeler, en az gelişmiş bir ülke Üye ile ilgili olarak bu prosedürler çerçevesinde bir konuyu gündeme getirirken gerekli itidali göstereceklerdir. Bir en az gelişmiş üye Ülke tarafından alınan bir tedbirden dolayı ihlal veya engelleme meydana geldiği tespit edilir ise, şikayetçi taraflar, tazminat talep ederken veya bu prosedürler çerçevesinde taviz veya diğer yükümlülüklerin uygulanmasının askıya alınması için izin almaya çalışırken gerekli itidali göstereceklerdir.

2 Bir en az gelişmiş Ülke ile ilgili ihtilaf çözümü prosedürlerinde, istişareler sürecinde tatminkar bir çözüm bulunamamış ise, Genel Müdür veya AHO Başkanı, bir en az gelişmiş ülke Üye'nin talebi üzerine, bir panel talebi sunulmadan önce, ihtilafı çözüme bağlamakta taraflara yardımcı olmak amacıyla yardımlarını,

uzlaştırma ve arabulucu gayretlerini sunacaktır. Genel Müdür veya AHO Başkanı, bu yardımı sağlarken, uygun gördükleri herhangi bir kaynakla istişare edebilirler.

Madde 25. Tahkim

1 İhtilaf çözümlemenin alternatif bir yolu olarak DTÖ içinde seri tahkim, her iki tarafça açık bir biçimde tarif edilen konular hakkındaki belirli ihtilafların çözümlenmesini kolaylaştırabilir.

2 Bu Mutabakat Metni'nde aksine bir hüküm olmadıkça, tahkime gidilmesi, izlenecek prosedürler hakkında mutabık kalacak tarafların karşılıklı anlaşmasına tabi olacaktır. Tahkime gidilmesi hakkındaki anlaşmalar, tahkim sürecinin fiilen başlamasından yeterli bir süre önce tüm Üyelere bildirilmelidir.

3 Diğer Üyeler, tahkime gidilmesi hakkında anlaşmaya varmış olan tarafların mutabakatı üzerine tahkim işlemine taraf olabilirler. Tahkimin tarafları, tahkim kararına uymayı taahhüt edeceklerdir. Tahkim kararları, herhangi bir Üye tarafından onlarla ilgili herhangi bir husus gündeme getirildiğinde, AHO'ya ve ilgili herhangi bir anlaşmanın Konsey veya Komitesine bildirilecektir.

4 Bu Mutabakat Metni'nin 21. ve 22. maddeleri, gerekli değişikliklerle, tahkim kararlarına uygulanacaktır.

Madde 26.

1. GATT 1994 Madde XXIII Paragraf 1(b)'de Tarif Edilen Tipteki İhlalsizlik şikayetler:

GATT 1994 Madde XXIII paragraf 1 (b) hükümlerinin ilgili bir anlaşma için geçerli olduğu durumlarda, bir panel veya Temyiz Organı, sadece, o Anlaşma hükümlerine aykırı olan veya olmayan herhangi bir tedbirin bir Üye tarafından uygulanması nedeniyle, ilgili anlaşma kapsamında doğrudan veya dolaylı olarak kendisine tahakkuk eden herhangi bir faydanın ihlal edilmekte veya engellenmekte olduğunun veya o Anlaşma'nın herhangi bir amacına ulaşılmasına mani olduğunun ihtilafın bir tarafınca düşünüldüğü durumlarda kararlar ve tavsiyelerde bulunabilir. Bir olayın, GATT 1994 Madde XXIII paragraf 1 (b) hükümlerinin geçerli olduğu bir ilgili anlaşmanın hükümleriyle çatışmaya bir tedbirle ilgili olduğuna böyle bir tarafça inanıldığı ve Temyiz Organınca da tespit edildiği durumda ve ölçüde, aşağıdakilere tabi olarak, bu Mutabakat Metni'ndeki prosedürler uygulanacaktır:

- (a) şikayetçi taraf, ilgili anlaşmayla çatışmayan bir tedbirle ilişkili herhangi bir şikayete destek mahiyetinde ayrıntılı bir gerekçe sunacaktır;
- (b) bir tedbirin, ihlal olmaksızın ilgili anlaşma altındaki menfaatleri ihlal ettiğinin veya engellediğinin veya o anlaşma amaçlarına ulaşılmamasına mani olduğunun tespit edilmesi halinde, tedbiri geri çekme yükümlülüğü yoktur. Ancak, bu gibi durumlarda, panel veya Temyiz Organı, ilgili Üye'nin karşılıklı olarak tatminkar bir ayarlama yapmasını tavsiye edecektir;
- (c) Madde 21'in hükümleri saklı kalmak üzere, Madde 21 paragraf 3'te öngörülen tahkim, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, ihlal edilmiş veya engel olunmuş menfaatlerin düzeyinin bir tespitini içerebilir ve karşılıklı olarak tatminkar bir ayarlamaya varılmasının yollarını ve yöntemlerini önerebilir; bu tür öneriler ihtilafın taraflarını bağlayıcı nitelikte olmayacaktır;
- (d) Madde 22 paragraf 1 hükümleri saklı kalmak üzere, tazminat, ihtilafın nihai çözümü olarak karşılıklı tatminkar bir ayarlamasının bir parçası olabilir.

2 *GATT 1994 Madde XXIII Paragraf 1 (c)'de Tarif Edilen Tipteki şikayetler :*

GATT 1994 Madde XXIII paragraf 1 (c) hükümlerinin ilgili bir anlaşma için geçerli olduğu durumlarda, bir panel, sadece, GATT 1994 Madde XXIII paragraf 1 (a) ve paragraf 1 (b) hükümlerinin geçerli olduğu durumlar dışındaki bir durumun varlığı nedeniyle, ilgili anlaşma kapsamında doğrudan veya dolaylı olarak kendisine tahakkuk eden herhangi bir faydanın ihlal edilmekte veya engellenmekte olduğunun veya o Anlaşma'nın herhangi bir amacına ulaşılmasına mani olduğunun bir tarafça düşünüldüğü durumlarda kararlar ve tavsiyelerde bulunabilir. Konunun bu paragraf kapsamına girdiğine böyle bir tarafça inanıldığı ve panel tarafından da tespit edildiği durumda ve ölçüde, bu Mutabakat Metni'nin prosedürleri, panel raporunun Üyelere dağıtıldığı aşamaya kadar ve bu aşama dahil olmak üzere geçerli olacaktır. Tavsiye ve kararların kabul için incelenmesinde ve uygulanmalarının denetiminde, 12 Nisan 1989 tarihli (BISD 36S/61-67) Karar'da yer alan ihtilaf çözümü kuralları ve prosedürleri uygulanacaktır. Bunlar yanında, aşağıdakiler de uygulanacaktır:

- (a) şikayetçi taraf, bu paragraf kapsamına giren konularla ilgili olarak sunulan herhangi bir iddiaya destek mahiyetinde ayrıntılı bir gerekçe sunacaktır;
- (b) bu paragraf kapsamındaki konuları ihtiva eden olaylarda, bir panel bu olayların bu paragraf kapsamındaki diğerden başka ihtilaf çözümü kurallarını

da içine aldığını tespit ederse, panel, bu konuları ele alan bir raporu ve bu paragraf kapsamındaki konular hakkında ayrı bir raporu AHO'ya dağıtacaktır.

Madde 27. Sekretarya'nın Sorumlulukları

1 Sekretarya, özellikle, ele alınan konuların hukuki, tarihi ve prosedürle ilgili yönlerinde panellere yardımcı olmaktan ve sekretaryal ve teknik destek sağlamaktan sorumlu olacaktır.

2 Sekretarya Üyelere talep üzerine ihtilaf çözümü konusunda yardımcı olurken, gelişmekte olan ülke Üyelere ihtilaf çözümü alanında ek hukuki danışmanlık ve yardım sağlamak da gerekli olabilir. Bu amaçla, Sekretarya, talep eden herhangi bir gelişmekte olan ülke Üye'ye DTÖ teknik işbirliği hizmetlerinden vasıflı bir hukuk uzmanı tahsis edecektir. Bu uzman, Sekretarya'nın sürekli tarafsızlığını sağlayan bir biçimde, gelişmekte olan ülke Üye'ye yardımcı olacaktır.

3 Sekretarya, Üyelerin uzmanlarının bu konuda daha bilgili olmalarını sağlamak için, bu ihtilaf çözme prosedürleri ve uygulamaları hakkında ilgilenen Üyeler için özel eğitim kursları düzenleyecektir.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

- ACAR, Sadık, **Uluslararası Reel Ticaret: Teori, Politika**, DEÜ Yayınları, 2000
- ADIGÜZEL, Muhittin, **Bilgi Toplum ve Küreselleşme Bağlamında Küresel Rekabet Ortamı**, Nobel Yayınları, Nisan 2011
- AERTS, Özden Gülveren, "Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıkların Hali Mekanizması ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar", (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009
- AKINCI, Ziya, **Milletlerarası Tahkim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007
- ATAŞ, Yakup, **Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Yön Veren Örgütler**, P Kitap yayıncılık, İstanbul 2013
- AYDIN, Ceren, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları, AB Genel Sekreterliği Tarım ve Bankacılık Dairesi,(Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Mayıs, 2004
- AYDOĞAN, Metin, **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20.yy'ın Sorgulanması**, Cilt 2 Otopsi Yayınları, İstanbul, 1999,
- BAHÇEKAPILI, Cengiz, **Küreselleşme Sürecinde Güçsüzleşen Ulus Devlet**, Derin Yayınları, İstanbul, 2009

- BEREND, Ivan T, **20.inci yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, çev: S. Çağlayan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011
- BİLGE, Necip, ÖNEN, Ergun, **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, 1978
- BRAİNARD, Harry G, **Uluslararası İlişkiler, Dış Ticaret Teorileri**, Çev: Osman Tekok, Kalite matbaası, Ankara, 1975
- BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, Ankara: Esbank 1997
- Şener, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara
- ÇELİK, Edip F, **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987
- ÇEŞTEPE, Hamza, **Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmadan Kurula, "Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, Ed. Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu, Ekin basın, Bursa, Ekim 2013
- ÇUBUKÇU, Tuğrul, **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerin Sonuçları ve Etkileri**, Tüsiav Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994
- EMEK, Uğur, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1999
- ENGİN, Nazım, **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1992

- ERGİN, Burcu, Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler ve Türkiye, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik,2009
- ERTÜRK, Emin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, Mart 1999
- Emin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nde İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Mart 1991
- Emin, **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, Alfa yayınları, İstanbul, Nisan 2010
- FUKUYAMA, Francis, **Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetimi**, çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005
- GÖKÇE, D. Hülya, Küreselleşmede Dünya Ticaret Örgütünün Yeri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008
- HAN Ergül ve KAYA, Eyten Aysen, **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları
- HEYWOOD, Andrew, **Küresel Siyaset**, çev Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, Ağustos 2014
- İYİBOZKURT, Erol, **ÇağdaşDış Ticaret Kuramı**, Ankara, Kalite matbaası, 1979
- JENKINS, Rhys, **Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi**, çev. Sedef Öztürk, der. Fikret Şenses, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010

- KARLUK, S. Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995
- S. Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi, Teori, Politika, Sistem, Kurumlar**, Bilim Teknik yayınevi, Eskişehir, 1987
- KAYIHAN, Şaban, ESKİ,Mehmet,**Uluslararası Ekonomi Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010
- KAYMAKÇI, Oğuz, **Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açından KüreselleşmeyeGiriş**, Ankara, Şubat, 2007
- KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi**, 2. Basım, Bilgi yayınevi, 1994
- Gülten, **İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 1993
- Gülten, **Küreselleşme ve Ulus Devle-Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2009
- KUMBARCIBAŞI, Onur, **Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi**, Kalite matbaası, Ankara, 1976
- KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C.VI, İstanbul, 2001
- MELEMEN, Mehmet Melemen, "İhracat Teşviklerinin 1980-94 Yılları Arasında Türkiye Uygulaması ve AB Ülkelerdeki Uygulamalar ile Mukayese Edilmesi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995

- NOMER, Engin, EKŞİ, Nuray, ÖZTEKİN, Günseli **Milletlerarası Tahkim**, Beta Yayınevi, Haziran, 2003, İstanbul
- OLALI, Hasan, **Dış Ticaret Teorileri ve Politikası**, İzmir,EÜ Matbaası, 1972
- ÖMER, Engin ATALAY, Oğuz, OZEKES, Muhammet, **Medeni Usul Hukuku Temel Bilgiler**, Ankara, 2008,
- ÖYMEN, Onur, **Silahsız Savaş Bir Mücadele Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi, 2002
- Ulusal Çıkarlar**, Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005
- PARASIZ, İlker, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, Eylül, 2012
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010
- PÜR, Necati Mumcu, **Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme**, İstanbul Ofset matbaacılık, 1969
- SARIBEYOĞLU, Meltem, **Uluslararası Ekonomi Hukuku Açısından Dünya Ticaret Örgütü, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Türkmen Kitabevi, İstanbul,2010
- SAVAŞ, Vural Fuat, **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 2007
- SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Can yayınları, İstanbul, 2009
- SEYMEN, Dilek, Aykut, **Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türkiye Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış

doktora tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, 2000

SMITH, Adam, **Ulusların Zenginliği**, çev. A Yunus, M Bakırcı, Alan yayıncılık, 1985

STIGLITZ, Joseph E, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, Plan B, İletişim İstanbul, Kasım 2002

Joseph E, "**Küreselleşen Dünya'da Kalkınma Politikaları**" **İçinde Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, Der. F. Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul

TURHAN, M. Nevran, **Dış Ticaret Teorileri Politikası Uygulama Şekilleri**, Başnur Matbaası, 1969

ULUSOY, Ülkü Halatçı, **Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözüm Mekanizması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009

ÜSTÜNDAĞ, Saim, **Medeni Yargılama Hukuku**, C.I-II, İstanbul, 2000

YILMAZ, Şiir Erkök, **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi yayınları, 1992

YÜCE, Ulya Yosun, "Uluslararası Ticarete Sübvansiyon ve Karşı Önlemler"(İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2011

WADE, Robert Hunter, "**Dünya Ticaret Örgütü ve Kalkınma Kalkınma Alanının Daraltılması**" **İçinde, Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, Der. F. Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005,

B. Makaleler

- AKMAN, Sait, "Hokey Sopaları Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Dusseldorf'u Tamamlayıcı Notlar", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Y.3, S.1-2, 2008
- AKTAN, Okan, "GATT Anlaşmalar- Analitik Tarihi",**GATT Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, ed. Tuğrul Çubukçu, TUSİAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1993
- ARSLAN, Nurdan, "Ekonomik Küreselleşme: Tarihi Boyutları ve Sonuçları", **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, der. Küçük Ahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüyoğlu, Ekin Yayınları, Bursa
- BULUT, Cihan, "Arzerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliğinin Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2007
- HAN, Ergül, KAYA Eyten Aysel, **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2004
- IŞIK, Nihat, DUMAN Erhan, "1929 Buhranı ve 2008 Küresel Krizin Türkiye Üzerindeki Etkileri", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Bahar, Bahar 2012, C.2, S.1, s.79
- KUREALP, Selim, "Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye",**GATT Uruguay Round Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, der. Tuğrul Çubukçu Türkiye Uluslararası Stratejik Araştırmalar Vakfı, Ankara, 1996

- ONGUN, Mehmet Tuba, “Yeni Dünya Düzeninde DTÖ Sistemi ve Sorunları”, **Ekonomik Yaklaşım**, C.14, S.49, 2003
- ŞANLI, Fatma Bahar, “Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, 2004
- TAKIM, Abdullah, ERSUNGUR Ş. Mustafa, Dahilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Erzurum, 2010, C.24, S.2
- TÖZÜM, Haluk, “Küreselleşme Gerçek mi Seçenek mi?”, **Doğu Batı**, 2002, Yıl.5, S.18
- TUTAR, Y Bayrak, “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9 S.2
- YAKAL, Ali, "İhracata Yönelik Devlet Yardımları", **Made in Turkey Dergisi**, Ankara, 2002, S.1

C. Elektronik Kaynaklar

- PINAR, Övgü ve UZUNOĞLU, Hande, "Kur Savaşları Alarmı", **AR-GE Bülteni**, Haziran 2013, (Çevrimiçi)
http://www.izto.org.tr/portals/0/argebulten/ovgu_hande_kursavasla ri.pdf (Erişim Tarihi 16.11.2014)

- DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, **Çok Taraflı Ticaret Sistemi-Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)**, Ankara,2004, (Çevrimiçi)<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0c37a42ad8d3856645207a1b02ef35a6/dto.pdf> (Erişim Tarihi: 21.03,2015)
- GRANT, Gran Charles, Barysch, Katinka, **Can Europe and China Shape A New World Order**, Centre for European Reform, London, 2008, s.48. (Çevrimiçi) http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/p_837-611.pdf (Erişim Tarihi: 28/08/2015)
- ÖZCAN, Mustafa, **"Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne durdurdu?"** Tarih Tekerrürden Mi ibaret, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 2007, s.24, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ndurdurdu_-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa (Erişim Tarihi 13.02.2015)
- ŞENOL, Coşkun, **Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri**, (Çevrimiçi) <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/Yayinlar/Dergiler/62/07pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 28/08/2015)
- WTO, **The, GATT years: from Havana to Marrakesh**, (Çevrimiçi) http://www.wto.org/english/thewto_e/whaits_e/tif_e/fact4_e.htm(Erişim Tarihi: 06.04.2015)
- Legal Texts:GATT1947** (Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm(Erişim Tarihi: 10,03,2015)

World Trade Organization (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whaits_e/tif_org6_e.htm
(Erişim Tarihi: 24.03.2015)

Assecession: Explanation (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acces_e.htm (Erişim Tarihi: 25.04.2015)

Understanding The WTO: The Agreements, Standarts and Safety, (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whaits_e/tif_e/agrm4_e.htm (Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Understandig The WTO: The Agreements, Agriculture: Fairer Markets for Farmers(Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm
(Erişim Tarihi: 30.04.2015)

Understanding The WTO: Anti-Dumping, Subsidies, Safeguards: Contingencies, ect. (Çevrimiçi)
https://the.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm8_e.htm
(Erişim Tarihi: 01.05.2015)

Understanding The WTO: Non-Tariffbarriers: redtape, ect., (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/wto.org_e/whatis_e/tif_e/agrm9_e.htm(Erişim Tarihi: 01.05.2015)

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Seyfullah SAR

2 Ocak 1989 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babaannesi'nin yanında büyüyen Mustafa, 1995 tarihinde Moda İlköğretim Okulu'nda eğitim hayatına başlamıştır. 2000 yılında ilkokuldan mezun olan Mustafa, ortaokul eğitimini 2000-2003 yılları arasında Cahit Zarifoğlu İlköğretim Okulu'nda tamamlamıştır. Lise eğitimini ise 2003-2007 yılları arasında Özel Üsküdar Bağlarbaşı Lisesi'nde görmüştür. Üniversite eğitimini Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Bölümünde gerçekleştiren Mustafa, 2013 tarihinde mezun olmuştur. Aynı yıl yüksek lisans eğitimi için İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB yüksek lisans programına kabul edilmiştir ve o tarihten bu yana eğitimini sürdürmektedir.